

RAADSBESLUIT

ZAAKNUMMER	BEHANDELEND AMBTENAAR	SECTOR	PORT. HOUDER
2280053		GRI	Claudio Bruggink
ONDERWERP			
Resultaat onderzoek Rekenkamercommissie Duurzaamheid als Hobbyisme			

DE RAAD VAN DE GEMEENTE HENGELO BESLUIT:

- kennis te nemen van het opgestelde rapport 'Duurzaamheid als Hobbyisme?'
- de gepresenteerde aanbevelingen aan het college aan te bieden ter opvolging.
- In te stemmen met het oprichten van een raads werkgroep 'Duurzame ontwikkeling Hengelo' welke zich bijvoorbeeld richt op het bijdragen aan de ontwikkeling van een nieuwe integrale duurzaamheidsnota, alsook op het mede vormgeven van de monitoring van de uitvoering van de aanbevelingen uit dit rapport en de ontwikkelingen en voortgang van het duurzaamheidsbeleid.

PUBLIEKSVRIENDELIJKE SAMENVATTING

De Rekenkamercommissie Hengelo biedt het resultaat aan van het onderzoek 'Duurzaamheid als hobbyisme?'. Een onderzoek naar de stand van zaken van de beleidsambities en -doelstellingen van de gemeente Hengelo.

De rekenkamercommissie heeft in de periode juni 2017 tot en met april 2018 onderzocht hoe het anno 2017 met de duurzame ontwikkeling staat. Met het voorliggende rapport wil de rekenkamercommissie de gemeenteraad inzicht geven in het gevoerde duurzaamheidsbeleid en aanbevelingen doen die aan de (verdere) realisatie van het Hengelose duurzaamheidsbeleid kunnen bijdragen. De raad wordt onder meer voorgesteld om de aanbevelingen aan het college aan te bieden ter opvolging én om zelf een raads werkgroep te vormen die gaat bijdragen aan de duurzame ontwikkeling van Hengelo.

DE GEMEENTERAAD VAN HENGELO,

DATUM

De griffier

De voorzitter

RAADSADVIES

ZAAKNUMMER	BEHANDELEND AMBTENAAR	SECTOR	PORT. HOUDER
2280053	Hartendorp, C.H.	GRI	Claudio Bruggink
ONDERWERP			
Resultaat onderzoek Rekenkamercommissie Duurzaamheid als Hobbyisme			

AANLEIDING, DOEL EN WAT GING ER AAN VOORAF

De Rekenkamercommissie Hengelo heeft het resultaat van het onderzoek 'Duurzaamheid als Hobbyisme?' aangeboden aan de gemeenteraad. Het betreft een onderzoek naar de stand van zaken van de beleidsambities en –doelstellingen van de gemeente Hengelo. Het onderzoek is uitgevoerd door dr. M.J. Oude Vrielink, onderzoekster van de rekenkamercommissie Hengelo.

In 2012 is de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' aangeboden. Deze duurzaamheidsagenda omvat alle beleidsvelden van de gemeente waar duurzaamheid een rol speelt. In de duurzaamheidsagenda geeft de gemeente Hengelo haar visie op een duurzame en toekomstbestendige stad en beschrijft zij ambities, doelstellingen en acties voor de korte, middellange en lange termijn (resp. tot 2015, 2020 en 2030). De duurzaamheidsagenda kent een looptijd van 2012 tot en met 2016.

Nu de looptijd is verstreken, heeft de rekenkamercommissie een onderzoek ingesteld hoe het met de beleidsambities en -doelstellingen van de gemeente is gesteld. De rekenkamercommissie heeft in de periode juni 2017 tot en met april 2018 onderzocht hoe het anno 2017 met de duurzame ontwikkeling staat. Met het voorliggende rapport wil de rekenkamercommissie de gemeenteraad inzicht geven in het gevoerde duurzaamheidsbeleid en aanbevelingen doen die aan de (verdere) realisatie van het Hengelose duurzaamheidsbeleid kunnen bijdragen.

Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van een centrale vraag en de daaraan gekoppeld acht deelvragen. In het onderzoek staat de volgende vraag centraal:

Op welke wijze geeft de gemeente Hengelo uitvoering aan de ambities op het gebied van duurzaamheid, welke resultaten zijn hiermee behaald en hoe was de raad betrokken bij de totstandkoming en uitvoering van het beleid?

Doel

Met dit voorstel wordt uw raad verzocht kennis te nemen van het rapport van de rekenkamercommissie en de gepresenteerde conclusies en aanbevelingen over te nemen en (deels) aan het college aan te bieden ter opvolging.

INHOUD VAN HET VOORSTEL

Naast het onderzoeksrapport biedt de Rekenkamercommissie een oplegnotitie aan. In deze oplegnotitie staan de conclusies en aanbevelingen van het onderzoek opgenomen.

Conclusies en Aanbevelingen

Conclusies

De rekenkamercommissie trekt de volgende conclusies ten aanzien van de duurzaamheidsagenda en het duurzaamheidsbeleid:

1. De duurzaamheidsagenda is als facetbeleid vormgegeven, maar ontbeert de formele status van vastgesteld beleid. Hierdoor is bestuurlijk een binnen de ambtelijke organisatie duurzaamheid vooral ad-hoc opgepakt, grotendeels zonder de beleidsstructuur en de -samenhang die de rekenkamercommissie van gemeentelijk beleid verwacht. Er is geen sluitende beleidstheorie die te verwachten effecten koppelt aan de doelstellingen en de daarvoor uit te voeren activiteiten.
2. In de loop van de tijd zijn er wijzigingen in terminologie en doelstellingen geweest en is de invulling van het begrip duurzaamheid versmald zonder dat dit expliciet is beargumenteerd. Mede hierdoor is de continuïteit in de beleidsdocumenten slecht en is de uitvoering niet of slechts moeizaam te volgen.
3. Het is op basis van de aangeboden structuur en samenhang niet of nauwelijks mogelijk het beleid

of de uitvoering van het beleid te volgen en vast te stellen of prestaties zijn geleverd, doelstellingen en resultaten zijn behaald en de verwachte gunstige effecten voor de duurzame ontwikkeling van Hengelo zijn behaald of in de toekomst behaald zullen worden. Het feit dat er nauwelijks beleidsmonitoring heeft plaatsgevonden versterkt dit.

4. Het uitvoeren van duurzaamheidsbeleid staat op gespannen voet met de uitvoering van het beleid in de lijn, daardoor dient er bijzondere aandacht te zijn voor goede prestatie-indicatoren, ondersteuning en coördinatie. Ook dedicated budget draagt bij aan goede uitvoering in de lijn. De rekenkamercommissie vindt deze onderdelen onvoldoende terug binnen de bestudeerde documenten die het duurzaamheidsbeleid schragen. Wel merkt de rekenkamercommissie op dat het recent door de raad vastgestelde energiebeleid hierin al wel grotendeels voorziet.
5. De raad is in de jaren vanaf de opzet van de duurzaamheidsagenda onvoldoende in stelling gebracht om de kaderstellende en controlerende taak uit te voeren.

Aanbevelingen

Op grond van het uitgevoerde onderzoek doet de rekenkamercommissie een aantal aanbevelingen. Deze richten zich zowel specifiek op het duurzaamheidsbeleid als op andere situaties waarin facetten van de uitvoering als beleid belangrijk genoeg zijn om afzonderlijk over de beleidsvelden heen te worden vastgelegd.

1. Stel een nieuwe integrale duurzaamheidsnota als facetbeleid op in de vorm van een visiedocument, naast en in aanvulling op het recent vastgestelde energie-actieplan en laat dit document door de raad vaststellen. Hanteer daarbij zoveel als mogelijk dezelfde terminologie en definities en zorg voor een continuïteit over de raadsperiodes.
2. Stel op basis van dit visiedocument op duurzaamheid periodiek prioriteiten (bijvoorbeeld jaarlijks of tweejaarlijks) vast voor de uitvoering (aan de hand van ontwikkelingen en prestaties), met de daaraan gekoppelde duidelijk en haalbaar geformuleerde doelstellingen en financiële ruimte. De aanpak van energie-actieplan 2017-2021 kan hierbij als voorbeeld dienen.
3. Overweeg om ten behoeve van duurzame ontwikkeling van Hengelo een speciale werkgroep in de raad te vormen.
4. Draag bij alle beleid (waaronder ook facetbeleid) zorg voor een goede en herleidbare samenhang van doelen, doelstellingen, activiteiten, prestaties en verwachte effecten alsmede de monitoring (zoals het energiebeleid nu is opgezet).
5. Draag bij vernieuwing of herziening van beleid zorg voor continuïteit in begrippen en geef helder aan welke onderwerpen doorlopen, worden vernieuwd of worden beëindigd.
6. Zorg bij beleid voor meetbare kern prestatie-indicatoren die iets zeggen over de voor het bereiken van de doelstellingen geleverde prestaties en de bereikte resultaten, ook als die doelstellingen door partners (burgers, bedrijven) geleverd moeten worden.
7. Zorg voor een nulmeting van de indicatoren en regelmatige voortgangsmetingen zodat duidelijk is wat het vertrekpunt is en welke voortgang wordt geboekt.
8. Agendeer ook facetbeleid formeel in de raad teneinde het vast te stellen. Geef daarbij rekenschap dat des te breder het begrip is waarop facetbeleid zich richt, des te meer beleidsvelden een rol spelen en des te groter het risico is dat het beleid in de uitvoering versnipperd. Daarmee zijn de aanbevelingen 4 t/m 7 van extra groot belang voor brede containerbegrippen.
9. Draag zorg voor een geregelde rapportering in de raad over de follow up van toezeggingen door het college, zodat voorkomen wordt dat beleidsvoornemens buiten beeld raken.

Ambtelijke feitencheck

Conform het onderzoeksprotocol van de Rekenkamercommissie is de conceptrapportage aangeboden voor een (ambtelijke) feitencheck. Dit betreft een check op de feitelijke juistheid van de bevindingen van het onderzoek, exclusief de conclusies en de aanbevelingen.

Uit de reactie op de ambtelijke feitencheck, ontvangen op 10 september 2018, blijkt dat de bevindingen in de conceptrapportage worden herkend. Ook zijn er geen feitelijke onjuistheden genoemd.

In de reactie is verder het volgende naar voren gebracht:

De in het rapport geschetste ontwikkelingen er mede toe hebben geleid dat niet aan alle toezeggingen/afspraken in het verleden is voldaan. Inmiddels kent duurzaamheid een prominente rol in het coalitieprogramma. Ook de maatschappelijke opvatting en urgentie is erg veranderd. De rijksoverheid heeft andere plannen en rollen voor gemeenten. In de gemeentelijke organisatie is duurzaamheid nu belegd in één afdeling, maar het betreft tegelijkertijd facetbeleid. Er moet op worden toegezien dat duurzaamheid

een thema is en blijft van iedereen.

In bovenstaande reactie heeft de rekenkamercommissie geen aanleiding gezien om de conceptrapportage en/of de bijbehorende oplegnotitie aan te passen.

Bespreking Politieke Markt 3 oktober 2018

Tijdens de politieke markt heeft de voorzitter van de rekenkamercommissie de totstandkoming en bevindingen van het onderzoek toegelicht. De aanwezige fracties hebben hier aangegeven de aanbevelingen van de rekenkamercommissie over te willen nemen en aan het college aan te bieden ter opvolging. Onderdeel van de aanbevelingen is het oprichten van een raads werkgroep Duurzaamheid. Indien uw raad instemt met het voorgestelde besluit zal de griffie, in overleg met het college, het instellen van de werkgroep gaan voorbereiden om vervolgens een oproep tot deelname uit te zetten. Belangrijk aandachtspunt is dat deelnemers in de werkgroep hier vrijuit inbreng kunnen leveren en dat besluitvorming en afweging van besluiten door de raad blijft plaatsvinden.

BESPREEK- EN BESLI SPUNTEN

- kennis te nemen van het opgestelde rapport 'Duurzaamheid als Hobbyisme?'
- de gepresenteerde aanbevelingen aan het college aan te bieden ter opvolging.
- in te stemmen met het oprichten van een raads werkgroep 'Duurzame ontwikkeling Hengelo' welke zich bijvoorbeeld richt op het bijdragen aan de ontwikkeling van een nieuwe integrale duurzaamheidsnota, alsook op het mede vormgeven van de monitoring van de uitvoering van de aanbevelingen uit dit rapport en de ontwikkelingen en voortgang van het duurzaamheidsbeleid.

FINANCIËLE ASPECTEN

Niet van toepassing

BIJLAGE (N)

- Aanbiedingsbrief Rekenkamercommissie Hengelo inzake het rapport 'Duurzaamheid als Hobbyisme?' inclusief oplegnotitie en rapport van bevindingen.

Dit raadsadvies is opgesteld door de griffie.

Aan de gemeenteraad

Onderwerp

Aanbieding resultaat onderzoek
'Duurzaamheid als Hobbyisme?'

Kenmerk

2018_V001

Datum

17 september 2018

Geachte leden van de raad,

De Rekenkamercommissie Hengelo biedt u hierbij het resultaat aan van het onderzoek 'Duurzaamheid als hobbyisme?'. Een onderzoek naar de stand van zaken van de beleidsambities en -doelstellingen van de gemeente Hengelo. Het onderzoek is uitgevoerd door dr. M.J. Oude Vrielink, onderzoekster van de rekenkamercommissie Hengelo. Het onderzoeksrapport alsook de bijbehorende oplegnotitie treft u aan als bijlage bij deze brief.

Aanleiding

In 2012 is de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' aangeboden. Deze duurzaamheidsagenda omvat alle beleidsvelden van de gemeente waar duurzaamheid een rol speelt. In de duurzaamheidsagenda geeft de gemeente Hengelo haar visie op een duurzame en toekomstbestendige stad en beschrijft zij ambities, doelstellingen en acties voor de korte, middellange en lange termijn (resp. tot 2015, 2020 en 2030). De duurzaamheidsagenda kent een looptijd van 2012 tot en met 2016.

Doelstelling en centrale vraag

Nu de looptijd is verstreken, heeft de rekenkamercommissie een onderzoek ingesteld hoe het met de beleidsambities en -doelstellingen van de gemeente is gesteld. De rekenkamercommissie heeft in de periode juni 2017 tot en met april 2018 onderzocht hoe het anno 2017 met de duurzame ontwikkeling staat. Met het voorliggende rapport wil de rekenkamercommissie de gemeenteraad inzicht geven in het gevoerde duurzaamheidsbeleid en aanbevelingen doen die aan de (verdere) realisatie van het Hengelose duurzaamheidsbeleid kunnen bijdragen.

Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van een centrale vraag en de daaraan gekoppeld acht deelvragen. In het onderzoek staat de volgende vraag centraal:

Op welke wijze geeft de gemeente Hengelo uitvoering aan de ambities op het gebied van duurzaamheid, welke resultaten zijn hiermee behaald en hoe was de raad betrokken bij de totstandkoming en uitvoering van het beleid?

Oplegnotitie

Naast het onderzoeksrapport bieden wij u een oplegnotitie aan. In deze oplegnotitie treft u achtereenvolgens de onderzoeksvragen, de centrale boodschap van de rekenkamercommissie, de beantwoording van de deelvragen én de conclusies en aanbevelingen aan.

Ambtelijke feitencheck

Conform ons onderzoeksprotocol is de conceptrapportage aangeboden voor een (ambtelijke) feitencheck. Dit betreft een check op de feitelijke juistheid van de bevindingen van het onderzoek, exclusief de conclusies en de aanbevelingen.

Uit de reactie op de ambtelijke feitencheck, ontvangen op 10 september 2018, blijkt dat de bevindingen in de conceptrapportage worden herkend. Ook zijn er geen feitelijke onjuistheden genoemd.

In de reactie is verder het volgende naar voren gebracht:

De in het rapport geschetste ontwikkelingen er mede toe hebben geleid dat niet aan alle toezeggingen/afspraken in het verleden is voldaan. Inmiddels kent duurzaamheid een prominente rol in het coalitieprogramma. Ook de maatschappelijke opvatting en urgentie is erg veranderd. De rijksoverheid heeft andere plannen en rollen voor gemeenten. In de gemeentelijke organisatie is duurzaamheid nu belegd in één afdeling, maar het betreft tegelijkertijd facetbeleid. Er moet op worden toegezien dat duurzaamheid een thema is en blijft van iedereen.

In bovenstaande reactie heeft de rekenkamercommissie geen aanleiding gezien om de conceptrapportage en/of de bijbehorende oplegnotitie aan te passen.

Behandelaanbeveling

De rekenkamer stelt uw raad voor om dit onderzoek via een politieke markt te agenderen voor behandeling in de gemeenteraad. Vanzelfsprekend is de rekenkamercommissie bereid om – de totstandkoming van – dit rapport toe te lichten tijdens de behandeling in een politieke markt. Ten aanzien van uw besluit over dit onderzoeksrapport doen wij u het volgende voorstel:

- *Neem middels een raadsbesluit kennis van het opgestelde rapport 'Duurzaamheid als Hobbyisme?'*
- *Biedt middels dit raadsbesluit de gepresenteerde aanbevelingen aan het college aan ter opvolging.*
- *Stem in met het oprichten van een raads werkgroep 'Duurzame ontwikkeling Hengelo' welke zich bijvoorbeeld richt op het bijdragen aan de ontwikkeling van een nieuwe integrale duurzaamheidsnota, alsook op het mede vormgeven van de monitoring van de uitvoering van de aanbevelingen uit dit rapport en de ontwikkelingen en voortgang van het duurzaamheidsbeleid.*

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

Namens de Rekenkamercommissie gemeente Hengelo,
de secretaris,

C.H. Hartendorp

Duurzaamheid als hobbyisme?

Oplegnotitie

Aanleiding voor het onderzoek

In 2012 wordt de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' aangeboden. De duurzaamheidsagenda omvat alle beleidsvelden van de gemeente waar duurzaamheid een rol speelt. In de duurzaamheidsagenda geeft de gemeente Hengelo haar visie op een duurzame en toekomstbestendige stad en beschrijft zij mijlpalen en ontwikkelingen op weg daar naar toe. Deze worden opgedeeld in drie zichtjaren: tot 2015, tot 2020 en uiteindelijk tot 2030. De duurzaamheidsagenda kent drie invalshoeken en in totaal 13 speerpunten, met acties op de korte (tot 2015) en middellange termijn (tot 2020). De duurzaamheidsagenda heeft een looptijd van 2012 tot en met 2016.

Nu de looptijd is afgelopen heeft de rekenkamercommissie een onderzoek ingesteld hoe het met de beleidsambities en -doelstellingen van de gemeente is gesteld. De rekenkamercommissie heeft in de periode juni 2017 tot en met april 2018 onderzocht hoe het anno 2017 met de duurzame ontwikkeling staat. Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van een centrale vraag en de daaraan gekoppeld acht deelvragen.

Centrale vraag

Op welke wijze geeft de gemeente Hengelo uitvoering aan de ambities op het gebied van duurzaamheid, welke resultaten zijn hiermee behaald en hoe was de raad betrokken bij de totstandkoming en uitvoering van het beleid?

Deelvragen beleid

1. Welke ambities heeft de gemeente gesteld met betrekking tot duurzaamheid en in welke doelstellingen zijn deze ambities vertaald?
2. In hoeverre zijn de doelstellingen concreet, meetbaar en tijdgebonden geformuleerd?
3. Hoe is de realisatie van de ambities en doelstellingen georganiseerd en concreet vertaald naar de uitvoeringspraktijk?
4. Welke financiële kaders gelden voor het duurzaamheidsbeleid?

Deelvragen uitvoering en resultaten

5. Welke maatregelen zijn geïmplementeerd?
6. Hoe heeft de gemeente inzicht in de bereikte resultaten met betrekking tot het duurzaamheidsbeleid?

Deelvragen betrokkenheid van de raad

7. Hoe heeft de raad invulling gegeven aan zijn kaderstellende en controlerende rol ten aanzien van het duurzaamheidsbeleid?
8. Wordt de raad voldoende gefaciliteerd in zijn kaderstellende en controlerende rol?

Centrale boodschap van de rekenkamercommissie

De rekenkamercommissie waardeert de aanzet van de gemeente om samen met de burgers en bedrijven beleidsmatig vorm te geven aan een integraal duurzaamheidsbeleid. Doordat duurzaamheid een rol speelt in alle beleidsvelden waarop de gemeente werkt, is het samenbrengen van alle doelstellingen en activiteiten op dit terrein van belang om tot versnelling te kunnen komen. De duurzaamheidsagenda die hiervoor had moeten zorgen is echter weliswaar aangeboden, maar nooit in deze vorm vastgesteld door de raad. De door de raad gevraagde uitwerking en verheldering van onderdelen van de duurzaamheidsagenda werd pas in 2017 als energiebeleid aangeboden aan de raad. Duurzaamheid in de brede betekenis van de duurzaamheidsagenda was daarmee buiten beeld gekomen.

Ondertussen vonden onderdelen van de duurzaamheidsagenda wel een plaats in de verschillende begrotingen. Ook wordt in diverse beleidsstukken van de gemeente verwezen naar de duurzaamheidsagenda. Hoewel er dus geen sprake is van een formeel beleid uit de duurzaamheidsagenda is er wel sprake van uitvoering, maar ad hoc. Door het ontbreken van formeel beleid en derhalve ook van formeel beleidsrapportage en -evaluatie was de gemeente niet in de gelegenheid om de daadwerkelijke voortgang te kunnen volgen en waar nodig het beleid en de uitvoering te kunnen bijsturen. De rekenkamercommissie stelt vast dat 27 van de 43 in de duurzaamheidsagenda opgenomen acties is uitgevoerd.

Voorts stelt de rekenkamercommissie vast dat de resultaten van het duurzaamheidsbeleid niet integraal zichtbaar en volgbaar zijn. De duurzaamheidsagenda en de beleidsstukken waarin naar de duurzaamheidsagenda wordt verwezen missen (voor het onderwerp duurzaamheid) de heldere structuur en samenhang, die van dergelijke beleidsdocumenten mag worden verwacht. Ook ontbreekt het aan een duidelijke definitie van duurzaamheid, aan SMART geformuleerde doelstellingen en een onderbouwde beleidstheorie. In de schragende documenten die het facetbeleid gestalte geven, is geen consistentie in termen, doelstellingen en acties. Er is bovendien in de loop van de tijd een impliciete versmalling opgetreden in de invulling die aan duurzaamheid wordt gegeven.

Door het geconstateerde gebrek aan structuur en samenhang in het beleid is het niet of nauwelijks mogelijk de uitvoering en de effecten van het beleid te volgen. Er kan daardoor ook moeilijk worden bepaald in welke mate de duurzaamheidsagenda en de ad hoc uitvoering daarvan heeft bijgedragen aan het duurzamer worden van Hengelo. De monitoring van het duurzaamheidsbeleid geeft, voor zover aanwezig, geen integraal beeld van de resultaten. Ook binnen beleidsvelden zijn prestaties niet zichtbaar gemaakt op een manier dat deze te waarderen zijn in termen van duurzaamheid. Dit geldt zowel terugkijkend voor de rekenkamercommissie als ten tijde van de uitvoering voor de raad.

Of Hengelo daadwerkelijk over de volle breedte excellent is op het gebied van duurzaamheid, wat de uitgesproken ambitie was in 2012, is ondanks alle onderzoeksinspanningen van de rekenkamercommissie niet te zeggen. Wel durft de rekenkamercommissie te stellen dat er, indien de duurzaamheidsagenda wel formeel was vastgesteld, meer resultaten geboekt hadden kunnen worden.

De rekenkamercommissie merkt op dat de organisatie en regie van de uitvoering van duurzaamheid in 2017 helderder is belegd door dit onder te brengen bij één afdeling. Hierdoor kan de raad beter en vanuit een integraal perspectief worden bediend met voorstellen en rapportages. De rekenkamercommissie vindt wel dat er moet worden gewaakt dat hierdoor duurzaamheid als iets van alleen deze afdeling wordt gezien, de gehele organisatie moet duurzaamheid omarmen. Dat was uiteindelijk ook een doelstelling van de duurzaamheidsagenda.

Beknopte beantwoording deelvragen en conclusies

Centrale vraag

De centrale vraag van het onderzoek is met het bovenstaande grotendeels beantwoord. De gemeente heeft een te waardenen poging gedaan om de over de diverse beleidsvelden versnipperde duurzaamheidsinitiatieven integraal zichtbaar en volgbaar te maken, maar is daarin naar de mening van de rekenkamercommissie onvoldoende in geslaagd. Welke resultaten zijn behaald, is lastig vast te stellen. De rekenkamer stelt bovendien vast dat raad onvoldoende in stelling is gebracht om kaderstellende en controleerde taken uit te voeren.

Deelvragen Beleid

1. *Welke ambities heeft de gemeente gesteld met betrekking tot duurzaamheid en in welke doelstellingen zijn deze ambities vertaald?*

De uitgesproken ambitie was in 2012 dat Hengelo over de volle breedte excellent zou zijn op het gebied van duurzaamheid. Vanuit de drie invalshoeken Duurzame economie, Klimaat en energie en Duurzame leefomgeving, heeft de gemeente ambities voor respectievelijk bedrijven, overheid en burger geformuleerd. In totaal gaat het om 49 concrete doelstellingen voor korte (tot 2015) en middellange (tot 2020) termijn. Deze 49 doelstellingen zijn rond 13 speerpunten geclusterd, waarbij niet duidelijk is op welke wijze de clustering tot stand is gekomen.

2. *In hoeverre zijn de doelstellingen concreet, meetbaar en tijdgebonden geformuleerd?*

Het duurzaamheidsbeleid bevat overkoepelende doelen en doelstellingen voor de korte- en middellange termijn. De overkoepelende zijn niet tijdgebonden en slechts in één geval meetbaar geformuleerd. Zij worden in verband gebracht met bedrijven, overheid en burgers, maar daarbinnen wordt niet specifiek geduid van wie welke prestaties worden verwacht.

Ook de concrete doelstellingen zijn over het geheel genomen weinig specifiek geformuleerd. Meestal blijft in het midden wie aan zet is om een prestatie te leveren of effect te realiseren. De doelstellingen zijn beperkt meetbaar geformuleerd. Wel zijn alle doelstellingen aan een zichtjaar verbonden en daarmee tijdgebonden geformuleerd.

3. *Hoe is de realisatie van de ambities en doelstellingen georganiseerd en concreet vertaald naar de uitvoeringspraktijk?*

De uitvoering van het duurzaamheidsbeleid ligt binnen de verschillende beleidsvelden. De duurzaamheidsagenda brengt dit samen om de integrale uitvoering te versterken, maar is geen formeel vastgelegd beleid geworden. Deel III van duurzaamheidsagenda noemt 43 acties verdeeld over de 13 speerpunten. Het is echter onduidelijkheid of dit deel als uitvoeringsplan bedoeld is. Van de 43 acties konden er 27 in verband worden gebracht met projecten in de facetagenda Duurzaamheid in de beleidsbegroting.

Door de afwezigheid van een duidelijke koppeling van de doelstellingen uit de duurzaamheidsagenda met de facetagenda duurzaamheid uit de begroting is de uitvoering niet concreet vertaald naar de diverse beleidsvelden. Hierdoor en omdat de duurzaamheidsagenda niet formeel werd vastgesteld, was er

een suboptimale uitvoering, waarin ambtenaren keuzes maken op basis van het belang dat zij zelf aan duurzaamheid hechten of alleen reageren op wat op hen af komt.

Tot 2017 werden de beleidsvelden voor de uitvoering van de duurzaamheidsagenda ondersteund vanuit team Duurzaamheid. Hier vond ook coördinatie van het beleid plaats. Vanaf 2017 vindt coördinatie van het duurzaamheidsbeleid plaats door een procesregisseur. De capaciteit van het duurzaamheidsteam is in twee bezuinigingsronden teruggebracht van 5,95 fte in 2012 naar 1 fte vanaf 2017. De rekenkamercommissie beoordeelt deze capaciteit als beperkt in licht van ambities en doelstellingen.

Hoe monitoring van de uitvoering van de duurzaamheidsagenda vorm krijgt, is niet duidelijk vastgelegd. Er is enige programmasturing tot de coalitiewisseling in 2014, daarna is niet meer vastgelegd hoe integrale aansturing van het duurzaamheidsbeleid plaatsvindt.

4. Welke financiële kaders gelden voor het duurzaamheidsbeleid?

De Duurzaamheidsagenda bevat geen financieel kader. De uitvoering van het duurzaamheidsbeleid vindt plaats in de beleidsvelden, waarvoor de financiële kaders zijn bepaald. De facetagenda duurzaamheid in de begrotingen van 2011 tot en met 2013 is niet van een budget voorzien. De gemeente heeft met andere woorden geen afzonderlijk duurzaamheidsbudget, maar ook geen (integraal) zicht op de uitgaven voor duurzaamheid. Voor de ondersteuning van interne en externe duurzaamheidsinitiatieven is er tot 2016 een budget van beperkte omvang, het Millenniumbudget. Mede door de bezuinigingsopgaven heeft de uitvoering van duurzaamheid in de diverse beleidsvelden geen prioriteit en is er geen budget aan verbonden.

Deelvragen Resultaat en doelbereik

5. Welke maatregelen zijn geïmplementeerd?

Van de 43 acties uit duurzaamheidsagenda konden er 27 worden herleid naar projecten in de facetagenda Duurzaamheid. Uit de planning & control-documenten kan worden afgeleid dat 15 acties geheel geïmplementeerd (waarvan 12 in de periode 2011-2013) en 11 acties deels zijn geïmplementeerd. Overzichtstabel 4 in het rapport van bevindingen maakt zichtbaar welke acties dit zijn.

6. Hoe heeft de gemeente inzicht in de bereikte resultaten met betrekking tot het duurzaamheidsbeleid?

De gemeente rapporteert via planning & control-documenten over projecten en activiteiten waarmee uitvoering wordt gegeven aan het duurzaamheidsbeleid uit de facetagenda. De koppeling tussen de doelen en doelstellingen tussen de duurzaamheidsagenda en de facetagenda duurzaamheid van de begroting is afwezig. De rekenkamercommissie heeft de uitgevoerde maatregelen in verband kunnen brengen met de acties in de duurzaamheidsagenda. Maar door het ontbreken van een koppeling van de acties aan de doelstellingen is onduidelijk wat de uitgevoerde maatregelen betekenen in termen van het doelbereik van het duurzaamheidsbeleid.

Slechts voor enkele thema's uit het duurzaamheidsbeleid zijn indicatoren opgenomen. Door het inconsistente gebruik en het ontbreken van streefwaarden is het monitoren van de bereikte resultaten moei-

lijk. Vanaf 2014 bieden de indicatoren weliswaar goed inzicht, maar is onduidelijk welke monitor- en verantwoordingsinformatie inzicht in welke resultaten bieden.

De raad heeft na het verstrijken van de looptijd van de duurzaamheidsagenda geen integraal overzicht of evaluatierapport ontvangen over de bereikte resultaten en daarmee gepaard gaande uitgaven. Daardoor is niet duidelijk in hoeverre de gemeente op koers ligt in het realiseren van haar duurzaamheidsdoelstellingen.

Deelvragen Betrokkenheid raad

7. Hoe heeft de raad invulling gegeven aan zijn kaderstellende en controlerende rol ten aanzien van het duurzaamheidsbeleid?

De Duurzaamheidsagenda is besproken in commissie Fysiek, maar vervolgens niet ter vaststelling voorgelegd aan de raad. Door de commissie Fysiek is om verbetering en verheldering gevraagd op met name het punt van duurzaamheid in energiebeleid. Deze verbetering en verheldering is door het College toegezegd, maar pas in 2017 aan de raad aangeboden als Energie Actieplan. Er is dan ook geen integrale kaderstelling door de raad op het gebied van duurzaamheid, alleen via de kaderstelling in de diverse beleidsvelden waar duurzaamheid een rol speelt. Er is vervolgens zonder bespreking in de raad gaandeweg een versmalling opgetreden in de invulling die aan duurzaamheid wordt gegeven.

De raad heeft geen integrale rapportages of (tussen)evaluaties gekregen of gevraagd, waardoor controle zich, voor zover mogelijk, richt op aspecten van duurzaamheid in de beleidsvelden, zonder overkoepelend beeld. De raad heeft na de eerste bespreking van de duurzaamheidsagenda in de commissie Fysiek ook niet meer gevraagd naar de stand van zaken van de toegezegde verheldering van de duurzaamheidsagenda.

8. Wordt de raad voldoende gefaciliteerd in zijn kaderstellende en controlerende rol?

De afwezigheid van een duidelijke koppeling tussen de doelstellingen van de duurzaamheidsagenda en P&C-documenten en de onvoldoende monitoring van de uitvoering van de duurzaamheidsagenda maakt sturing en controle door de raad moeilijk.

Conclusies en Aanbevelingen

Conclusies

De rekenkamercommissie trekt de volgende conclusies ten aanzien van de duurzaamheidsagenda en het duurzaamheidsbeleid:

1. De duurzaamheidsagenda is als facetbeleid vormgegeven, maar ontbeert de formele status van vastgesteld beleid. Hierdoor is bestuurlijk een binnen de ambtelijke organisatie duurzaamheid vooral ad-hoc opgepakt, grotendeels zonder de beleidsstructuur en de -samenhang die de rekenkamercommissie van gemeentelijk beleid verwacht. Er is geen sluitende beleidstheorie die te verwachten effecten koppelt aan de doelstellingen en de daarvoor uit te voeren activiteiten.
2. In de loop van de tijd zijn er wijzigingen in terminologie en doelstellingen geweest en is de invulling van het begrip duurzaamheid versmald zonder dat dit expliciet is beargumenteerd. Mede hierdoor is de continuïteit in de beleidsdocumenten slecht en is de uitvoering niet of slechts moeizaam te volgen.
3. Het is op basis van de aangeboden structuur en samenhang niet of nauwelijks mogelijk het beleid of de uitvoering van het beleid te volgen en vast te stellen of prestaties zijn geleverd, doelstellingen en resultaten zijn behaald en de verwachte gunstige effecten voor de duurzame ontwikkeling van Hengelo zijn behaald of in de toekomst behaald zullen worden. Het feit dat er nauwelijks beleidsmonitoring heeft plaatsgevonden versterkt dit.
4. Het uitvoeren van duurzaamheidsbeleid staat op gespannen voet met de uitvoering van het beleid in de lijn, daardoor dient er bijzondere aandacht te zijn voor goede prestatie-indicatoren, ondersteuning en coördinatie. Ook dedicated budget draagt bij aan goede uitvoering in de lijn. De rekenkamercommissie vindt deze onderdelen onvoldoende terug binnen de bestudeerde documenten die het duurzaamheidsbeleid schragen. Wel merkt de rekenkamercommissie op dat het recent door de raad vastgestelde energiebeleid hierin al wel grotendeels voorziet.
5. De raad is in de jaren vanaf de opzet van de duurzaamheidsagenda onvoldoende in stelling gebracht om de kaderstellende en controlerende taak uit te voeren.

Aanbevelingen

Op grond van het uitgevoerde onderzoek doet de rekenkamercommissie een aantal aanbevelingen. Deze richten zich zowel specifiek op het duurzaamheidsbeleid als op andere situaties waarin facetten van de uitvoering als beleid belangrijk genoeg zijn om afzonderlijk over de beleidsvelden heen te worden vastgelegd.

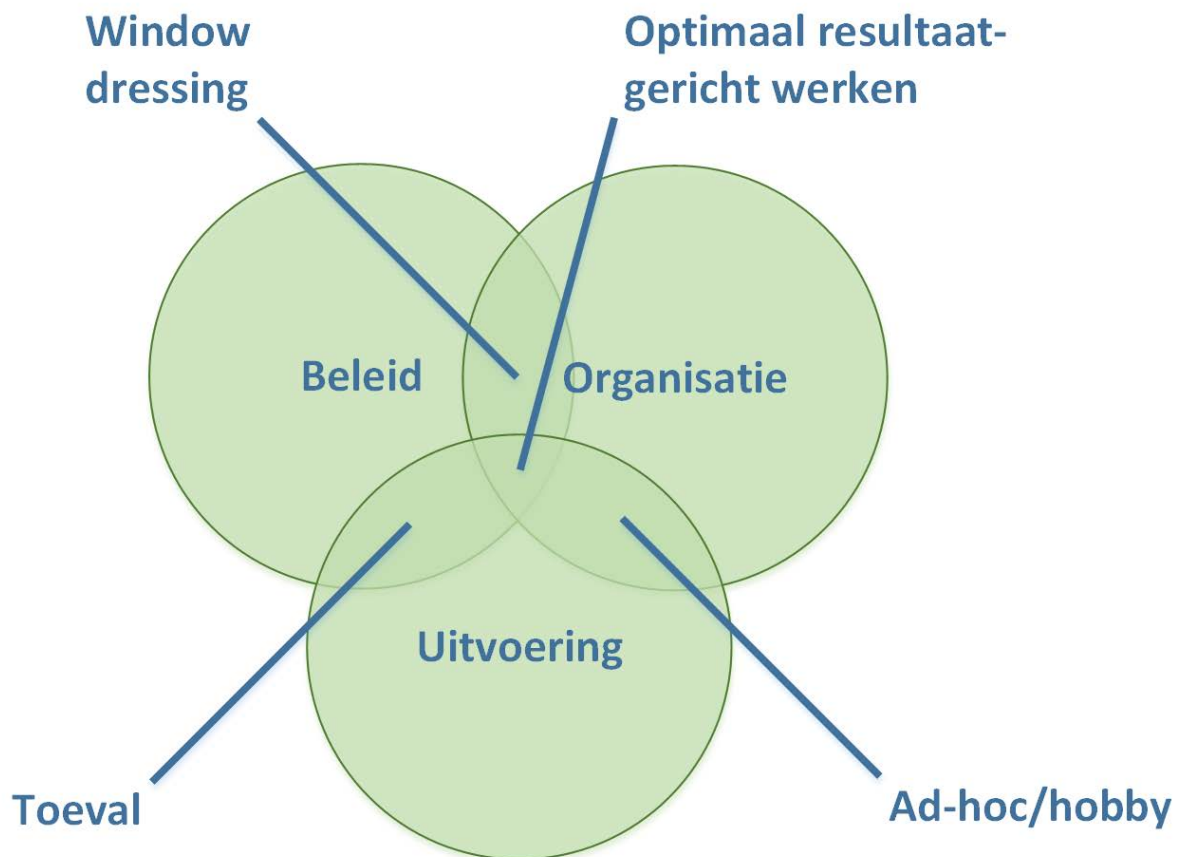
1. Stel een nieuwe integrale duurzaamheidsnota als facetbeleid op in de vorm van een visiedocument, naast en in aanvulling op het recent vastgestelde energie-actieplan en laat dit document door de raad vaststellen. Hanteer daarbij zoveel als mogelijk dezelfde terminologie en definities en zorg voor een continuïteit over de raadsperiodes.
2. Stel op basis van dit visiedocument op duurzaamheid periodiek prioriteiten (bijvoorbeeld jaarlijks of tweejaarlijks) vast voor de uitvoering (aan de hand van ontwikkelingen en prestaties),

met de daaraan gekoppelde duidelijk en haalbaar geformuleerde doelstellingen en financiële ruimte. De aanpak van energie-actieplan 2017-2021 kan hierbij als voorbeeld dienen.

3. Overweeg om ten behoeve van duurzame ontwikkeling van Hengelo een speciale werkgroep in de raad te vormen.
4. Draag bij alle beleid (waaronder ook facetbeleid) zorg voor een goede en herleidbare samenhang van doelen, doelstellingen, activiteiten, prestaties en verwachte effecten alsmede de monitoring (zoals het energiebeleid nu is opgezet).
5. Draag bij vernieuwing of herziening van beleid zorg voor continuïteit in begrippen en geef helder aan welke onderwerpen doorlopen, worden vernieuwd of worden beëindigd.
6. Zorg bij beleid voor meetbare kern prestatie-indicatoren die iets zeggen over de voor het bereiken van de doelstellingen geleverde prestaties en de bereikte resultaten, ook als die doelstellingen door partners (burgers, bedrijven) geleverd moeten worden.
7. Zorg voor een nulmeting van de indicatoren en regelmatige voortgangsmetingen zodat duidelijk is wat het vertrekpunt is en welke voortgang wordt geboekt.
8. Agendeer ook facetbeleid formeel in de raad teneinde het vast te stellen. Geef daarbij rekening dat des te breder het begrip is waarop facetbeleid zich richt, des te meer beleidsvelden een rol spelen en des te groter het risico is dat het beleid in de uitvoering versnipperd. Daarmee zijn de aanbevelingen 4 t/m 7 van extra groot belang voor brede containerbegrippen.
9. Draag zorg voor een geregelde rapportering in de raad over de follow up van toezeggingen door het college, zodat voorkomen wordt dat beleidsvoornemens buiten beeld raken.

Duurzaamheid als hobbyisme?

Versie 3.4

Inhoudsopgave

1.1. Aanleiding voor het onderzoek	3
1.2. Doel en vraagstelling	4
1.3. Analyse kader	4
1.4. Onderzoeksverantwoording.....	6
1.5. Leeswijzer	7
2.1. Definitie van duurzaamheid	8
2.2. Vorming van het duurzaamheidsbeleid	9
2.3. Verplichtingen die Hengelo ten aanzien van duurzaamheid is aangegaan.....	13
2.4. Ambities en doelstellingen	17
Ambities en doelen van het duurzaamheidsbeleid.....	18
De weg er naartoe: lange- en korte termijnstrategie	20
Van visie naar speerpunten en acties.....	21
Te realiseren doelstellingen in de periode tot en met 2020	22
Hoe specifiek, meetbaar en tijdgebonden?	23
2.5. Organisatie van de uitvoering en vertaling naar de uitvoeringspraktijk.....	24
Vertaling van de facetagenda Duurzaamheid naar uitvoeringspraktijk.....	24
Vertaling van de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’ naar uitvoeringspraktijk	25
Vertaling naar uitvoeringspraktijk in de periode 2015-2016	26
Organisatie van duurzaamheidstaken in de periode 2011-2017	26
Sturing op de uitvoering	28
2.6. Financiële kaders	31
2.7. Bevindingen.....	34
3.1. Resultaten facetagenda Duurzaamheid	36
Resultaten programmalijn 1: Voorkomen van schade en schaarste.....	36
Resultaten programmalijn 2: Duurzaam produceren en consumeren	37
Resultaten programmalijn 3: Kwaliteit van de leefomgeving	38
Resultaten programmalijn 4: Investeren in bewustwording.....	38
Resultaten na de coalitiewisseling in 2014	39
Resultaten in het licht van de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’	40

1. Inleiding

1.1. Aanleiding voor het onderzoek

In Hengelo is met het coalitieakkoord 'Investeren in verbinding' (2010) de basis gelegd voor een breed duurzaamheidsprogramma.¹ De onderwerpen waarop het coalitieakkoord specifiek inzet, zijn in 2012 opgenomen in de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen'.² Deze duurzaamheidsagenda is "een verdieping van" de facetagenda Duurzaamheid in de programmabegroting³, zoals in 2011 door de raad vastgesteld.

In de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' beschrijft de gemeente haar visie op een duurzaam en toekomstbestendig Hengelo en de mijlpalen en ontwikkelingen op weg daar naartoe. Deze zijn opgedeeld in drie zichtjaren: 2015, 2020 en 2030. Met de duurzaamheidsagenda wil de gemeente een verandering bewerkstelligen vanuit drie invalshoeken: Duurzame economie, Klimaat en energie en Duurzame leefomgeving. De duurzaamheidsagenda benoemt 13 speerpunten met acties voor de doelstellingen op de korte (tot 2015) en middellange termijn (tot 2020). Het uitgangspunt is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid, bedrijfsleven en burgers.

De duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' kent een looptijd van 2012 tot en met 2016 en heeft nadien geen opvolging in een nieuwe duurzaamheidsagenda gekregen. In het kader van bezuinigingsmaatregelen is in twee ronden de formatie voor de uitvoering van duurzaamheidstaken teruggedroefd. Tegelijkertijd is de gemeente vanaf 2007 via akkoorden en convenanten enkele bovengemeentelijke verplichtingen aangegaan.

Tegen die achtergrond heeft de rekenkamercommissie besloten om te onderzoeken hoe het Hengelse duurzaamheidsbeleid er anno 2017 voor staat.⁴ Met het onderzoek wil de rekenkamercommissie een beeld geven van de mate waarin de doelstellingen voor 2015 zijn gerealiseerd en of in het huidige beleid wordt toegewerkt naar de mijlpalen en ontwikkelingen voor 2020 en 2030. Ook wil de rekenkamercommissie onderzoeken in hoeverre de gemeente in haar beleid rekening houdt met doelstellingen waaraan zij zich middels akkoorden en convenanten heeft verbonden.

¹ Hengelo verleiden tot duurzaamheid. Gemeente, bedrijven en inwoners trekken samen op naar een toekomstbestendig Hengelo. Duurzaamheidsagenda 2011-2014, 25 mei 2011, p. 3.

² Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 7.

³ Advies voor beslissing van Burgemeester en wethouders, Hengelo Verduursamen, zaaknummer 12G201331, 2012.

⁴ Raadsbrief Onderzoeksprogramma 2017 en onderzoeksprotocol, 30 januari 2017, p. 1.

1.2. Doel en vraagstelling

Met dit rapport wil de rekenkamercommissie de gemeenteraad inzicht geven in het gevoerde duurzaamheidsbeleid en aanbevelingen doen die aan de (verdere) realisatie van het Hengelose duurzaamheidsbeleid kunnen bijdragen. In het onderzoek staan de volgende vragen centraal:

Centrale vraag

Op welke wijze geeft de gemeente Hengelo uitvoering aan de ambities op het gebied van duurzaamheid, welke resultaten zijn hiermee behaald en hoe was de raad betrokken bij de totstandkoming en uitvoering van het beleid?

Deelvragen beleid

1. Welke ambities heeft de gemeente gesteld met betrekking tot duurzaamheid en in welke doelstellingen zijn deze ambities vertaald?
2. In hoeverre zijn de doelstellingen concreet, meetbaar en tijdgebonden geformuleerd?
3. Hoe is de realisatie van de ambities en doelstellingen georganiseerd en concreet vertaald naar de uitvoeringspraktijk?
4. Welke financiële kaders gelden voor het duurzaamheidsbeleid?

Deelvragen uitvoering en resultaten

5. Welke maatregelen zijn geïmplementeerd?
6. Hoe heeft de gemeente inzicht in de bereikte resultaten met betrekking tot het duurzaamheidsbeleid?

Deelvragen betrokkenheid van de raad

7. Hoe heeft de raad invulling gegeven aan zijn kaderstellende en controlerende rol ten aanzien van het duurzaamheidsbeleid?
8. Wordt de raad voldoende gefaciliteerd in zijn kaderstellende en controlerende rol?

In de navolgende hoofdstukken zijn de deelvragen bij de relevante passages ingevoegd. Het antwoord daarop is vetgedrukt en cursief weergegeven, gevolgd door een uiteenzetting ter onderbouwing en toelichting.

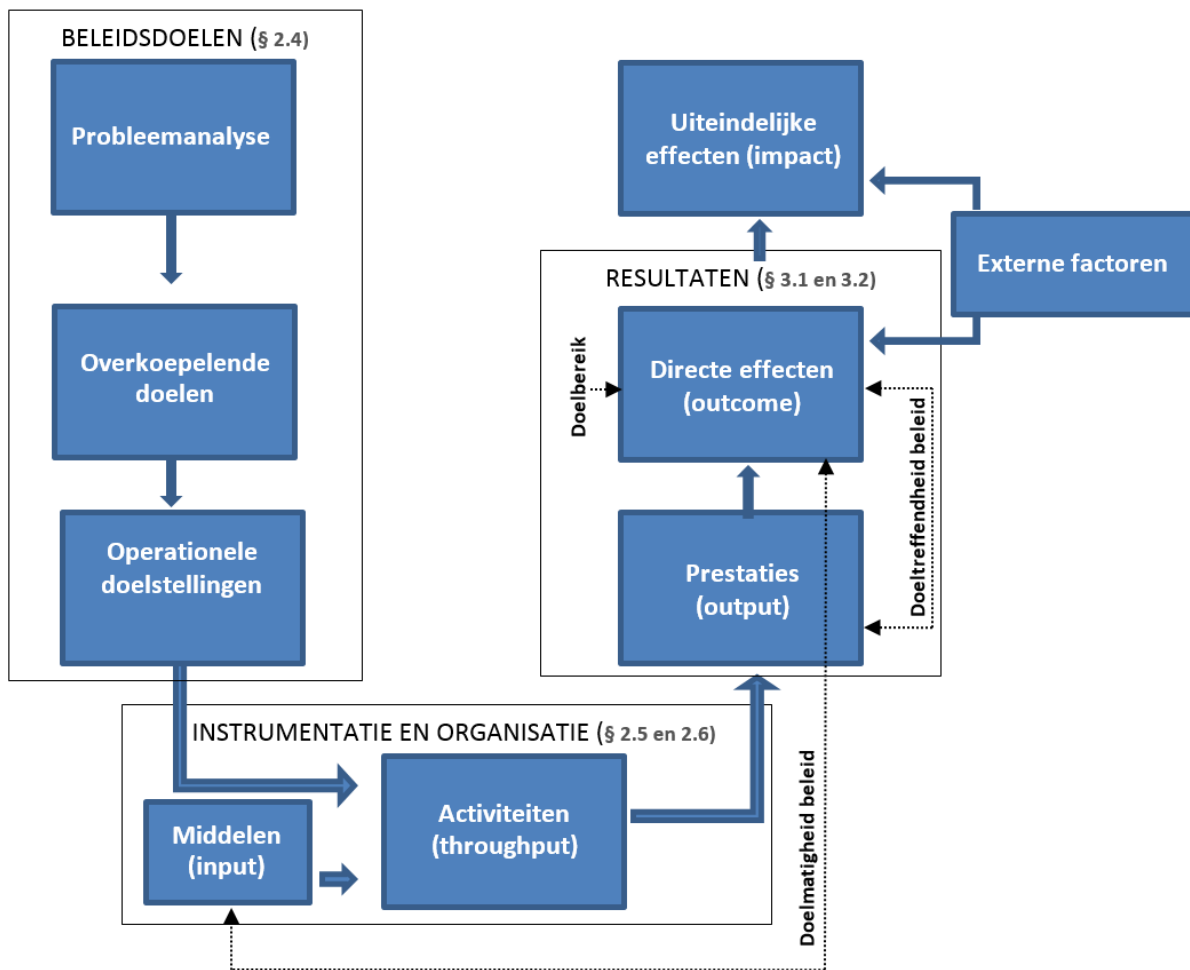
1.3. Analyse kader

Duurzaamheidsbeleid is doeltreffend indien beoogde effecten dankzij dit beleid optreden. Het is een bekend gegeven dat zich dit in de praktijk moeilijk laat aantonen. Wel is op basis van een analyse van de beleidstheorie de relatie tussen beleid en effecten aannemelijk te maken. Tegen die achtergrond nemen we de ideale beleidstheorie als analysekader.

Ideale beleidstheorie

De ideale beleidstheorie beschrijft een redenering die loopt van een maatschappelijk probleem, de beleidsmatige vertaling in doelen, de inzet van middelen en activiteiten, te leveren prestaties en daarmee te realiseren effecten naar de uiteindelijke impact in de samenleving. In onderstaande figuur is de beleidstheorie schematisch weergegeven.⁵ De rapportage van de onderzoeksbevindingen is in lijn hiermee opgezet.

⁵ Geïnspireerd op: Ecorys, *Beleidsdoorlichting Artikel 4.2 VWS. Opleidingen, beroepenstructuur en arbeidsmarkt. Overkoepelende eindrapportage*, in opdracht van Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Rotterdam, 20 oktober 2016.

Figuur 1. De ideale beleidstheorie als analysekader.

Uitleg van de begrippen in Figuur 1 en deze rapportage in zijn algemeen:

- Probleemanalyse: analyse van verschil tussen de feitelijke en gewenste situatie;
- Overkoepelend doel: de situatie die met het te voeren beleid wordt nagestreefd;
- Operationele doelstellingen: de situatie die met betrekking tot een bepaald aspect van een overkoepelend doel als tussenliggende stap wordt nagestreefd;
- Middelen (input): beschikbare financiële, menselijke en technologische middelen;
- Activiteiten (throughput): wat de organisatie doet om voorgenomen prestaties te leveren;
- Doelmatigheid van beleid: met een gegeven hoeveelheid middelen zoveel mogelijk resultaten realiseren of bepaalde resultaten met zo min mogelijk middelen realiseren;
- Prestaties (output): diensten en producten die de organisatie levert;
- Effecten (outcome): veranderingen die optreden;
- Resultaten: geleverde prestaties en gerealiseerde effecten;
- Doelbereik: mate waarin veranderingen overeenkomen met de doelen en doelstellingen;
- Doeltreffendheid: mate waarin doelen en doelstellingen dankzij gevoerd beleid zijn bereikt;
- Impact: veranderingen die als gevolg van gerealiseerde resultaten optreden.

1.4.Onderzoeksverantwoording

De rekenkamercommissie heeft zich bij de uitvoering van dit onderzoek willen richten op het duurzaamheidsbeleid, zoals vervat in de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen'. Gedurende het onderzoek is geconstateerd dat de duurzaamheidsagenda wel door het college, maar niet door de raad is vastgesteld.

Middels een raadsbrief heeft het college in september 2012 zijn voornemen geuit om een definitieve duurzaamheidsagenda aan te bieden na een opiniërende bespreking van 'Hengelo Verduursamen' met de raad⁶. In de praktijk is het anders gelopen: *"De duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' is afgerond en door het college akkoord bevonden. Na bespreking in raadscommissie fysiek zijn de acties opgenomen in de beleidsbegroting 2013-2015."*⁷ Tot vaststelling van een definitieve duurzaamheidsagenda door de raad is het echter nooit gekomen. De rekenkamercommissie constateert dat 'Hengelo Verduursamen' wel al die jaren als relevant beleidsdocument wordt genoemd in planning en control-documenten en andere communicatie naar de raad.⁸ Niet alleen in de eerste periode, maar ook na de coalitiewisseling in 2014. Zo wordt 'Hengelo Verduursamen' in de beleidsbegroting 2015 expliciet aangehaald als *"(overkoepelende) visie op duurzaamheid en de uitvoeringsprojecten op weg hier naartoe"*.⁹ De rekenkamer constateert dat 'Hengelo Verduursamen' geen formeel bekrachtigd beleid is, maar wel als beleid is gecommuniceerd richting de raad.

In de beleidsbegrotingen is opgenomen met welke projecten en activiteiten vanaf 2011 uitvoering is gegeven aan het duurzaamheidsbeleid. Tot de coalitiewisseling in 2014 via de facetagenda Duurzaamheid en daarna het begrotingshoofdstuk 'Beheer openbare ruimte en Duurzaamheid'. De programma's in de begroting zijn door de raad vastgesteld, maar de informatieve waarde ervan is beperkt. De duurzaamheidsagenda is dan wel niet formeel door de raad bekrachtigd, maar heeft wel zijn doorwerking naar de praktijk gevonden en te vormt een belangrijke en waardevolle aanvulling op de facetagenda en het begrotingshoofdstuk. De rekenkamercommissie heeft daarop het besluit genomen om de onderzoeksvragen tweeledig te beantwoorden. Dat betekent dat deze onderzoeksrapportage de ambities, doelstellingen en resultaten beschrijft van het duurzaamheidsbeleid zoals naar voren komt in de beleidsbegrotingen, en aanvullend de onderzoeksbevindingen op basis van de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen'.

Met de ideale beleidstheorie als analysekader zijn de doelstellingen, resultaten en betrokkenheid van de raad in kaart gebracht door middel van een documentenanalyse. Aanvullend zijn twee groepsinterviews met ambtelijke sleutelpersonen gehouden ter verduidelijking van enkele bevindingen en ter verificatie van de gehanteerde bronnen.

De rekenkamercommissie plaatst de volgende kanttekeningen bij dit onderzoek:

- Het onderzoek wil inzicht bieden in het in Hengelo gevoerde duurzaamheidsbeleid zoals in de begrotingen noemer onder de van duurzaamheid is vastgelegd en in de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' nader is uitgewerkt. Specifiek beleid dat op andere wijze verband houdt met het duurzaamheidsbeleid, is niet de documentanalyse meegenomen.

⁶ Raadsbrief Duurzaamheidsagenda Verduursamen, 12G201331/489749, 11 september 2012.

⁷ Jaarverslag 2012, p. 86

⁸ Presentatie 'Energiek aan de slag met het Energie actieplan. Hengelo op weg naar een duurzame toekomst', zaaknummer 1069971, raadsbijeenkomst 21 april 2015, slide 5.

⁹ Beleidsbegroting 2015-2018, p. 66.

- Leidraad voor het onderzoek en in aansluiting daarop voor de rapportage, is de logica van de beleidstheorie. Gekeken is naar de inzet van middelen en activiteiten en gerealiseerde prestaties en effecten in het licht van gestelde ambities en doelstellingen met aandacht voor aangegane bovengemeentelijke verplichtingen.
- Het onderzoek beslaat in principe de looptijd van de genoemde duurzaamheidsagenda, dat wil zeggen de periode van 2012-2016. De uitvoering van het onderzoek heeft plaatsgevonden van april 2017 tot en met mei 2018.

1.5. Leeswijzer

In Hoofdstuk 2 staat het duurzaamheidsbeleid centraal. Dit hoofdstuk gaat eerst in op de Hengelose definitie van duurzaamheid, de vorming van het duurzaamheidsbeleid en de bovengemeentelijke verplichtingen die de gemeente in de loop der jaren is aangegaan. Daarna volgt een beschrijving van de beleidsdoelen, de vertaling van deze beleidsdoelen naar de beleidspraktijk, de organisatie van de uitvoering en de financiële kaders.

Hoofdstuk 3 is gewijd aan de resultaten en het doelbereik. De bereikte resultaten worden kort samengevat, waarna met een overzichtstabel zichtbaar wordt gemaakt welke acties uit de duurzaamheidsagenda tot uitvoering zijn gekomen. Het hoofdstuk eindigt met een beschrijving van de wijze waarop de gemeente inzicht heeft in de resultaten die met het duurzaamheidsbeleid zijn bereikt.

In Hoofdstuk 4 wordt de betrokkenheid van de raad behandeld. Het hoofdstuk beschrijft hoe de raad invulling heeft gegeven aan zijn kaderstellende en controlerende rol en de mate waarin hij daarin door een goede informatievoorziening gefaciliteerd is.

In de hoofdstukken zijn bij de relevante passages de deelvragen ingevoegd. De antwoorden zijn vetgedrukt en cursief weergegeven.

Omwille van de leesbaarheid en navolgbaarheid doen we beknopt verslag van onze bevindingen. Dat mag echter niet verhullen dat het de rekenkamercommissie – mede als gevolg van de onduidelijke status van de duurzaamheidsagenda – erg veel moeite heeft gekost om de beleidsontwikkelingen en de verhouding en aansluiting tussen beleidsdocumenten helder te krijgen.

2. Duurzaamheid en gemeentelijk beleid

Dit hoofdstuk beschrijft het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Hengelo in de periode 2011 tot en met 2017. Eerst wordt ingegaan op de in Hengelo gehanteerde definitie van duurzaamheid, gevolgd door een schets in vogelvlucht van de wijze waarop het duurzaamheidsbeleid is vormgegeven. Daarna behandelt het hoofdstuk welke bovengemeentelijke verplichtingen Hengelo met betrekking tot duurzaamheid is aangegaan. Vervolgens komen de ambities en doelstellingen en het ambitieniveau van het Hengelose duurzaamheidsbeleid aan bod, de wijze waarop dit een vertaling naar de uitvoeringspraktijk heeft gekregen en hoe de uitvoering is georganiseerd. Het hoofdstuk eindigt met een beschrijving van de financiële kaders.

2.1. Definitie van duurzaamheid

Duurzaamheid is een breed begrip. Wat de gemeente Hengelo hieronder verstaat, is niet in een eenduidige, eigen definitie vastgelegd. In de diverse visie- en beleidsdocumenten wordt steeds impliciet aangesloten bij de Brundtland-definitie¹⁰ van duurzame ontwikkeling: *“het aansluiten op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien in gevaar te brengen”*. De concept duurzaamheidsagenda ‘Hengelo verleiden tot duurzaamheid’ legt naast het ‘nu en later’ ook een verbinding tussen de lokale en mondiale agenda (‘hier en daar’).¹¹ In de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’ is dit niet meer het geval.

In de diverse visie- en beleidsdocumenten wordt steeds in één adem gesproken over Hengelo als een duurzame en toekomstbestendige stad. Het beeld dat de gemeente daarbij voor ogen heeft, vertoont naar de mening van de rekenkamercommissie veel gelijkenis met een gangbare definitie van ICLEI, lokale overheden voor duurzaamheid¹²: *“Een duurzame stad wordt gekarakteriseerd door een groene economie, een gezonde en gelukkige gemeenschap met een slimme infrastructuur. Zij zet in op biodiversiteit, op een energiezuinige stad, is veerkrachtig en gaat efficiënt met hulpbronnen om.”*¹³ Deze definitie biedt naar de opvatting van de rekenkamercommissie een goed aangrijpingspunt om de ruime Brundtland-definitie verder richting en inhoud te geven.

In haar visie op een duurzame en toekomstbestendige stad sluit de gemeente aan op drie destijds actuele trends en inzichten op het gebied van duurzaamheid. De gemeente beschouwt de duurzaamheidsopgave als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid en samenleving in lijn met de ontwikkeling naar een *participatiesamenleving*. De gemeente baseert het duurzaamheidsbeleid op de principes van *people, planet en profit* (PPP) en *Cradle tot Cradle* (C2C). PPP gaat uit van de gedachte dat duurzame ontwikkeling vraagt om een meer evenwichtige benadering van people (mensen), planet (planeet/milieu) en profit (opbrengst/winst). C2C is het uitgangspunt van een beweging gericht op een nieuwe economie geënt op kringloopprincipes uit de natuur (‘afval is voedsel’), ook wel aangeduid als circulaire economie.

¹⁰ Brundtland Commission, *Our Common Future*, Report of the World Commission on Environment and Development, 02-08-1987.

¹¹ Hengelo verleiden tot duurzaamheid. Gemeente, bedrijven en inwoners trekken samen op naar een toekomstbestendig Hengelo. Duurzaamheidsagenda 2011-2014, 25 mei 2011, p. 5.

¹² De ICLEI - Local Governments for Sustainability (lokale overheden voor duurzaamheid) is een netwerk van meer dan 1500 steden en regio's die zich inzetten voor een duurzame toekomst. De ICLEI stelt zich een wereld van duurzame steden voor die de realiteit van de verstedelijking onder ogen zien, zich aanpassen aan de economische en demografische trends en zich voorbereiden op de gevolgen van de klimaatverandering en andere uitdagingen voor steden.

¹³ Rekenkamer Houten, *De toekomst van duurzaam Houten*, januari 2017, p. 3.

Het valt de rekenkamercommissie op dat het PPP-principe in een korte tijd afkalft binnen de gemeente Hengelo. In het visiedocument Evaluatie Hengelo 2030 (maart 2011) zet de gemeente nog nadrukkelijk in op deze integrale benadering: *“Veel mensen associëren het begrip met klimaat en energie, maar als we praten over een duurzaam Hengelo, dan hebben wij het over de samenhang tussen people én planet én profit”*.¹⁴ Dit is ook nog het uitgangspunt in de facetagenda Duurzaamheid (mei 2011).¹⁵, maar al in de eerste uitwerking via de begroting 2012 vindt een versmalling plaats naar planet en profit.¹⁶ Het nieuwe college versmalt duurzaamheid in het coalitieakkoord ‘Aan de slag voor een energiek en aangenaam Hengelo’ (april 2014) tot aspecten van klimaat en energie (planet).

2.2.Vorming van het duurzaamheidsbeleid

Het duurzaamheidsbeleid krijgt in een aantal visie- en beleidsdocumenten vorm. Deze paragraaf geeft hiervan een chronologische beschrijving. Figuur 2 visualiseert deze ijkpunten in een tijdslijn.

Concept duurzaamheidsagenda ‘Hengelo verleiden tot duurzaamheid’

De gemeente Hengelo beoogt een excellent niveau van duurzaamheid in brede zin van het woord: voor maatschappij, leefomgeving en economische activiteiten. Met de visiedocumenten Hengelo 2030 (juli 2007) en Sociale visie 2020 (december 2010) zijn daarvoor de kaders geschapen.¹⁷ In de ‘Evaluatie Hengelo 2030’ (maart 2011) wordt een integrale visie op duurzaamheid in het vooruitzicht gesteld. Deze heeft vorm gekregen in de concept duurzaamheidsagenda ‘Hengelo verleiden tot duurzaamheid’ (mei 2011). Dit concept is op 31 mei 2011 door het college vastgesteld.¹⁸ en in de vergadering van 14 juni 2011 met de raadscommissie Fysiek besproken.¹⁹ De concept duurzaamheidsagenda ‘Hengelo verleiden tot duurzaamheid’ is in de commissie positief ontvangen met de kanttekening dat er behoefte is aan meer scherpheid in de zin van concrete doelstellingen en resultaten.²⁰

Nieuwe begrotingsopzet met een facetagenda Duurzaamheid

In zijn vergadering van 25 januari 2011 heeft de raad goedkeuring gegeven aan een nieuwe begrotingsopzet.²¹ De essentie van de nieuwe opzet is te komen tot op verandering gerichte programma’s. De veranderambities vloeien voort uit drie visiedocumenten: het coalitieakkoord ‘Investeren in verbinding’ (april 2010), Sociale visie 2020 (december 2010) en de ‘Evaluatie Hengelo 2030’ (maart 2011).²²

¹⁴ Evaluatie Structuurvisie Hengelo 2030. Van Groei naar kwaliteit, maart 2011, p. 1.

¹⁵ Samenvatting Raadsvoorstel Politieke programma’s voor de nieuwe begrotingsopzet, zaaknummer 11G200631, 2011.

¹⁶ Beleidsbegroting 2012-2015, p. 74.

¹⁷ Samenvatting Raadsvoorstel Politieke programma’s voor de nieuwe begrotingsopzet, zaaknummer 11G200631, 2011.

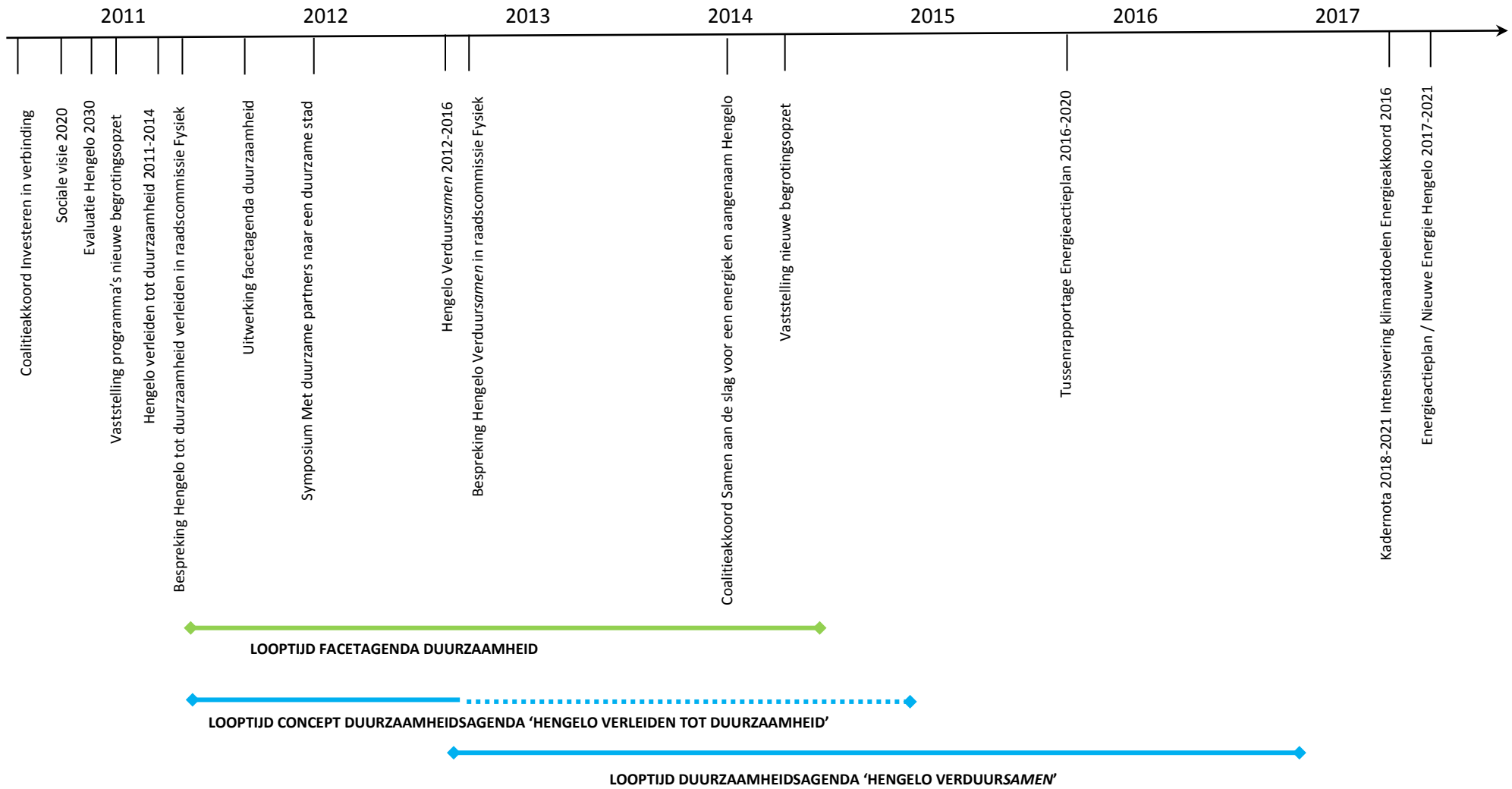
¹⁸ Besluitenlijst Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Hengelo, agendapunt A3 ‘Hengelo verleiden tot Duurzaamheid’, zaaknummer 11G200618, 31 mei 2011.

¹⁹ Notulen vergadering commissie Fysiek van de gemeente Hengelo d.d. 14 juni 2011, agendapunt 7 ‘Duurzaamheidsagenda “Hengelo verleiden tot duurzaamheid” (11G200618)’.

²⁰ Raadsbrief Duurzaamheidsagenda *Verduursamen*, zaaknummer 12G201331/489749, 11 september 2012.

²¹ Raadsbesluit ‘Hoofdlijnen nieuwe begrotingsopzet’, vergadering d.d. 25 januari 2011, agendapunt B3a, zaaknummer 10G202046.

²² Advies voor beslissing van Burgemeester en wethouders, Hengelo *Verduursamen*, zaaknummer 12G201331, 2012.

Figuur 2. Tjidslijn van visie- en beleidsdocumenten met betrekking tot het duurzaamheidsbeleid

Onder een programma wordt verstaan “een verzameling tijdelijke samenhangende en dynamische doelen, inspanningen en middelen in een integrale aanpak; teneinde complexiteit aan te kunnen en effectiviteit te vergroten”.²³ De raad heeft in zijn vergadering van 1 juni 2011 ingestemd met de concrete invulling van de programma’s. Gekozen is voor vijf politieke programma’s en twee facetagenda’s, waaronder de facetagenda Duurzaamheid.²⁴

De facetagenda Duurzaamheid moet versnelling aanbrengen in het duurzaamheidsbeleid. De uitwerking ervan vindt plaats in samenhang met de reguliere beleidsbegrotingen, te beginnen met de begroting 2012 (november 2011).²⁵ Daarbij worden in de facetagenda Duurzaamheid drie programma’s onderscheiden, geënt op de hoofddoelen van de concept duurzaamheidsagenda ‘Hengelo verleiden tot duurzaamheid’.

Duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’

Na bespreking van de concept duurzaamheidsagenda ‘Hengelo verleiden tot duurzaamheid’ op 14 juni 2011 in de commissie Fysiek is de gemeente Hengelo de dialoog met de samenleving aangegaan om tot een breed gedragen visie en uitvoeringsplan te komen. Hiervoor zijn veelal bestaande netwerken gebruikt en is in april 2012 het symposium ‘Met duurzame partners naar een duurzame stad’ georganiseerd.²⁶ De dialoog met de samenleving moet leiden tot verdere concretisering van de concept duurzaamheidsagenda.²⁷ De duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’ bevat de neerslag van de gecombineerde inzichten, meningen en projecten van de gemeente, burgers en bedrijven.²⁸ en is “een verdieping van” de facetagenda Duurzaamheid in de programmabegroting.²⁹ De duurzaamheidsagenda is opgebouwd uit drie delen: een analyse (Deel I), een visie met mijlpalen en ontwikkelingen op de route daar naartoe (Deel II) en concrete speerpunten en acties (Deel III).

Het college van B&W neemt op 11 september 2012 het besluit om ‘Hengelo Verduursamen’ opiniërend met de raadscommissie Fysiek te bespreken.³⁰ In een raadsbrief geeft het college te kennen met de raad van gedachten te willen wisselen over de ambities met betrekking tot het energiebeleid, alvorens een definitieve duurzaamheidsagenda aan te bieden.³¹ De bespreking van ‘Hengelo Verduursamen’ met de commissie Fysiek heeft plaatsgevonden in de vergadering van 16 oktober 2012. De commissie geeft aan de opbouw en status van de duurzaamheidsagenda onduidelijk te vinden en mist een financiële paragraaf. De toenmalig wethouder doet de toezegging om dat wat naar voren is gebracht naar de programmabegroting te vertalen en geeft te kennen dat op onderdelen van de nota, waaronder energie, “uitwerkingen zullen worden gemaakt”.³² Het jaarverslag 2012 vermeldt

²³ Beleidsbegroting 2012-2015, p. 21.

²⁴ Raadsbesluit ‘Politieke programma’s voor de nieuwe begrotingsopzet’, vergadering d.d. 1 juni 2011, agendapunt B5, zaaknummer 11G200631.

²⁵ Samenvatting Raadsvoorstel Politieke programma’s voor de nieuwe begrotingsopzet 11G200631, 2011; Beleidsrapportage 2011-2, p.46.

²⁶ Advies voor beslissing van Burgemeester en wethouders, Hengelo Verduursamen, 12G201331, 2012.

²⁷ Beleidsrapportage 2011-2 p. 46.

²⁸ Advies voor beslissing van Burgemeester en wethouders, Hengelo Verduursamen, 12G201331, 2012.

²⁹ Advies voor beslissing van Burgemeester en wethouders, Hengelo Verduursamen, 12G201331, 2012.

³⁰ Besluitenlijst Burgemeester en Wethouders van de gemeente Hengelo, 11 september, agendapunt A6, zaaknummer 12G201331.

³¹ Raadsbrief Duurzaamheidsagenda Verduursamen, 12G201331/489749, 11 september 2012.

³² Conceptnotulen vergadering commissie Fysiek van de gemeente Hengelo d.d. 16 oktober 2012, agendapunt 10 ‘Duurzaamheidsagenda, geactualiseerde versie (12G201331)’, pp. 13-14.

hierover: “Na bespreking in raadscommissie Fysiek zijn de acties opgenomen in de beleidsbegroting 2013-2015”.³³ De uitwerking op het thema energie wordt wegens een gebrek aan beleidscapaciteit uitgesteld.³⁴

Smallere invulling van duurzaamheidsbeleid in coalitieakkoord en nieuwe begrotingsopzet

In 2014 heeft een coalitiewisseling plaatsgevonden. Het nieuwe college heeft zijn visie op duurzaamheid vastgelegd in een duurzaamheidsparagraaf in het coalitieakkoord ‘Aan de slag voor een energiek en aangenaam Hengelo’ (april 2014). In deze visie staat duurzaamheid voor een behoedzaam gebruik van grondstoffen en hergebruik van afval, tegengaan van energieverpilling, gebruik van hernieuwbare energiebronnen en verduurzaming van de gebouwde omgeving.³⁵ In de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo verduursamen’ zijn deze thema’s te scharen onder ‘Klimaat en energie’.

De nieuw aangetreden raad stemt op 2 juli 2014 in met een andere begrotingsopzet.³⁶ Daarmee wordt de facetagenda Duurzaamheid losgelaten. In de nieuwe opzet van de begroting is een hoofdstuk ‘Beheer openbare ruimte en Duurzaamheid’ opgenomen. In lijn met het coalitieakkoord krijgt duurzaamheid hierin een smallere invulling dan in de vorige coalitieperiode. Tegelijkertijd wordt de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’ in de beleidsbegroting 2015 aangehaald als “(overkoepelende) visie op duurzaamheid en de uitvoeringsprojecten op weg hier naartoe”.³⁷ Daarvan gaat de suggestie uit dat het nieuwe college de duurzaamheidsagenda als beleidskader wil hanteren. Deze indruk wordt versterkt doordat ‘Hengelo Verduursamen’ in de navolgende begrotingen genoemd blijft worden in het overzicht van relevante beleidsnota’s. De geïnterviewde directieleden geven aan de destijds verantwoordelijk wethouder op het gebied van duurzaamheid als zeer ambitieus te hebben ervaren, maar dat de beschikbaar gestelde middelen en het draagvlak in het college ontoereikend waren voor de uitvoering van het brede programma. Onder invloed van de bezuinigingen is een focus aangebracht op Warmtenet, circulaire economie en energiebesparing, en zijn kleinere initiatieven genomen waar zich bijvoorbeeld via externe financiering kansen aandienden.³⁸ De raad heeft door vaststelling van de beleidsbegrotingen met de impliciet aangebrachte focus ingestemd.

Energieactieplan/Nieuwe Energie Hengelo

De toezegging voor de uitwerking op het thema energie die in 2012 aan de raadscommissie Fysiek is gedaan, is in de beleidsbegroting 2015 opgenomen in de vorm van het voornemen tot het opstellen van een Energieactieplan. Na vaststelling van een Plan van Aanpak door de raad (april 2015) heeft een inventarisatie van lopende en nieuwe projecten plaatsgevonden. De opbrengst van de inventarisatie is in de vorm van een Tussenrapportage EnergieActieplan 2016-2020 (november 2015) met de raad gedeeld en op 12 januari 2016 beeldvormend besproken. Naar aanleiding van een maatschappelijke takenverkenning voor een sluitend meerjarenperspectief 2016-2019 is de koers verlegd; er moet een verschuiving optreden van een beleidsrol met initiërende en stimulerende taken naar een

³³ Jaarverslag 2012, p. 86.

³⁴ Jaarverslag 2014, p. 65.

³⁵ Coalitieakkoord 2014-2018 ‘Samen aan de slag voor een energiek en aangenaam Hengelo!’, april 2014, p. 14.

³⁶ Raadsbesluit Nieuwe opzet programmabegroting, vergadering d.d. 2 juli 2014, agendapunt B06, zaaknummer 1019524.

³⁷ Beleidsbegroting 2015-2018, p. 66.

³⁸ Bron: interviews.

coördinerende rol voor de gemeente.³⁹ Het Energieactieplan, omgedoopt in Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021, is in september 2017 door de raad vastgesteld.

De duurzaamheidsagenda heeft als looptijd 2012-2016. Er is daarna geen nieuwe duurzaamheidsagenda vastgesteld. Het programma Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021 biedt de nieuwe kaders en een projectenlijst voor het klimaat- en energiebeleid.

2.3. Verplichtingen die Hengelo ten aanzien van duurzaamheid is aangegaan

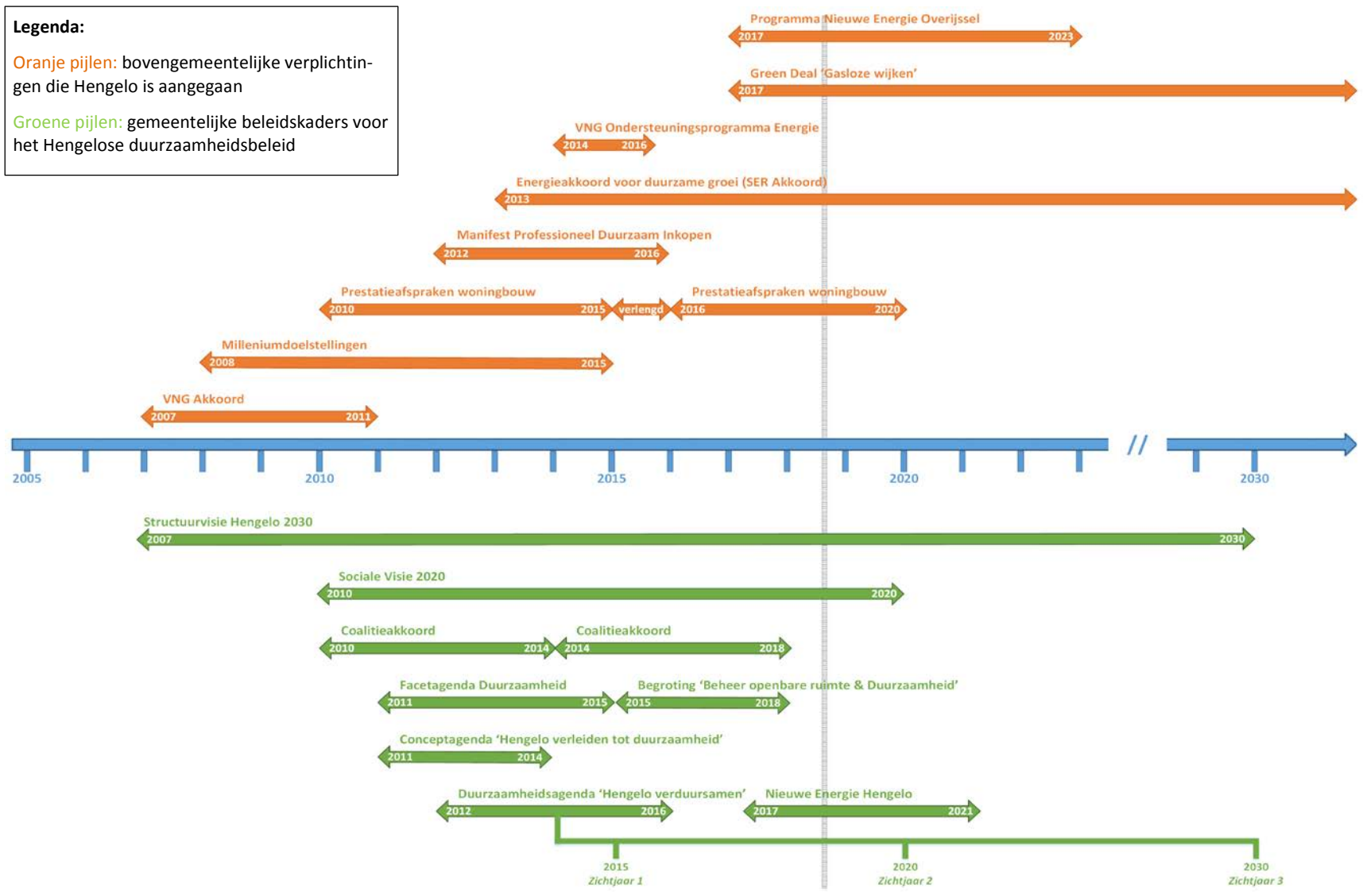
Duurzaamheid is geen wettelijke taak, maar de gemeente Hengelo is op dit vlak wel enkele bovengemeentelijke verplichtingen aangegaan. De gemeente Hengelo⁴⁰:

- heeft zich gecommitteerd aan het realiseren van de Millenniumdoelstellingen als gevolg van een motie van de raad in zijn vergadering van 3 juli 2007;
- is verplichtingen op het gebied van klimaat en energie aangegaan door het VNG-akkoord 2007-2011 te onderschrijven;
- heeft zich gebonden aan centraal vastgestelde duurzaamheidseisen en sociale voorwaarden door in 2013 het Manifest Duurzaam Inkopen te ondertekenen;
- is verplichtingen op het gebied van klimaat en energie aangegaan als gevolg van het SER-akkoord (2013) en deelname aan het daarmee verbonden VNG-ondersteuningsstructuur;
- is verplichtingen op het gebied van energiebesparing in de woningvoorraad aangegaan door prestatieafspraken over wonen met de provincie Overijssel, eerst voor de periode 2010-2015 met verlenging van een jaar en vervolgens voor de periode 2016-2020;
- is verplichtingen aangegaan op het gebied van energiebesparing en hernieuwbare energie voortvloeiend uit het programma Nieuwe Energie Overijssel 2017-2023 en regionale samenwerking voor een Twentse Energie Strategie;
- heeft zich gecommitteerd aan de doelstelling in 2025 (deels) aardgasloos te zijn door op 8 maart 2017 de Green Deal 'Gasloze wijken' te ondertekenen.

In Figuur 3 is gevisualiseerd wat de looptijd is van de bovengemeentelijke verplichtingen (de oranje pijlen) en de gemeentelijke kaders voor het duurzaamheidsbeleid (de groene pijlen).

³⁹ Raadsbrief Tussenrapportage Energie actieplan 2016-010, zaaknummer 1105271, november 2015, p. 1.

⁴⁰ Bezuinigingsvoorstellen 2016-2019, Feitenkaart 62: Afval, milieu en duurzaamheid, Bezuinigingsvoorstel 6.2.7.a duurzaamheid.

Figuur 3. Looptijd van bovengemeentelijke verplichtingen en gemeentelijke beleidskaders voor het Hengelose duurzaamheidsbeleid.

In de interviews wordt gemeld dat de verplichtingen die uit de akkoorden en convenanten voortvloeien niet zo verstrekkend of bepalend geweest dat deze hét kader voor gemeentelijk beleid zijn geworden, ook al omdat de verplichtingen niet op gespannen voet stonden met de eigen doelstellingen. Door zich aan de akkoorden en convenanten te verbinden heeft de gemeente Hengelo wel steeds stappen gezet, welke hebben bijgedragen aan de verdere legitimering van vervolgstappen.⁴¹

In de diverse visie- en beleidsdocumenten geeft de gemeente aan waarop zij zich in het duurzaamheidsbeleid wil richten. Het is de rekenkamercommissie opgevallen dat vergelijkbare thema's in de diverse documenten verschillend zijn verwoord. Voor de 'Evaluatie Hengelo 2030' (maart 2011), het coalitieakkoord 'Investeren in verbinding' (april 2011) en de 'facetagenda Duurzaamheid (mei 2011)' is dit des te opmerkelijker, aangezien deze documenten elkaar in een heel kort tijdsbestek opvolgen. Daarnaast constateert de rekenkamercommissie dat in de diverse documenten de focus op verschillende thema's ligt. Onderstaande Tabel 1 geeft een overzicht van de thema's waarop de verschillende documenten nadruk leggen. Thema's die door de tijd heen consistent zijn benoemd, betreffen een duurzaam gebouwde omgeving, het warmtenet, CO2-reductie en duurzame energie. Incidentele thema's zijn de energie-infrastructuur en het ondersteunen van burgerinitiatieven.

⁴¹ Bron: interviews.

Thema's	Programma's							
	Evaluatie-Structuurvisie Hengelo 2020	Coalitieakkoord Investeren in verbinding Hengelo 2030	Hengelo verleiden tot duurzaamheid	Facetagenda Duurzaamheid	Coalitieakkoord Samen aan de slag voor een energiek en aangenaam Hengelo Hengelo verduurzamen	Kadernota Maatschappelijke takenverkenning 2016-2019	Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021	
Woonvisie met aandacht voor duurzaamheid, integrale toegankelijkheid, levensloopbestendig wonen, herstructurering; ¹								
Warmtenet								
Reductie van CO2 uitstoot in Hengelo en vergroting van het gebruik van duurzame energie								
Vergroting van bewustzijn, kennis en vaardigheden die bij een duurzame economie horen (maatschappelijk verantwoord ondernemen)								
Een strategische groenagenda met een integrale benadering van groen in de stad.								
Een voorbeeldfunctie van onze eigen organisatie met onder andere verduurzamen eigen bedrijfsvoering en nieuw stadskantoor met duurzame renovatie van stadhuis								
Duurzame, bestaande bedrijventerreinen								
Klimaatbestendige inrichting van openbare ruimte en duurzaam ruimtegebruik								
Introductie van de Hengelse duurzaamheidsbalans								
Afvalscheiding voor hergebruik van grondstoffen								
Duurzame mobiliteit								
Brede dialoog over duurzaamheid;								
Energie-infrastructuur								
Burgerinitiatieven ondersteunen								

Thema benoemd in programma
Thema niet benoemd in programma

Tabel 1. Overzicht van de mate waarin thema's in de gemeentelijke beleidskaders voor duurzaamheid worden benoemd.

2.4. Ambities en doelstellingen

Deelvraag 1: Welke ambities heeft de gemeente gesteld met betrekking tot duurzaamheid en in welke doelstellingen zijn deze ambities vertaald?

De gemeente hanteert voor de periode 2011-2014 een facetagenda Duurzaamheid in de programmabegroting waarin drie doelen centraal staan:

- 1. Voorkomen van schaarste en schade, waarvan CO2-reductie en gebruik van duurzame energie de belangrijkste zijn.*
- 2. Duurzaam produceren en consumeren, waarvan maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) en een innovatieve duurzame economie de belangrijkste zijn.*
- 3. Kwaliteit van de omgeving, waarin de diversiteit in het lokaal ecologisch systeem en gezondheid en tevredenheid van de burgers over hun omgeving de belangrijkste zijn.*

In de uitwerking via de beleidsbegrotingen keren deze doelen terug, zij het in de bewoording van de concept duurzaamheidsagenda 'Hengelo verleiden tot duurzaamheid'. De gemeente beoogt een excellent niveau van duurzaamheid en wil voorloper zijn, maar het wordt niet duidelijk wat haar daarbij precies voor ogen staat.

De duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' geeft verdieping aan de facetagenda Duurzaamheid. In de duurzaamheidsagenda beoogt de gemeente Hengelo een verandering te bewerkstelligen vanuit drie invalshoeken: Duurzame economie, Klimaat en energie en Duurzame leefomgeving. Per invalshoek formuleert de gemeente voor respectievelijk bedrijven, overheid en burgers een overkoepelend doel. Bij deze negen overkoepelende doelen noemt de gemeente 55 mijlpalen en ontwikkelingen op weg daar naartoe (zie Bijlage 1 voor een overzicht). Daarvan worden er 49 als concrete doelstelling voor de korte- of middellange termijn gehanteerd. De concrete doelstellingen zijn geclusterd rond 13 speerpunten (zie Bijlage 2 voor een visuele weergave) en bestrijken diverse thema's en beleidsterreinen. De samenhang tussen de speerpunten en doelstellingen en de doelstellingen onderling is niet toegelicht en onderbouwd.

Na de coalitiewisseling in 2014 richt de gemeente zich op de speerpunten uit het coalitieakkoord 'Aan de slag voor een aangenaam en energiek Hengelo'. Deze worden in de beleidsbegrotingen omschreven als het tegengaan van verspilling van grondstoffen en energie en bevorderen dat bedrijven, burgers en instellingen overgaan op hergebruik van materialen en grondstoffen en het opwekken van duurzame energie (circulaire economie). De focus is hiermee komen te liggen op Klimaat en energie.

Deelvraag 2: In hoeverre zijn de ambities en doelstellingen van het duurzaamheidsbeleid concreet, meetbaar en tijdgebonden geformuleerd?

De doelen in de facetagenda Duurzaamheid zijn niet concreet, meetbaar en tijdgebonden geformuleerd.

De negen overkoepelende doelen die in de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' worden geformuleerd, zijn niet tijdgebonden en slechts in één geval meetbaar geformuleerd. De betreffende doelen worden specifiek in verband gebracht met bedrijven, overheid en burgers, maar daarbinnen wordt niet nader geduïd van wie welke prestaties worden verwacht. Vanuit die optiek zijn ze maar weinig specifiek. Ook de 49 concrete doelstellingen voor de korte- en middellange termijn

zijn over het geheel genomen weinig specifiek geformuleerd. In veel gevallen blijft in het midden wie een prestatie moet leveren of effect dient te realiseren. Ook de te leveren prestaties zijn weinig specifiek omschreven. De doelstellingen zijn beperkt meetbaar geformuleerd. Wel zijn alle doelstellingen in de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' aan een zichtjaar verbonden en daarmee tijdgebonden geformuleerd.

Ambities en doelen van het duurzaamheidsbeleid

In de concept duurzaamheidsagenda 'Hengelo verleiden tot duurzaamheid' (mei 2011) schetst de gemeente op basis van de Structuurvisie Hengelo 2030 (2007) "de ingrediënten" voor een duurzame en toekomstbestendige stad. Daaraan koppelt zij drie "hoofddoelen" [lees: overkoepelende doelen (zie 1.3 Analyse kader)], namelijk⁴²:

1. Voorkomen van schaarste en schade *Reduceren van de uitstoot van schadelijke stoffen, verantwoord omgaan met energie, water, grondstoffen en hulpbronnen.*
2. Duurzaam produceren en consumeren *Werken aan een duurzame lokale economie met oog voor sociale waarden en verhoudingen.*
3. Inzetten op kwaliteit van de leefomgeving *Streven naar gezonde ecosystemen, borgen van de waarden van groen in samenhang met klimaat en water, behouden en bevorderen van biodiversiteit.*

Ook in het raadsvoorstel over de facetagenda Duurzaamheid, welke door de raad op 1 juni 2014 is vastgesteld, staan deze hoofddoelen centraal, nu met in de toelichting een prioritering⁴³:

1. Voorkomen van schaarste en schade, waarvan CO2-reductie en gebruik van duurzame energie de belangrijkste zijn.
2. Duurzaam produceren en consumeren, waarvan maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) en een innovatieve duurzame economie de belangrijkste zijn.
3. Kwaliteit van de omgeving, waarin de diversiteit in het lokaal ecologisch systeem en gezondheid en tevredenheid van de burgers over hun omgeving de belangrijkste zijn.

De facetagenda Duurzaamheid krijgt van 2011 tot en met 2014 verdere uitwerking via de beleidsbegrotingen, waarbij in de facetagenda drie programmaliijnen worden onderscheiden. Deze komen in naamgeving en doelen overeenkomen met de drie hoofddoelen van de concept duurzaamheidsagenda 'Hengelo verleiden tot duurzaamheid'...⁴⁴. De "globale doelomschrijving" [lees: het overkoepelende doel (zie 1.3 Analyse kader)] is "*het creëren van een duurzame en toekomstbestendige stad, die aansluit op de behoeften van het heden, zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien of hun eigen welbevinden in gevaar te brengen*"...⁴⁵.

De gemeente Hengelo spreekt zich in de facetagenda Duurzaamheid expliciet uit over haar ambitieniveau. In haar annotatie bij de facetagenda geeft ze aan een excellent niveau van duurzaamheid

⁴² Hengelo verleiden tot duurzaamheid. Gemeente, bedrijven en inwoners trekken samen op naar een toekomstbestendig Hengelo. Duurzaamheidsagenda 2011-2014, 25 mei 2011, p. 12.

⁴³ Samenvatting raadsvoorstel Politieke programma's voor de nieuwe begrotingsopzet, 11G200631/421655, 2011.

⁴⁴ Beleidsbegroting 2012-2015, p. 75; Beleidsbegroting 2013-2016, p. 71; Beleidsbegroting 2014-2017, p. 57.

⁴⁵ Beleidsbegroting 2012-2015, p. 74; Beleidsbegroting 2013-2016, p. 70; Beleidsbegroting 2014-2017, p. 57.

voor maatschappij, leefomgeving en economische activiteiten te beogen.⁴⁶ In de eerste rapportage over de facetagenda geeft ze te kennen dat Hengelo voorloper wil worden op het gebied van duurzaamheid.⁴⁷ Beide uitspraken getuigen van een hoog ambitieniveau, maar hieraan wordt geen nadere uitwerking gegeven. Het blijft daardoor onduidelijk wat de gemeente voor ogen staat.⁴⁸

In de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' (september 2012) wordt niet meer over 'hoofddoelen' gesproken. Er worden drie invalshoeken onderscheiden van waaruit het college een veranderbeweging wil inzetten, namelijk Economie, Klimaat en energie, en Leefomgeving – natuur, water, biodiversiteit.⁴⁹ Deze invalshoeken vertonen enige gelijkheid met de hoofddoelen uit de concept duurzaamheidsagenda 'Hengelo verleiden tot duurzaamheid'. 'Duurzame economie' correspondeert met 'Duurzaam produceren en consumeren', Klimaat en Energie met 'Voorkomen van schaars- te en schade' en 'Duurzame leefomgeving' met 'Inzetten op kwaliteit van de leefomgeving'. Later in de notitie 'Hengelo Verduursamen' worden de drie invalshoeken telkens aangeduid als:

- Duurzame economie,
- Klimaat en energie en
- Duurzame leefomgeving.

In dit rapport van de rekenkamercommissie wordt steeds deze aanduiding voor de invalshoeken gebruikt.

In het visiedeel van 'Hengelo Verduursamen' (Deel II) geeft de gemeente per invalshoek aan welke toekomstbeeld [lees: uiteindelijke effecten (impact) (zie 1.3 Analyse kader)] haar voor ogen staat, namelijk⁵⁰:

- Duurzame economie: Naar een duurzame circulaire economie waarin ecologische en maatschappelijke waarden even belangrijk zijn als economische waarden. Waarin belangenafweging op lange termijn belangrijker is dan korte termijn winst.
- Klimaat en energie: Naar een systeem waarin we wonen, werken, recreëren en mobiliteit hebben ingevuld door verantwoord gebruikt te maken van energie en hernieuwbare energiebronnen.
- Duurzame leefomgeving: Naar een leefomgeving die functioneert als een bron van welzijn. Een leefbare en compacte stad, die bijdraagt aan welzijn, klimaatverbetering en waarin het gebruik van die leefomgeving in balans is met het ecologisch systeem.

De visie van de in 2014 aangetreden coalitie is vastgelegd in een duurzaamheidsparagraaf in het coalitieakkoord 'Aan de slag voor een energiek en aangenaam Hengelo' (april 2014). In deze visie staat duurzaamheid voor een behoedzaam gebruik van grondstoffen en hergebruik van afval, tegengaan van energieverpilling, gebruik van hernieuwbare energiebronnen en verduurzaming van de gebouwde omgeving.⁵¹ In de nieuwe begrotingsopzet na de coalitiewisseling in 2014 wordt duurzaamheid als volgt gepositioneerd: *"Een duurzaam Hengelo functioneert volgens het principe van de circu-*

⁴⁶ Samenvatting Raadsvoorstel Politieke programma's voor de nieuwe begrotingsopzet, 11G200631/421655, 2011.

⁴⁷ Beleidsrapportage 2011-2, p. 45.

⁴⁸ Op basis van recent door Natuur & Milieu gehouden onderzoek wordt de gemeente Hengelo in vergelijking met andere gemeenten tot de middenmoot gerekend (zie Bijlage 5).

⁴⁹ Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 7.

⁵⁰ Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 18, 20, 23.

⁵¹ Coalitieakkoord 2014-2018 'Samen aan de slag voor een energiek en aangenaam Hengelo!', april 2014, p. 14

laire economie. De gemeente past dit uitgangspunt toe in alle eigen activiteiten. Maar de gemeente stimuleert en ondersteunt vooral ook duurzame maatschappelijke initiatieven.”⁵²

De weg er naartoe: lange- en korte termijnstrategie

In de annotatie bij de facetagenda Duurzaamheid noemt de gemeente twee operationele strategieën als essentieel voor de veranderbeweging naar een duurzaam en toekomstbestendig Hengelo.⁵³ Voor de lange termijn wil zij investeren in bewustwording, kennis en inspiratie om zo een bijdrage te leveren aan een gedragsverandering bij inwoners en bedrijven en binnen de gemeentelijke organisatie.⁵⁴ Als strategie voor de korte termijn, de periode 2011-2014, wil de gemeente met concrete projecten van haarzelf en partners in de stad zichtbare prestaties op het gebied van duurzaamheid leveren.⁵⁵

Bij het opstellen van de concept duurzaamheidsagenda ‘Hengelo verleiden tot duurzaamheid’ (mei 2011) en de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’ (september 2012) is een benadering gehanteerd, die de rekenkamer als *bottom-up* typeert. In het laatste kwartaal van 2010 zijn via gesprekken in de ambtelijke organisatie bestaande initiatieven en mogelijkheden geïnventariseerd.⁵⁶ De concept Duurzaamheidsagenda ‘Hengelo verleiden tot duurzaamheid’ (25 mei 2011) geeft hiervan een eerste overzicht.⁵⁷ Met de samenleving is de gemeente over de concept duurzaamheidsagenda in dialoog gegaan. De inzichten, meningen en projecten van de gemeente, inwoners en bedrijven zijn gecombineerd in de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’.⁵⁸ Daarin zijn ook de onderwerpen opgenomen waarop het coalitieakkoord specifiek inzet.⁵⁹

De duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’ geeft verdieping aan de facetagenda Duurzaamheid. Vanuit drie invalshoeken – Duurzame economie, Klimaat en energie en Duurzame leefomgeving – heeft de gemeente een overkoepelend doel geformuleerd voor respectievelijk bedrijven, overheid en burgers. In totaal staan daarmee negen overkoepelende doelen centraal in de visie op een duurzame en toekomstbestendige stad, zoals beschreven in Deel II van de duurzaamheidsagenda. Voor elk van deze doelen zijn meerdere mijlpalen en ontwikkelingen benoemd op weg daar naartoe, waarbij drie zichtjaren zijn gehanteerd: 2015, 2020 of 2030 (zie Bijlage 1 voor een volledig overzicht). In de onderstaande Tabel 2 is de verdeling over de invalshoeken en actoren gevisualiseerd. Zoals af te lezen van de bijbehorende legenda, heeft elk zichtjaar een eigen kleur gekregen.

⁵² Beleidsbegroting 2015-2018, p. 63; Beleidsbegroting 2016-2019, p. 66; Beleidsbegroting 2017-2021, p. 58.

⁵³ Samenvatting raadsvoorstel Politieke programma’s voor de nieuwe begrotingsopzet, zaaknummer 11G200631, 2011.

⁵⁴ Samenvatting Raadsvoorstel Politieke programma’s voor de nieuwe begrotingsopzet, zaaknummer 11G200631, 2011; Duurzaamheidsagenda Hengelo Verduursamen, p. 24.

⁵⁵ Samenvatting Raadsvoorstel Politieke programma’s voor de nieuwe begrotingsopzet 11G200631, 2011.

⁵⁶ Jaarverslag 2012, p. 86.

⁵⁷ Hengelo verleiden tot duurzaamheid, Gemeente, bedrijven en inwoners trekken samen op naar een toekomstbestendig Hengelo. Duurzaamheidsagenda 2011-2014, 25 mei 2011, pp. 16-21

⁵⁸ Advies voor beslissing van Burgemeester en wethouders, Hengelo Verduursamen, 12G201331, 2012.

⁵⁹ Hengelo Verduursamen Duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012.

Legenda:
 Groen = zichtjaar 2015
 Rood = zichtjaar 2020
 Blauw = zichtjaar 2030.

Invalshoek Actor	Duurzame economie	Klimaat en Energie	Duurzame leefomgeving	Totaal
Bedrijven	*****	***	**	11
Overheid	******	*****	*****	33
Burger	***	****	**	11
Totaal	16	19	20	55

Tabel 2. Aantal mijlpalen en ontwikkelingen per invalshoek en actor.

In het visiedeel van de duurzaamheidsagenda (Deel II) is aangegeven dat de mijlpalen en ontwikkelingen tot en met 2015 als concrete doelstellingen [lees: operationele doelstellingen (zie 1.3 Analyse-kader)] worden opgevat, en dat daarvoor in deel III van de duurzaamheidsagenda speerpunten en acties worden omschreven.⁶⁰ Uit de analyse van dit derde deel blijkt dat ook de mijlpalen en ontwikkelingen met het zichtjaar 2020 als concrete doelstellingen zijn opgevat.

Van visie naar speerpunten en acties

In het deel met speerpunten en acties zijn de doelstellingen uit het visiedeel op een andere wijze geordend. Rond 13 speerpunten zijn steeds een aantal doelstellingen samengenomen en verbonden met een reeks acties (zie Bijlage 2 voor een uitgebreide visuele weergave). Er wordt geen toelichting gegeven op de keuze voor deze speerpunten noch worden de doel-middel relaties gespecificeerd. Aan de geïnterviewden, die inhoudelijk respectievelijk vanuit een regierol aan de basis van ‘Hengelo Verduursamen’ hebben gestaan, is om een toelichting gevraagd. Volgens hen is voortbordurend op destijds in de duurzaamheidsliteratuur gangbare indelingen en thema’s de indeling naar drie invalshoeken aangebracht. Per invalshoek is een stip op de horizon geformuleerd om samenhang aan te brengen en ambitie uit te stralen richting de samenleving. Dit is naar concrete doelstellingen vertaald, die in verband zijn gebracht met de projecten en initiatieven die al liepen in de ambtelijke organisatie en via de dialoog met bedrijven en burgers waren opgehaald. Over de relatie tussen de doel-middel relaties kunnen de gesprekspartners niet meer informatie geven dan dat destijds en met de kennis van toen zonder meer een bijdrage van de projecten aan de gestelde doelen werd verwacht.⁶¹ De achterliggende redenering is niet vastgelegd en onderbouwd en evenmin zijn acties en doelen een-op-een verbonden. Volgens de gesprekspartners is vanuit pragmatische overwegingen een bewuste keuze gemaakt om de doelstellingen en acties in een reeks onder elkaar te plaatsen, al maakt dat de relatie visie-doelstelling-actie minder transparant.⁶²

⁶⁰ Hengelo Verduursamen, Duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 17.

⁶¹ Bron: interviews.

⁶² Bron: interviews.

Te realiseren doelstellingen in de periode tot en met 2020

In totaal worden in Deel II van de duurzaamheidsagenda, het visiedeel, 55 mijlpalen en ontwikkelingen beschreven. In Deel III worden er hiervan 49 als concrete doelstellingen gehanteerd voor de korte- en middellange termijn. Daarvan hebben 32 doelstellingen als zichtjaar 2015. Het streven is dus om twee derde van de doelstellingen binnen de looptijd van de duurzaamheidsagenda te hebben gerealiseerd: 24 doelstellingen voor de gemeente, één doelstelling voor bedrijven en zeven doelstellingen voor burgers.

Door de gemeente te realiseren doelstellingen

Zoals Tabel 2 laat zien, is de gemeente bij de meeste doelstellingen aan zet. Inhoudelijk hebben de doelstellingen betrekking op de eigen dienstverlening, inkoop, huisvesting, personeelseducatie en afvalverwerking (Duurzame economie), beleidsplannen op het gebied van energie en vervoer, aanleg en verzelfstandiging van Warmtenet (Klimaat en energie), en beleidsplannen op het gebied van groen, water, riool, bodem en geluid (Duurzame leefomgeving).

De doelstellingen die voor de gemeente Hengelo zijn benoemd, betreffen te leveren prestaties en te realiseren effecten. We geven van beide een voorbeeld:

- door de gemeente te leveren prestatie: *“Het warmtenet is verzelfstandigd in een BV met in elk geval de gemeente Hengelo en de provincie Overijssel als aandeelhouders.”*
- door de gemeente te bereiken effect: *“De CO₂-reductie bereikt met het warmtenet is 50% t.o.v. de referentiesituatie (gas).”*

Op het gebied van Klimaat en energie en Duurzame leefomgeving zijn de doelstellingen consistent maar niet volledig ten opzichte van de ‘bovenliggende’ doelen. De doelstellingen op het gebied van Duurzame economie vloeien niet logisch voort uit het ‘bovenliggende’ doel.

Door bedrijven en burgers te realiseren doelstellingen

Ook de concrete doelstellingen ten aanzien van bedrijven en burgers betreffen te leveren prestaties of te realiseren effecten. Ter illustratie weer twee voorbeelden:

- door burgers te leveren prestatie: *“1000 bestaande woningen zijn geïsoleerd of verduurzaamd.”*
- door burgers te realiseren effect: *“Huishoudens verbruiken 30% minder fossiele energie dan in 2007.”*

Voor bedrijven richten de doelstellingen zich op duurzaamheid van bedrijventerreinen en afvalverwerking (Duurzame economie), klimaatneutrale gebouwde omgeving en duurzaam vervoer (Klimaat en energie) en op duurzaam verbouwd voedsel en vergroening van bedrijventerreinen (Leefbare omgeving). Voor burgers benoemt de gemeente doelstellingen op het gebied van energieopwekking en -besparing (Klimaat en energie) en het uitvoeren van burgerinitiatieven (alle drie gebieden).

De doelstellingen voor bedrijven en burgers zijn consistent met de ‘bovenliggende’ doelen en in het geval van burgers ook redelijk volledig. Voor bedrijven geldt dat de doelstellingen maar beperkt de ‘bovenliggende’ doelen afdekken.

Hoe specifiek, meetbaar en tijdgebonden?

De doelen die centraal staan in de facetagenda Duurzaamheid zijn niet concreet, niet meetbaar en niet tijdsgebonden geformuleerd. De formulering is te algemeen om richting te kunnen geven aan keuzes in het gemeentelijk beleid.

De negen overkoepelende doelen die de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' formuleert, zijn weinig specifiek geformuleerd. Zij worden weliswaar specifiek in verband gebracht met bedrijven, overheid of burgers, maar binnen deze categorieën wordt niet nader gedefinieerd van wie welke prestaties worden verwacht. De doelen zijn niet tijdgebonden en slechts in één geval meetbaar geformuleerd.

De 49 concrete doelstellingen variëren in de mate waarin zij specifiek, meetbaar en tijdgebonden zijn geformuleerd. We geven drie voorbeelden:

- specifiek, meetbaar en tijdgebonden: *"2020; Volgens klimaatconvenant met de VNG stoot de gemeente Hengelo 30% minder CO2 uit ten opzichte van 2007."*
- meetbaar en tijdgebonden, maar weinig specifiek: *"2020; Alle bedrijventerreinen werken aan verduurzaming."*
- specifiek en tijdgebonden, maar niet meetbaar: *"2015; De binnenstad is groener."*

Over het geheel genomen zijn de 49 van de 55 mijlpalen en ontwikkelingen (doelstellingen) weinig specifiek geformuleerd. In veel gevallen blijft in het midden wie aan zet is om een prestatie te leveren of effect te realiseren. Ook de prestaties zijn weinig specifiek omschreven. De doelstellingen zijn beperkt meetbaar geformuleerd. Wel zijn alle doelstellingen aan een zichtjaar verbonden en daarmee tijdgebonden geformuleerd.

Gegeven de keuze om duurzaamheid als facetbeleid te zien, wreekt zich met name bij de doelen die de gemeente zichzelf oplegt dat niet specifiek is omschreven welke sectoren of afdelingen aan zet zijn en welke kwalitatieve of kwantitatieve prestatie of welk effect zij binnen een bepaald tijdsbestek moeten realiseren. Dit zet de deur open voor een suboptimale beleidsuitvoering (zie Figuur 5 in Paragraaf 2.5). Hoe de gemeente bedrijven en burgers wil stimuleren, ondersteunen of faciliteren is onduidelijk.

2.5.Organisatie van de uitvoering en vertaling naar de uitvoeringspraktijk

Deelvraag 3a: Hoe zijn de ambities en doelstellingen concreet vertaald naar de uitvoeringspraktijk?

De raad heeft ingestemd met de uitwerking van de facetagenda Duurzaamheid via de reguliere begrotingen. In de beleidsbegrotingen 2012, 2013 en 2014 zijn de drie doelen van de facetagenda als programmalijnen opgenomen. Een vierde programmalijn correspondeert met de lange termijnstrategie. De vier programmalijnen omvatten de concrete projecten die ‘van onderop’ zijn opgehaald via gesprekken in de ambtelijke organisatie en de dialoog met de samenleving. De invulling van deze projecten wordt in de begrotingen per tussenstap en bij voortschrijdend inzicht bijgesteld.

De ‘van onderop’ opgehaalde projecten zijn in de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’ opgenomen als acties en rond 13 speerpunten aan doelstellingen verbonden. Omdat de duurzaamheidsagenda niet door de raad is vastgesteld, is een gerichte vertaling naar de uitvoeringspraktijk uitgebleven. Lopende projecten en acties werden voortgezet, ad-hoc worden andere acties opgepakt als zich daarvoor een gelegenheid aandienende.

Na de coalitiewisseling in 2014 krijgt het duurzaamheidsbeleid via de beleidsbegrotingen vorm in het hoofdstuk ‘Beheer openbare orde en Duurzaamheid’. Het begrotingshoofdstuk beschrijft met welke projecten en activiteiten het college uitvoering wil geven aan in de duurzaamheidsparagraaf van het coalitieakkoord genoemde speerpunten.

Deelvraag 3b: Hoe is de realisatie van de ambities en doelstellingen georganiseerd?

Het duurzaamheidsbeleid is als facetbeleid georganiseerd. Dat betekent dat de duurzaamheidsdoelen binnen de diverse beleidsvelden moeten worden gerealiseerd. In de periode tot en met 2016 heeft het team Duurzaamheid intern en extern coördinerende, beleidsmatige en/of ondersteunende taken. Vanaf 2017 zijn de duurzaamheidstaken anders georganiseerd. Een procesregisseur vervult intern een coördinerende rol en een tijdelijke gedetacheerde Transitie manager Nieuwe Energie moet bij externe partijen duurzaamheid aanjagen.

Zolang duurzaamheid nog geen automatisme is en een integraal beleidskader ontbreekt, loopt de gemeente het risico op een suboptimale beleidsuitvoering waarin niet de duurzaamheidsagenda leidend is, maar wat ambtenaren belangrijk vinden (hobbyisme) of wat op hun weg komt (ad-hoc).

Zou de duurzaamheidsagenda formeel zijn vastgesteld, dan schiet het als beleidskader tekort doordat acties en doelstellingen niet één-op-één met elkaar in verband worden gebracht.

Vertaling van de facetagenda Duurzaamheid naar uitvoeringspraktijk

De raad besluit in 2011 tot een de nieuwe begrotingsopzet met daarin een facetagenda Duurzaamheid. In de annotatie bij de facetagenda zijn drie hoofddoelen onderscheiden: voorkomen van schade en schaarste, duurzaam produceren en consumeren en kwaliteit van de omgeving.⁶³ De uitwerking van de facetagenda vindt plaats in samenhang met de reguliere begrotingen.⁶⁴ Het programmaplan

⁶³ Samenvatting raadsvoorstel Politieke programma's voor de nieuwe begrotingsopzet, zaaknummer 11G200631, 2011.

⁶⁴ Samenvatting raadsvoorstel Politieke programma's voor de nieuwe begrotingsopzet, zaaknummer 11G200631, 2011; Beleidsrapportage 2011-2, p. 46.

van de beleidsbegroting 2012 gaat in op de omzetting van de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo verleiden tot duurzaamheid’ in concreet te behalen resultaten.⁶⁵

In de begrotingen tot en met 2014 zijn vier programmalijnen onderscheiden, corresponderend met de korte- en lange termijnstrategie (zie Paragraaf 2.4). Per programmalijn zijn in het licht van de hoofddoelen projecten uitgevoerd, gebaseerd op afspraken in de ambtelijke organisatie en met partners in de stad.⁶⁶ In de beleidsbegroting 2012 zijn 28 projecten opgenomen, in de beleidsbegroting 2013 19 projecten en in de beleidsbegroting 2014 17 projecten (zie Bijlage 3 voor een overzicht van de projecten).⁶⁷ De concrete invulling van de projecten is dynamisch en wordt in de begrotingen bijgesteld per tussenstap en bij voortschrijdend inzicht.⁶⁸

Vertaling van de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’ naar uitvoeringspraktijk

In één van de interviews is opgemerkt dat er vanuit de facetagenda Duurzaamheid een opdracht lag tot het vormen van een integraal beleidskader. Daarin heeft de gemeente met het opstellen van ‘Hengelo Verduursamen’ willen voorzien.⁶⁹ Uit een raadsbrief blijkt dat het college het voornemen had om na een opiniërende bespreking van ‘Hengelo Verduursamen’ in de commissie Fysiek een definitieve duurzaamheidsagenda ter vaststelling aan te bieden aan de raad.⁷⁰ Vanuit de commissie Fysiek is in oktober 2012 verzocht om een nadere uitwerking op het thema energie met daaraan gekoppeld een financiële paragraaf.⁷¹ Door de samenloop met bezuinigingen is dit wegens een gebrek aan beleidscapaciteit⁷² pas in 2015 op de begroting geplaatst. Een volgende bezuinigingsronde heeft de koers voor het energieactieplan verlegd⁷³ en vertraagd, tot in september 2017 de gevraagde uitwerking in de vorm van het programma Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021 door de raad is vastgesteld.

Het voorgaande heeft tot gevolg gehad dat de duurzaamheidsagenda ‘in de lucht is komen te hangen’. Door het uitblijven van formele bekrachtiging door de raad heeft de duurzaamheidsagenda geen vertaling naar de uitvoeringspraktijk kunnen krijgen. Toch doet het jaarverslag 2012 vermoeden dat ‘Hengelo Verduursamen’ niet helemaal zonder uitwerking is gebleven: “Na bespreking in raadscommissie fysiek zijn de acties opgenomen in de beleidsbegroting 2013-2015.”⁷⁴ Uit de vraggesprekken blijkt het te gaan om lopende projecten, die binnen het sectorbeleid hun beslag hebben gekregen. Het betreft de projecten die in 2010 via gesprekken in de ambtelijke organisatie zijn opgehaald voor het opstellen van een integraal beleidskader in vorm van een duurzaamheidsagenda.⁷⁵

⁶⁵ Beleidsrapportage 2011-2, p. 46; Jaarverslag 2012, p. 86.

⁶⁶ Beleidsbegroting 2012-2015, p. 75; Hengelo verleiden tot duurzaamheid. Gemeente, bedrijven en inwoners trekken samen op naar een toekomstbestendig Hengelo. Duurzaamheidsagenda 2011-2014, p. 14-15.

⁶⁷ Van de 28 projecten in de beleidsbegroting 2012 krijgen er zeven vanaf 2013 en twee vanaf 2014 geen vervolg. Zes projecten zijn vanaf de begroting 2013 gepaard, zodat ze als drie projecten in de begrotingen van 2013 en 2014 terugkeren. In de begroting 2013 is één nieuw project toegevoegd, evenals in de begroting 2014.

⁶⁸ Beleidsbegroting 2012-2015, p. 75; Beleidsbegroting 2013-2016, p. 71; Beleidsbegroting 2014-2017, p. 58.

⁶⁹ Bron: interviews.

⁷⁰ Raadsbrief Duurzaamheidsagenda Verduursamen 12G201331/489749, 11 september 2012.

⁷¹ Behandelvoorstel Opstellen Energie Actieplan, zaaknummer 1069971, 2015; raadsbrief Opstellen Energie Actieplan 2016-2020, zaaknummer 1068512, 1 april 2015.

⁷² Jaarverslag 2014, p. 65.

⁷³ Raadsbrief Tussenrapportage Energie Actieplan 2016-2020, zaaknummer 1105271, november 2015.

⁷⁴ Jaarverslag 2012, p. 86.

⁷⁵ Bron: interviews.

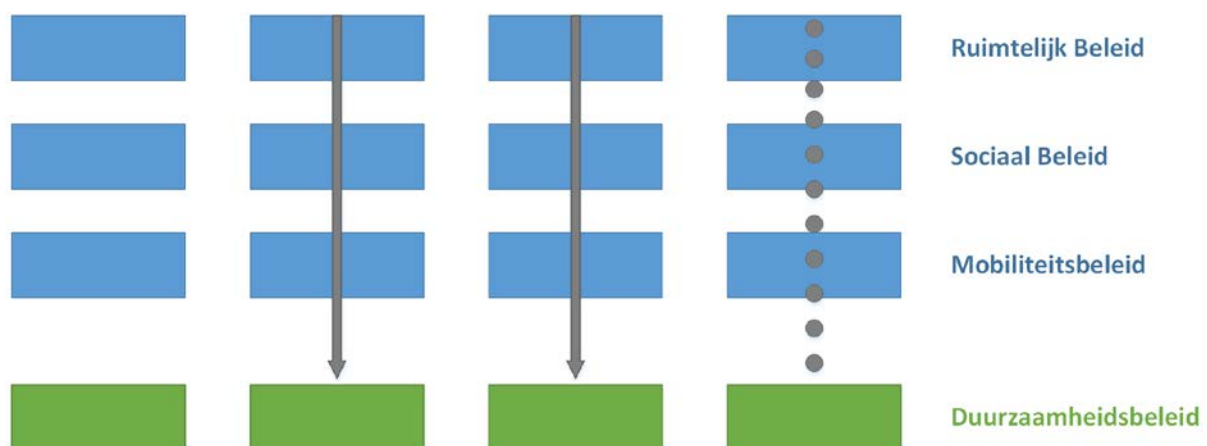
Vertaling naar uitvoeringspraktijk in de periode 2015-2016

In 2014 heeft een coalitiewisseling plaatsgevonden. In de inleiding van het coalitieakkoord geven de coalitiepartijen te kennen dat zij *“de door de raad in de periode 2010-2014 genomen besluiten (blijven) uitvoeren.”*⁷⁶ De duurzaamheidsagenda loopt door tot en met 2016, maar de status ervan is onduidelijk. In de beleidsbegroting 2015 wordt ‘Hengelo Verduursamen’ aangehaald als *“(overkoepelende) visie op duurzaamheid en de uitvoeringsprojecten op weg hier naartoe”*.⁷⁷ In de interviews is aangegeven dat de duurzaamheidsagenda niet of beperkt een rol heeft gespeeld. Binnen de kaders van het sectorbeleid zijn lopende projecten met duurzaamheidsaspecten voortgezet. De verantwoordelijke wethouder wordt als ambitieus ervaren als het om duurzaamheid gaat, maar het ontbreekt aan middelen en politiek draagvlak voor nieuwe projecten en activiteiten.⁷⁸

In het begrotingshoofdstuk ‘Beheer openbare ruimte en duurzaamheid’ zijn bij de feitenkaart ‘Afwal, milieu en duurzaamheid’ een aantal projecten in relatie tot duurzaamheid opgenomen. Er is geen consequente uitsplitsing gemaakt naar afval, milieu en duurzaamheid, maar uit de overzichten heeft de rekenkamercommissie afgeleid dat met de volgende projecten aan duurzaamheid is gewerkt: energieloket particulieren, energieactieplan, beleid elektrische mobiliteit en bijbehorende uitrol van laadpalen. Bezien vanuit de programmalijnen waarmee het vorige college aan duurzaamheid heeft gewerkt, is in het duurzaamheidsbeleid een versmalling naar ‘Voorkomen van schaarste en schade/Klimaat en energie’ is opgetreden.

Organisatie van duurzaamheidsstaken in de periode 2011-2017

De keuze om duurzaamheid als facetbeleid op te vatten, brengt met zich mee dat het thema binnen alle gemeentelijke sectoren een vast onderdeel is (‘facet’) van alle overige beleidsprocessen. In de periode 2011-2014 heeft de facetagenda Duurzaamheid als oogmerk hierin versnelling aan te brengen. In deze facetagenda zijn die projecten uit andere beleidsvelden overgenomen, die de duurzaamheid betreffen (zie Figuur 4).

Figuur 4. Duurzaamheidsbeleid als resultante van projecten in sectorbeleid met een duurzaamheidsaspect.

⁷⁶ Coalitieakkoord 2014-2018 ‘Samen aan de slag voor een energiek en aangenaam Hengelo!’, april 2014, p. 3.

⁷⁷ Beleidsbegroting 2015-2018, p. 66.

⁷⁸ Bron: interviews.

In de ambtelijke organisatie is een team Duurzaamheid aanwezig. Het team Duurzaamheid is tot 1 juli 2012 onderdeel van de sector Publieksdiensten en Sociale Zaken (PSZ).⁷⁹ Na een collegebesluit van 3 juli 2012 is het team als onderdeel van organisatiewijzigingen bij de sector Ruimte ondergebracht.⁸⁰ In 2016 is het team na een reorganisatie ondergebracht bij de afdeling Projecten en Subsidies van de sector Middelen en daarna overgegaan naar de afdeling Wijkservice, Beleid en Advies (WBA) van de sector Fysiek (sinds kort afdeling Stad en Regie). Het team Duurzaamheid heeft met ingang van 2017 plaats gemaakt voor een procesregisseur die tot taak heeft de rest van de organisatie aan te zetten om duurzaam te werken.⁸¹ en de netwerkorganisatie vorm te geven.⁸² Dit is gepaard gegaan met een verschuiving van een beleidsrol met initiërende en stimulerende taken naar een coördinerende rol.⁸³ In het kader van het programma Nieuwe Energie Hengelo is vanaf oktober 2017 een Transitie manager Nieuwe Energie bij de gemeente gedetacheerd. Deze *“staat in dienst van de lokale en regionale initiatieven en projecten om de middelen en mogelijkheden aan elkaar te koppelen voor het bereiken van concrete resultaten.”*⁸⁴

Het team Duurzaamheid heeft in het kader van de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’ de volgende taken:

- centrale coördinatie gemeentelijk duurzaamheidsbeleid / bewaking van integrale doelen;
- interne adviesfunctie;
- verduurzaming vakgebieden collega’s en bedrijfsvoering algemeen;
- aanjagen en (mede) uitvoeren projecten binnen deelthema energie (energiebesparing, verduurzamen woningbouw en bedrijven, mobiliteit etc.);
- creëren van draagvlak en bewustwording met als doel de maatschappij in beweging te brengen.⁸⁵

Initieel heeft het team Duurzaamheid nog educatieve en communicatieve taken op het gebied van natuur en milieu. Deze zijn in het kader van het dekkingsplan voor een sluitende meerjarenbegroting 2013-2016 beëindigd. Dit is gepaard gegaan met 2 FTE (fulltime-equivalent) reductie van de formatie.⁸⁶ De formatie van het team Duurzaamheid bestaat daarmee uit 1,95 FTE beleidsmedewerker duurzaamheid, 1 FTE coördinator duurzaamheid en 1 FTE beheerder bezoekerscentrum.⁸⁷ Als onderdeel van de bezuinigingsmaatregelen die de raad in 2015 heeft vastgesteld, is de formatie van het team duurzaamheid verder teruggebracht naar 1 FTE.⁸⁸ In de ambtelijke zoekrichtingen voor de bezuinigingen was aanvankelijk het voorstel om het team duurzaamheid al met ingang van 2016 op te

⁷⁹ Organogram versie augustus 2010.

⁸⁰ Beleidsrapportage 2012-2, p. 4, 5.

⁸¹ Raadsbesluit Maatschappelijke takenverkenning 2016-2019/Kadernota, 1076070, 10 juni 2015.

⁸² Jaarverslag 2016, p. 63.

⁸³ Raadsbrief Tussenrapportage Energie Actieplan 2016-2020, zaaknummer 1105271, november 2015.

⁸⁴ Raadsadvies EnergieActieplan /Nieuwe Energie Hengelo, 2114374, 2017; Raadsbesluit EnergieActieplan /Nieuwe Energie Hengelo d.d. 26 september 2017, agendapunt C01-A02, zaaknummer 2162510.

⁸⁵ Bezuinigingsvoorstellen 2016-2019, Feitenkaart 62: Afval, milieu en duurzaamheid, Bezuinigingsvoorstel 6.2.7.a duurzaamheid, 2015.

⁸⁶ Raadsbesluit Koersvast in krappe tijden: dekkingsplan bij de beleidsbegroting 2013-2016, vergadering d.d. 07 november 2012, agendapunt F2, zaaknummer 12G201489; Ambtelijke voorstellen t.b.v. samenstelling van het dekkingsplan door het college van B&W, heidagen 3 en 4 september 2012, p. 89, 91.

⁸⁷ Bezuinigingsvoorstellen 2016-2019, Feitenkaart 62: Afval, milieu en duurzaamheid, Bezuinigingsvoorstel 6.2.7.a duurzaamheid, 2015.

⁸⁸ Raadsbesluit Maatschappelijke takenverkenning 2016-2019/kadernota, zaaknummer 1076070, 2015.

heffen. Het college heeft dit een jaar uitgesteld vanwege de benodigde capaciteit voor het opstellen van het Energieactieplan.⁸⁹

In de interviews is naar voren gebracht dat het team duurzaamheid een aanjaagfunctie heeft geprobeerd te vervullen, maar hier door de bezuinigingen niet volledig in heeft kunnen slagen. Op afdelingen is duurzaamheid wel een onderwerp geweest, maar het aanjagen van grootschalige projecten en initiatieven werd gezien als een taakveld van het team Duurzaamheid en dat bestond door de bezuinigingen niet meer. Het meenemen van duurzaamheidsaspecten door andere afdelingen gebeurt door medewerkers die zogezegd al 'in de goede stand' zaten, maar komt niet overal automatisch tot stand. Daarvoor ontbreekt het medewerkers ook aan kennis hoe duurzaamheid bij het eigen vakgebied te betrekken is. Om die drempel te slechten had het team Duurzaamheid al in 2012 een intern opleidingsprogramma gemaakt, maar door het uitblijven van formele bekrachtiging van de duurzaamheidsagenda is dit 'op de plank blijven liggen'.

Sturing op de uitvoering

De Hengelose besturingsfilosofie gaat uit van collegiaal bestuur. Uitgangspunt is dat het college als geheel bestuurt, omdat de politieke programma's de verschillende portefeuilles doorsnijden. In de periode 2011-2014 wordt gewerkt met bestuurlijk programmahouderschap, zodat één wethouder eerste gesprekspartner is voor de raad, ambtelijke dienst en maatschappelijke partners.⁹⁰ Voor de facetagenda Duurzaamheid is dit wethouder Oude Alink, zij heeft duurzaamheid in haar portefeuille. Ambtelijk programmahouder is de gemeentesecretaris.⁹¹

In de besturingsfilosofie van de gemeente Hengelo is programmasturing het leidend principe. Vanuit het inrichtingsprincipe van de organisatie is integraal management is een belangrijk element, waarbij sturing loopt via de jaarplannen en productenraming. Door middel van het programmaoverleg moeten beide sturingsprincipes met elkaar in verband worden gebracht.⁹²

Als onderdeel van de in 2011 vastgestelde nieuwe begrotingsopzet moet een "effectieve en efficiënte pendel" de verbinding leggen tussen bestuur en ambtelijk programmamanagement. Daarvoor zijn, in aanvulling op het programmaoverleg, programmaregisseurs in het leven geroepen.⁹³ De programmaregisseurs zijn het 'geweten' van het programma. Het profiel van de programmaregisseur is in de begroting 2012-2015 geschetst als⁹⁴:

- schrijver van het programma;
- bewaakt de doelstellingen en resultaten van een programma;
- is het eerste aanspreekpunt voor de portefeuillehouder;
- stuurt op samenhang en integraliteit ten behoeve van het resultaat;
- inspireert en motiveert interne en externe actoren om de doelen te realiseren;
- werkt op basis van gezag (geen machtspositie);
- creëert meerwaarde door verbinding en innovatie.

⁸⁹ Voorgenomen raadsbesluit Maatschappelijke takenverkenning 2016-2019/kadernota, zaaknummer 1070834, 2015, p. 20.

⁹⁰ Coalitieakkoord 2010-2014 'Investeren in verbinding', Hengelo, 21 april 2010, p. 19.

⁹¹ Beleidsbegroting 2012-2015, p. 21.

⁹² Notitie 'Samen Zichtbaar Beter' d.d. 3 maart 2006, p. 8-9.

⁹³ Begroting 2012-2015, p. 20.

⁹⁴ Begroting 2012-2015, p. 21.

Om de interne samenhang te verbeteren is parallel aan de organisatiewijzigingen per 1 juli 2012 de verdere ontwikkeling van de programmaregie ter hand genomen. Om meer dwarsverbanden te leggen en de samenwerking te bevorderen zijn de programma's over de MT-leden herverdeeld. Daarbij zijn de verantwoordelijken niet alleen 'uit de lijn' gekozen met het oog op het sector- en portefeuilleoverstijgende karakter van de politieke programma's. De directie is zelf geen programmahouder meer, maar draagt verantwoordelijkheid voor het functioneren van programmaregie als geheel.⁹⁵

Terugkijkend constateert de gemeente dat de invoering van programmasturing een veel moeizamer proces is geweest dan van tevoren was verwacht. Uit een interne evaluatie komt naar voren dat aan meerdere voorwaarden voor een succesvolle werking niet is voldaan. In het ambtelijk memorandum luidt de samenvattende conclusie als volgt⁹⁶:

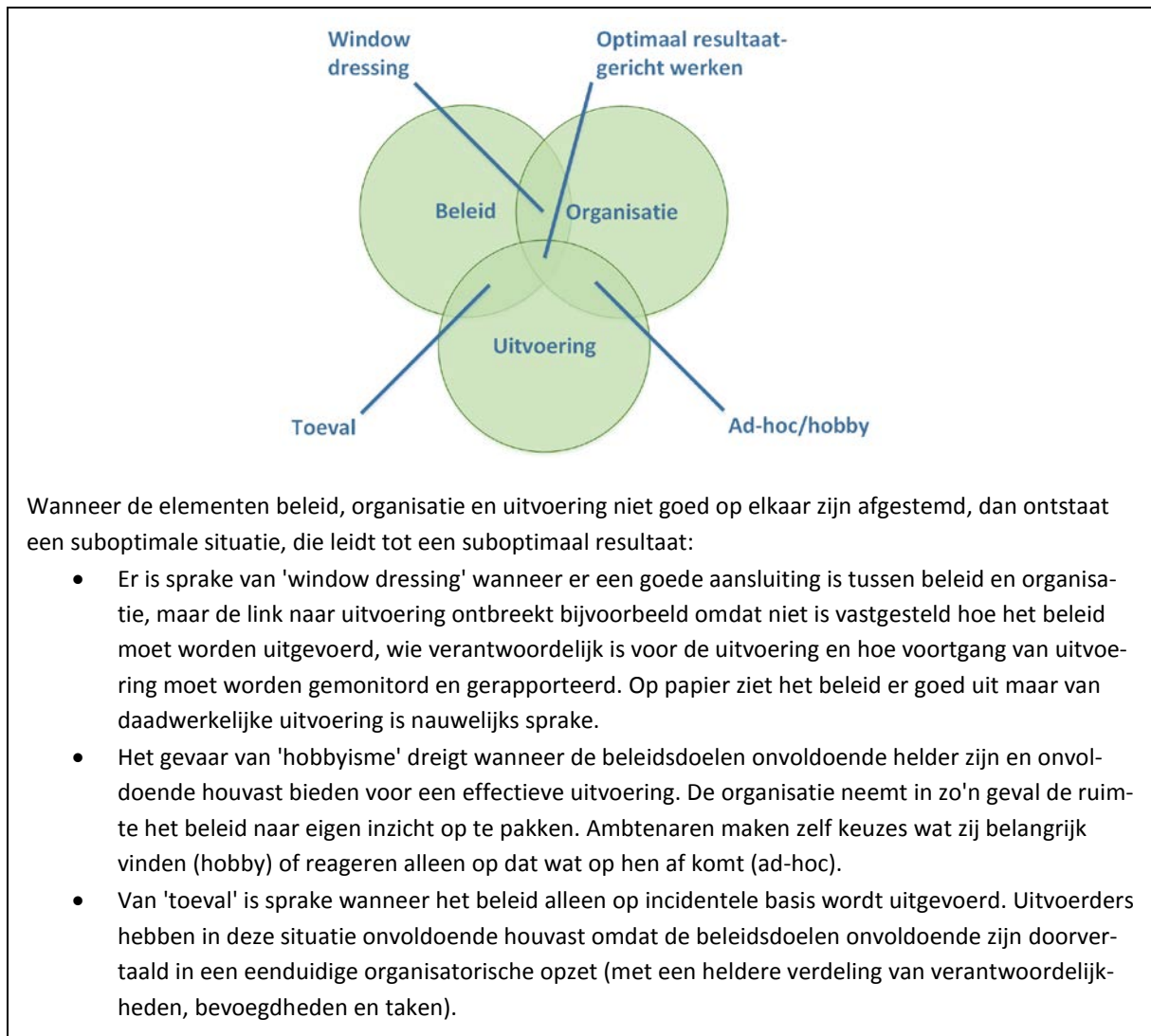
- er werd politiek onvoldoende naar geleefd; zowel college als raad richtten hun aandacht met name op de producten van de begroting, er was geen of onvoldoende focus op de programma's;
- de programma's waren te sterk verweven met de lijn c.q. de wethouders-portefeuille en waren niet van een budget voorzien;
- de positionering, ophanging en aansturing van de programmaregisseurs was onvoldoende duidelijk.

Na de coalitiewisseling blijft het uitgangspunt van collegiaal bestuur gehandhaafd. De hoofdstukindeling in de nieuwe opzet van de beleidsbegroting is zodanig dat één wethouder c.q. de burgemeester eerste gesprekspartner is voor de raad. In deze periode heeft wethouder Marcel Elferink 'Milieu, Afval en Duurzaamheid (incl. Warmtenet)' in zijn portefeuille. Op ambtelijk niveau fungeren de MT-leden als ambtelijk aanspreekpunt voor een begrotingshoofdstuk (met inachtneming van het gemeentebreed gevoerde beleid). Er wordt niet meer met een hulpstructuur gewerkt, alles wordt met lijn- en/of projectsturing opgevangen.

De rekenkamercommissie constateert door de tijd heen een summiere capaciteit voor de organisatie van duurzaamheidstaken en een gebrek aan integrale sturing op de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid. Dit werkt een suboptimale situatie in de hand waarin niet de duurzaamheidsagenda, maar wat ambtenaren belangrijk vinden (hobbyisme) of wat op hun weg komt (ad-hoc) leidend is voor de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid (zie Figuur 5).

⁹⁵ Beleidsrapportage 2012-2 p. 6.

⁹⁶ Raadsadvies Nieuwe opzet begroting, zaaknummer 1019524, 2 juli 2014.

Figuur 5. 'Bollen'-model borging beleidsuitvoering (Aangepaste figuur uit: *KplusV, Rapportage evaluatie Klimaatknoorden, Arnhem, 19 mei 2010, p. 15-16*).

2.6. Financiële kaders

Deelvraag 4: Welke financiële kaders gelden voor het duurzaamheidsbeleid?

Het duurzaamheidsbeleid moet gestalte krijgen binnen de uitvoering van reguliere taken en de daarvoor bestaande financiële kaders. Een uitzondering vormt het energiebeleid, omdat het geen gemeentelijke uitvoeringstaak met bijbehorende budgetten betreft. De raad heeft hiervoor met de vaststelling van het programma Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021 in zijn vergadering van 26 september 2017 de financiële kaders bepaald.

De raad heeft in 2012 en in 2015 bezuinigingsmaatregelen vastgesteld. Met betrekking tot het duurzaamheidsbeleid heeft dit geleid tot een stapsgewijze reductie in capaciteit naar uiteindelijk 1 FTE en het schrappen van het millenniumbudget voor duurzaamheidsinitiatieven in de stad.

De duurzaamheidsdoelstellingen moeten worden gerealiseerd in de bestaande gemeentelijke taken, binnen de daarvoor geldende financiële kaders. Uit de interviews komt naar voren dat er naast de middelen voor de formatie van het team Duurzaamheid geen aparte geldstroom is waaruit middelen voor duurzaamheid binnen sectorbeleid beschikbaar worden gesteld. Alles wat aan duurzaamheid is gedaan, is uitgevoerd door gebruik te maken van de ruimte die er binnen bestaande budgetten was of met behulp van externe subsidies gefinancierd. Binnen de verschillende afdelingen is verder geen budget of capaciteit in de vorm van uren voor de implementatie van acties uit de duurzaamheidsagenda.⁹⁷

De gemeente streeft in de periode 2011-2014 naar een excellent niveau van duurzaamheid in brede zin van het woord. Dit suggereert binnen het sectorbeleid een op duurzaamheid gerichte inspanning voorbij het bij wettelijke taken behorende uitvoeringsniveau. Doordat niet is uitgewerkt wat de gemeente onder een excellent niveau ontstaat, wordt niet duidelijk welke kosten verbonden zijn aan de extra inspanningen noch of de budgetten daarvoor toereikend zijn.

In facetagenda Duurzaamheid wordt geen koppeling aangebracht tussen de projecten en de daarmee samenhangende lasten en baten. Ook wordt geen financieel totaaloverzicht geboden. In de begrotingsopzet na de coalitiewisseling is per feitenkaart een overzicht van lasten en baten voor verschillende activiteiten opgenomen. Onderdeel van de feitenkaart 'Afval, milieu en duurzaamheid' is de activiteit 'Beleid maken en advies geven over milieu, bodem, geluid en duurzaamheid'. In onderstaande tabel heeft de rekenkamercommissie de baten en lasten voor deze activiteit op een rij gezet:

	Lasten	Baten
2015	€ 2.256.954	€ -1.238.400
2016	€ 2.465.373	€ 735.708
2017	€ 1.526	€ 289

Tabel 3. Overzicht van baten en lasten voor de activiteit 'Beleid maken en advies geven over milieu, bodem, geluid en duurzaamheid'.

⁹⁷ Bron: interviews.

Hoewel in begrotingsopzet na de coalitiewisseling in 2014 kosten en baten van activiteiten in beeld worden gebracht, is niet inzichtelijk welke uitgaven zijn gedaan om ambities en doelen op het gebied van duurzaamheid te realiseren. Het inzicht hierin ontbreekt doordat de status van de duurzaamheidsagenda en de afbakening van het duurzaamheidsbeleid niet helder is. Als gevolg daarvan is niet te herleiden wat de voor duurzaamheid relevante beleidsvelden en -taken zijn en welke lasten en baten daarmee verband houden.

Het opstellen van het EnergieActieplan, later omgedoopt in programma Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021, is gedekt uit de reguliere budgetten van de afdeling Projecten en Subsidies (Team Duurzaamheid).⁹⁸ De raad heeft ingestemd met een hoger ambitieniveau en het college gemachtigd om voor de ontwikkeling van projecten en initiatieven uitgaven te doen ten laste van de bestemmingsreserve duurzaamheid. Het gaat om bedragen van € 44.000 in 2017 en € 50.053 in 2018. Het raadsbesluit is geamendeerd met de volgende aanvulling *“Voor het uitvoeren van het Energieactieplan zijn de geformuleerde doelstellingen leidend. Wanneer blijkt dat het voor het realiseren van deze doelstellingen nodig is, worden additionele middelen vrijgemaakt. Het college legt dan voorstellen daartoe voor aan de raad.”*⁹⁹ Bij de kadernota 2018-2021 is een voorstel gedaan voor nieuw beleid voor de gewenste intensivering van inspanningen en ondersteuning; Over de jaren 2018-2020 gaat het om in totaal € 300.000 en een fulltime transitie-manager.¹⁰⁰

Invloed van bezuinigingen

In zijn vergadering van 7 november 2012 heeft de raad het dekkingsplan ‘Koersvast in krappe tijden’ voor de begroting 2013-2016 vastgesteld.¹⁰¹ In dit plan zijn bezuinigingsvoorstellen gedaan, waaronder een vermindering van de beleidscapaciteit in het fysieke domein. Als gevolg van het schrappen van de functies natuur- en milieucommunicatie en -educatie is het team Duurzaamheid met 2 FTE teruggebracht naar 3,95 FTE. Welke bezuiniging hiermee is gerealiseerd, blijkt niet uit het dekkingsplan. Daarin zijn alleen de totale besparingen voor in totaal 8 FTE vermindering beleidscapaciteit weergegeven. Deze is begroot op € 375.000 in 2013 en € 500.000 in de daaropvolgende jaren.¹⁰² Vanwege de bezuinigingen bij het team Duurzaamheid is de uitvoering van acties en maatregelen, met name op het gebied van educatie, onder druk komen te staan. Ook is het opzetten van een energieactieplan in verband met bezettingsproblemen gestagneerd en pas in 2015 onder het nieuw aangetreden college weer opgepakt.¹⁰³

Tussen oktober 2014 en juni 2015 heeft een uitgebreide maatschappelijke takenverkenning plaatsgevonden om het meerjarenperspectief 2016-2019 sluitend te maken. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in verschillende nieuw beleid- en bezuinigingsvoorstellen van het college. Met betrekking tot duurzaamheid is een ombuigingsmaatregel voorgesteld, die inhoudt dat de duurzaamheidstaken met

⁹⁸ Plan van Aanpak Energie Actieplan 2016-2020, maart 2015, p. 4.

⁹⁹ Amendement EnergieActieplan NEH 2017-2021, vergadering d.d. 26 september 2017, agendapunt C01-A02, zaaknummer 2162510.

¹⁰⁰ Raadsbesluit Kadernota, optie Nieuw Beleid 18-NB-6.1 Duurzaamheid & Energietransitie ‘Intensivering klimaatdoelen Energieakkoord 2016’, 18 juli 2017; Raadsadvies EnergieActieplan / Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021, zaaknummer 2114371, 2017.

¹⁰¹ Raadsbesluit Koersvast in krappe tijden: dekkingsplan bij de beleidsbegroting 2013-2016, vergadering d.d. 7 november 2012, agendapunt F2, zaaknummer 12G201489.

¹⁰² Dekkingsplan Begroting 2013-2016, p. 5 en 13.

¹⁰³ Beleidsrapportage 2013-2, p. 12; Jaarverslag 2014, p. 65.

ingang van 2017 anders worden georganiseerd. Het team Duurzaamheid maakt plaats voor een coördinator duurzaamheid.¹⁰⁴ Dat levert een bezuiniging van € 193.503 op. Door de formatie van team Duurzaamheid al in 2016 van 3,95 naar 1 FTE terug te brengen wordt een bezuiniging van € 94.000 gerealiseerd. Onderdeel van de ombuigingsmaatregel is tot slot ook het schrappen van het Millenniumbudget.¹⁰⁵ Daarmee wordt € 19.560 bespaard. De ombuigingsmaatregel is verwerkt in de kadernota 2016 en de begroting 2016-2019. Deze documenten zijn door de gemeenteraad vastgesteld.¹⁰⁶

Omdat duurzaamheid geen wettelijke taak is, zou de gemeente in het kader van de maatschappelijke takenverkenning 2016-2019 hebben kunnen besluiten om met alle duurzaamheidstaken te stoppen. Dat zou een besparing van ongeveer € 240.000 hebben opgeleverd. Daarvan is bewust afgezien, onder meer omdat duurzaamheid nog lang geen automatisme binnen de verschillende vakgebieden van de gemeente is, nog niet is voldaan aan de raadsopdracht voor energieactieplan en bijbehorend uitvoeringsplan bedoeld om doelen uit VNG- en SER-klimaatakkoord te behalen en de klimaatdoelstellingen waarschijnlijk aangescherpt en mogelijk ook wettelijk vastgelegd gaan worden.¹⁰⁷

Naast de voornoemde bezuinigingen op de duurzaamheidstaken kunnen ook andere bezuinigingsmaatregelen hun weerslag hebben op het realiseren van de duurzaamheidsdoelen. Deze moeten immers worden gerealiseerd door duurzame keuzes te maken binnen bestaande budgetten voor beleid. In het kader van het opstellen van het Energie actieplan heeft de gemeente opgetekend dat het voor de ambtelijke organisatie voor niet altijd eenvoudig is om de gestelde duurzaamheidsambities te realiseren, hetgeen voor een belangrijk deel terug te voeren is op de bezuinigingen die de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden.¹⁰⁸ Gelet op de bezuinigingsopgaven waar de sectoren voor staan, kan dit betekenen dat duurzaamheid niet de prioriteit krijgt of heeft gekregen die het zou moeten hebben (gekregen), gezien de duurzaamheidsdoelstellingen die de gemeente zichzelf heeft gesteld en de bovengemeentelijke verplichtingen die zij op dit vlak is aangegaan. Voor de afdelingen brengt de andere organisatie van de duurzaamheidstaken een zwaardere belasting met zich mee.

¹⁰⁴ Het betreft bezuinigingsvoorstel 6.2.7a 'Duurzaamheid'.

¹⁰⁵ In zijn vergadering van 4 juli 2007 heeft de gemeenteraad een motie aangenomen Hengelo uit te roepen tot Millenniumgemeente. Onderdeel van de motie is het structureel beschikbaar stellen van middelen voor het realiseren van de millenniumdoelstellingen. Het Millenniumbudget is gebruikt om duurzaamheidsinitiatieven in de stad te ondersteunen.

¹⁰⁶ Raadsbesluit Maatschappelijke takenverkenning 2016-2019/Kadernota zaaknummer 1076070, 10 juni 2015.

¹⁰⁷ Bezuinigingsvoorstellen 2016-2018, Feitenkaart 62: Afval, milieu en duurzaamheid, bezuinigingsvoorstel 6.2.7.a Duurzaamheid, 2015.

¹⁰⁸ Raadsbrief Tussenrapportage Energie Actieplan 2016-2020, zaaknummer 1105271, november 2015, p. 3.

2.7. Bevindingen

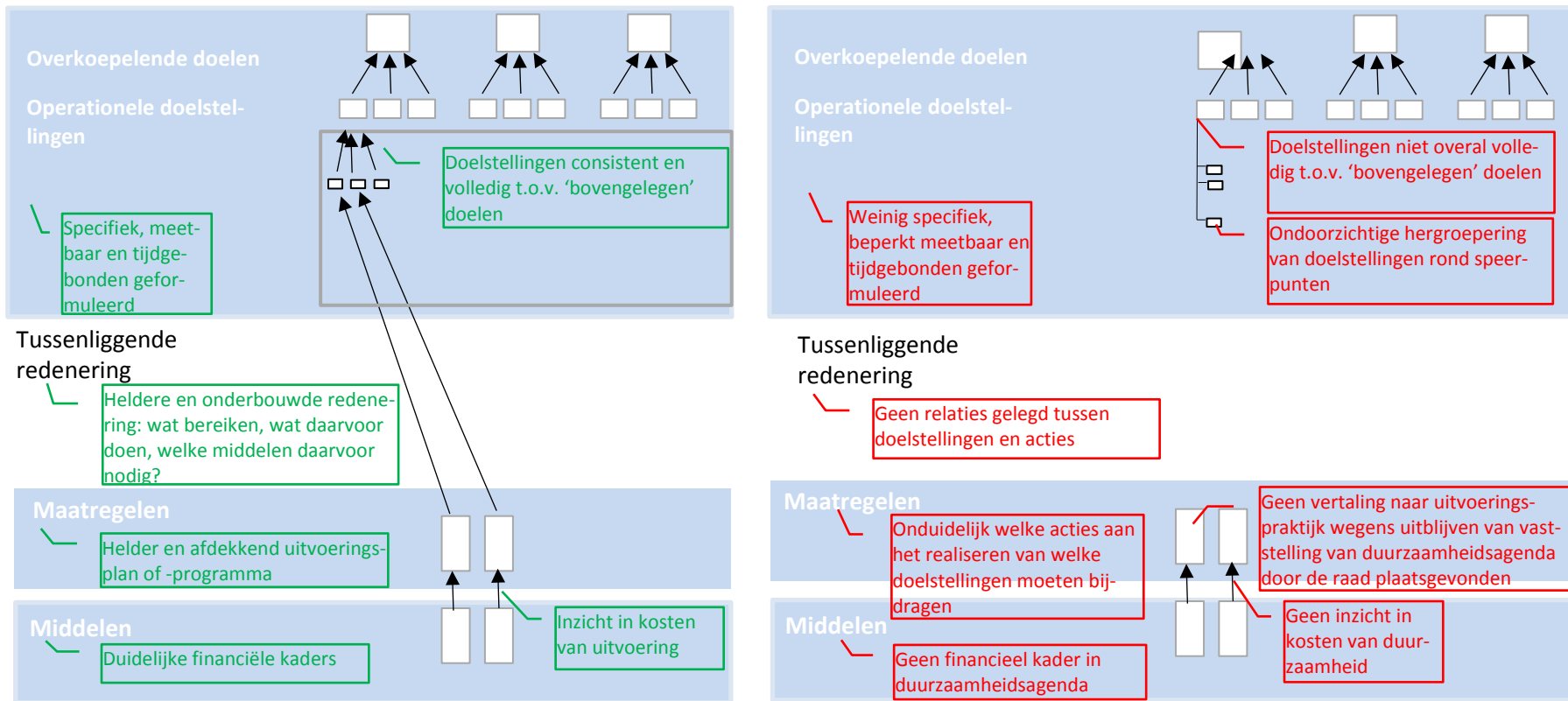
De rekenkamercommissie constateert dat in de facetagenda Duurzaamheid voor de periode 2011-2014 drie hoofddoelen zijn geformuleerd waaraan via projecten in de beleidsbegrotingen een vertaling naar de uitvoeringspraktijk is gegeven. De duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' geeft daaraan verdieping door vanuit drie invalshoeken een overkoepelend doel voor respectievelijk bedrijven, overheid en burgers te formuleren en daaraan mijlpalen en ontwikkelingen te verbinden opgedeeld in drie zichtjaren (2015, 2020 en 2030). De mijlpalen en ontwikkelingen voor de zichtjaren 2015 en 2020 worden opgevat als concrete doelstellingen. Deze zijn rond 13 speerpunten gegroepeerd en aan een reeks van acties verbonden. Doordat 'Hengelo Verduursamen' niet door de raad is vastgesteld, heeft geen vertaling naar de uitvoeringspraktijk plaatsgevonden.

Door het uitblijven van vaststelling door de raad is de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' formeel geen beleidskader. Tegelijkertijd wordt het in de planning en control-documenten en in presentaties wel als relevant beleidsdocument aangehaald. De status van de duurzaamheidsagenda is daarmee onduidelijk, zeker na de coalitiewisseling in 2014.

De duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' getuigt van een hoog ambitieniveau en omvat veel doelstellingen met betrekking tot diverse thema's en beleidsvelden. Wat mist is een heldere beleidstheorie waarin wordt toegelicht en onderbouwd welke acties aan welke doelstellingen moeten bijdragen, hoe de uitvoering wordt georganiseerd en welke middelen en menskracht daarvoor beschikbaar is (zie figuur 6). De duurzaamheidsagenda geeft hiervoor slechts een summiere aanzet. Zou 'Hengelo Verduursamen' in deze vorm door de raad als kader zijn vastgesteld, dan zou de deur open zijn gezet voor een suboptimale uitvoering. De geformuleerde beleidsdoelen bieden de ambtelijke organisatie (te) weinig houvast voor het maken van duurzame keuzes bij de uitvoering van wettelijke taken.

Door de keuze voor facetbeleid is de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid een taak van de gehele ambtelijke organisatie. De rekenkamercommissie onderschrijft deze keuze. Wel is zij van mening dat de capaciteit voor coördinatie en ondersteuning niet rijmt met het hoge ambitieniveau en grote aantal doelstellingen in de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen'. Ook vanuit de bijgestelde ambities, acht de rekenkamercommissie de capaciteit (te) beperkt zolang duurzaamheid in de organisatie nog geen automatisme is. Tevens signaleert zij een reëel risico op suboptimale resultaten als gevolg van de beperkte sturing op de organisatie en uitvoering van het beleid. Na de weinig succesvolle poging tot integrale sturing door een procesregisseur in de periode 2011-2013, is hiervoor geen alternatief ingericht. De uitvoering van het duurzaamheidsbeleid is dan afhankelijk van het belang dat ambtenaren aan duurzaamheid hechten (hobbyisme) of van kansen die zich bij toeval aandienen (ad-hoc).

Over de kosten van de daadwerkelijke inbedding van duurzaamheid binnen de diverse beleidsvelden zijn geen financiële gegevens voorhanden. Ook is niet inzichtelijk of en in welke mate bezuinigingsmaatregelen hun weerslag hebben gehad op het realiseren van de duurzaamheidsdoelen.

Figuur 6. Ideale beleidstheorie versus Hengelse beleidstheorie.

Resultaten en doelbereik

Dit hoofdstuk gaat in op de resultaten van het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Hengelo anno 2017. Het hoofdstuk brengt eerst in beeld welke resultaten zijn bereikt met de projecten waarmee de gemeente uitvoering heeft gegeven aan het duurzaamheidsbeleid, zoals vastgelegd in de facetagenda Duurzaamheid en het hoofdstuk 'Beheer openbare ruimte en Duurzaamheid'. De resultaten worden daarna geduid in het licht van de aspiraties van de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduur-samen' en de bovengemeentelijke verplichtingen die de gemeente is aangegaan. Vervolgens gaat het hoofdstuk in op de wijze waarop de gemeente inzicht heeft in de doelbereiking. Het beschrijft welk inzicht in het doelbereik mogelijk is met de beschikbare informatie. Het geheel geeft antwoord op de deelvragen over de uitvoering en resultaten (deelvragen 5 en 6).

Deelvraag 5: Welke maatregelen zijn geïmplementeerd?

De facetagenda Duurzaamheid heeft via de beleidsbegrotingen concrete invulling gekregen, te beginnen met de beleidsbegroting 2012. Daarin worden 28 projecten genoemd. In de periode 2012-2014 heeft de gemeente blijkens de verantwoordingsdocumenten binnen 22 projecten resultaten behaald. De resultaten maken inzichtelijk wat de gemeente heeft gedaan in relatie tot haar beleidsvoornemens. De betekenis van de resultaten in termen van doelbereik is onduidelijk; de formulering van de doelen die in de facetagenda centraal staan is daarvoor te algemeen.

De rekenkamercommissie heeft zich ingespannen om de uitgevoerde projecten in verband te brengen met acties uit de duurzaamheidsagenda. Van de 43 acties die in de duurzaamheidsagenda zijn benoemd, lijken er 27 via de facetagenda Duurzaamheid tot uitvoering gekomen. Van deze 27 acties zijn 15 acties geheel geïmplementeerd (waarvan 12 in de periode 2011-2013) en 11 acties zijn deels geïmplementeerd. Tabel 4 geeft een visueel overzicht, waarbij ook is aangegeven welke maatregelen in verband te brengen zijn met de bovengemeentelijke verplichtingen die de gemeente Hengelo is aangegaan. Doordat acties en doelstellingen niet een-op-een aan elkaar gekoppeld zijn, bieden de gerealiseerde resultaten geen inzicht in het doelbereik.

2.8.Resultaten facetagenda Duurzaamheid

De facetagenda Duurzaamheid heeft in de periode 2011-2014 via de beleidsbegrotingen uitwerking gekregen. In de begrotingen 2012, 2013 en 2014 is per tussenstap en bij voortschrijdend inzicht invulling gegeven aan projecten die in de ambtelijke organisatie en via de dialoog met de samenleving zijn opgehaald. In het navolgende is per programmalijn beschreven welke resultaten voor de diverse projecten in de planning en control-documenten staan beschreven.

Resultaten programmalijn 1: Voorkomen van schade en schaarste

In 2011 is het Bedrijfsplan Warmtenet 2012-2041 gereed gekomen en in 2012 is dit bedrijfsplan door de raad goedgekeurd. De uitbouw van het warmtenet is met enige vertraging ten opzichte van de planning in uitvoering. In 2013 is een voorstel voor een gefaseerde uitbouw in procedure gebracht. In 2013 is onderzoek gedaan naar mogelijkheden voor warmtelevering vanuit de industrie aan FC Twente ten behoeve van de green deal tussen het Rijk en de provincie Overijssel. In 2012 zijn 464 woningen aangesloten, in 2015 zijn dat er 514.

In 2011 zijn voorbereidingen getroffen voor de invoering van Diftar en is gewerkt aan de herinrichting van het afvalbrengpunt op het Milieupark. Diftar is per 1 januari 2012 ingevoerd en de in-

richting van het Milieupark is in 2012 voltooid. De hoeveelheid restafval die naar Twence gaat is sterk afgenomen en dankzij de scheiding van afval in 32 grondstoffen is er nog slechts een beperkte hoeveelheid gemengd grof huishoudelijk afval. In 2012 is een regionale stuurgroep onder voorzitterschap van de gemeente Hengelo van start gegaan voor het opstellen van een regionaal afvalbeleid. In 2013 is de regionale afvalvisie 'Naar een afvalloos Twente in 2030' opgesteld en wordt aan de uitwerking van daarin opgenomen scenario's gewerkt. De Hengelose raad heeft in 2013 ingestemd met de lokale afvalvisie 'Naar een afvalloos Hengelo'. De resultaten van Diftar hebben zich ten opzichte van 2012 positief ontwikkeld. Burgers hebben naar aanleiding daarvan in dat jaar een deel van de afvalstoffenheffing teruggekregen.

In 2012 is het beleidsplan Openbare verlichting door de gemeenteraad vastgesteld en in vervolg daarop is in 2013 een uitvoeringsplan opgesteld en in uitvoering genomen. Als onderdeel van de renovatie van het Twentebad is geïnvesteerd in duurzame verlichting.

In 2011 is in het kader van nieuwe prestatieafspraken met Welbions verkend welke duurzaamheidsafspraken zijn te maken. De gemeente en woningcorporatie Welbions hebben in 2012 in een gezamenlijk kernteam gewerkt aan het uitstippelen van één samenhangende route op het gebied van duurzaamheid; de kansen en opgaven zijn in beeld gebracht, maar de effecten van de crisis en maatregelen van het Rijk nopen tot een heroriëntatie. Verder hebben de gemeente en Welbions in 2012 medewerking verleend aan het televisieprogramma 'Klus je rijk'. In 2013 hebben de gemeente en Welbions een convenant gesloten met afspraken over het terugdringen van het energiegebruik in woningen. Tevens is in dat jaar uitvoering gegeven aan een buurtgerichte marktbenadering gericht op bewustzijn van eigen energiegebruik.

In 2012 is de subsidieregeling 'Dikke Jas', gericht op het terugdringen van het energieverbruik in de particuliere woningvoorraad, gecontinueerd door hiervoor gereserveerd budget voor 2013 naar voren te halen. In totaal zijn 269 woningen geïsoleerd onder deze subsidieregeling. Er is opvolging voor de regeling gevonden in een Duurzaamheidspremie van de Provincie Overijssel, die onderdeel uitmaakt van de woonafspraken.

In 2012 is de gemeente samen met Twence gestart met een energiescan die in 2013 verder is uitgevoerd. De resultaten van de energiescan zijn in 2013 aan de raad voorgelegd in een Informele Bijeenkomst Raad (IBR). Vanwege beperkingen in de capaciteit is de verdere uitwerking in scenario's voor een routekaart uitgesteld.

Resultaten programmalijn 2: Duurzaam produceren en consumeren

In 2013 is in samenhang met de Twentse duurzaamheidsagenda de contouren verkend van het project 'Mobiliteit: alternatieve brandstoffen'.

Met belangenvereniging Bedrijvenpark Twente (BIT) is in 2012 een visie op de verduurzaming van het industrieterrein ontwikkeld. Deze vormt de basis voor concrete projecten. Een van de projecten is een zonnepanelenactie. Het betreft een 'green deal' die in 2014 is afgerond.

In 2013 heeft de gemeente vervolg gegeven aan het energieloket. Het energieloket adviseert, informeert, verstrekt (voor bepaalde maatregelen) subsidie en geeft informatie over financieringsmogelijkheden voor maatregelen die bijdragen aan een toekomstbestendige woningvoorraad. In 2014 is een zonekaart aan het energieloket toegevoegd.

De Stichting FBK-Games (FBK: Fanny Blankers-Koen) wil inzetten op Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) en verduurzaming van de FBK Games. In 2013 heeft dit vorm gekregen bij de uitvoering van het evenement. Ook is er een regionaal project gericht op duurzaamheid bij evenementen. Daartoe is een convenant gesloten met vier andere topsportevenementen.

In 2013 heeft Pact MVO vier bijeenkomsten georganiseerd. Tevens zijn er vier themawerkgroepen ontstaan. In 2014 is met Pact MVO de website Duurzaam Hengelo ontwikkeld.

In 2011 is de renovatie van het stadhuis afgerond. Als onderdeel daarvan is het dak benut voor zonnecellen en bedekking met sedum. In het Programma van Eisen is vastgelegd dat het nieuwe stads-kantoor volgens de C2C principes wordt gebouwd. In 2013 is het definitief ontwerp voor het stads-kantoor vastgesteld in de raad.

In 2011 heeft een energieaanbesteding 100% Groene Energie plaatsgevonden. In 2013 heeft de gemeente het Manifest Professioneel Duurzaam Inkopen ondertekend.

In 2012 zijn naar aanleiding van het symposium 'Duurzame partners voor een duurzame stad' vier burgerinitiatieven tot stand gekomen. Een van de initiatieven heeft als doel kinderen te betrekken bij de reparatie van duurzame goederen. Dit initiatief heeft vorm gekregen in een Repair Café en is in 2014 wat de gemeente betreft afgerond.

Resultaten programmalijn 3: Kwaliteit van de leefomgeving

In 2012 is het Groenplan Hengelo opgesteld dat in 2013 is vastgesteld.

In 2012 hebben de gemeente en waterschap Regge en Dinkel een overkoepelend project uitgevoerd met het thema Klimaatmitigatie en –adaptatie. Het college heeft in 2012 ingestemd met gebiedsgericht grondwaterbeleid. In 2012 en 2013 is uitvoering gegeven aan het Gemeentelijk Waterplan en het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP). In 2013 is gestart met een actualisatie van het Verbreed GRP. In 2015 zijn in het kader van het gebiedsgerichte grondwaterbeleid twee afkoopovereenkomsten gesloten, in 2016 is hier nog een afkoopovereenkomst bij gekomen. In totaal zijn negen locaties in het Gebiedsbeheerplan opgenomen. Omdat aan andere werkzaamheden voorrang is gegeven, is in 2016 geen bodemsaneringsprogramma opgesteld.

Resultaten programmalijn 4: Investeren in bewustwording

In 2013 is het programma WET! afgerond. Dit programma is uitgevoerd ter bevordering van draagvlak voor gemeentelijk en waterschapsbeleid en maatschappelijke bewustwording ten aanzien van energie en water. Als opvolging van dit programma is binnen de uitvoeringagenda van de Twentse Duurzaamheidsagenda een regionaal netwerk voor duurzaamheidscommunicatie gevormd. In dit verband is in 2014 een samenwerkingsproject gestart op het gebied van water en afval en afkoppeling.

In 2012 heeft het symposium 'Duurzame partners voor een duurzame stad' plaatsgevonden.

In 2012 is uitvoering gegeven aan het project Scholen voor duurzaamheid. 175 leerlingen van twee scholen in het voortgezet onderwijs hebben onderzocht op welke wijze Hengeloërs minder water kunnen gebruiken en het water schoner kunnen houden. Dit project is in 2013 afgerond.

In 2012 heeft het Millenniumnetwerk in samenwerking met Stichting Het Debat een debat over eerlijke handel en Fair Trade georganiseerd.

In 2011 en 2012 is door verschillende stichtingen en verenigingen de WeustDAG georganiseerd, de Hengelose variant van de landelijk georganiseerde 'Dag van het Park'.

In 2014 is in het centrum van Hengelo een drinkwaterpaal geplaatst met aandacht voor bereikbaarheid schoon water, hier en in de derde wereld. In aansluiting daarop is in samenwerking met COS [Commissie Ontwikkelingssamenwerking: rekenkamercommissie] een educatief project op een school in het voortgezet onderwijs uitgevoerd.

Resultaten na de coalitiewisseling in 2014

Na de coalitiewisseling in 2014 wordt volgens een nieuwe begrotingsopzet gerapporteerd. Het hoofdstuk 'Beheer openbare ruimte en Duurzaamheid' gaat bij de feitenkaart 'Afval, milieu en duurzaamheid' in op resultaten die onder de noemer van duurzaamheid zijn bereikt.

De rekenkamercommissie constateert dat de begroting 2015 drie projecten in het kader van duurzaamheid noemt: het energieloket, het energieactieplan en het beleid elektrische mobiliteit en de bijbehorende uitrol van laadpalen.¹⁰⁹ Als concrete acties worden genoemd¹¹⁰:

- Verdere uitrol van laadstructuur voor elektrische mobiliteit en vaststellen van bijbehorende randvoorwaarden en wensen
- Opstellen Energieactieplan (naar aanleiding van energiescan) en starten met uitvoering van projecten
- Verduurzamen bestaande woningvoorraad
- Doelgroep minima als focus binnen het Hengelose Energieloket.

Het jaarverslag 2015 rapporteert echter uitsluitend over gerealiseerde prestaties met betrekking tot het bodembeleid. Daarmee ontbreekt inzicht in de resultaten van de voorgenomen projecten.

Resultaten in het jaarverslag 2016 betreffen de andere organisatie van duurzaamheidstaken; alle activiteiten op het gebied van duurzaamheid zijn, voor zover de gemeente bekend, in de gemeentelijke organisatie geborgd. De educatieve duurzaamheidstaken zijn afgerond en worden niet meer vanuit de gemeente verzorgd.

Uit de interviews is naar voren gekomen dat binnen sectorbeleid met projecten aan duurzaamheid is gewerkt, maar niet onder die noemer en niet vanuit een integraal duurzaamheidsbeleid. De geïnterviewde directieleden constateren op een aantal werkplekken in de organisatie draagvlak voor duurzaamheid. De inspanningen komen niet voort uit het 'afvinken' van acties, maar als bewust besluit om ondanks de bezuinigingstaakstellingen in duurzaamheid te investeren en de kansen die zich voordoen te benutten. Zo is binnen de sector Middelen via grote projecten zoals het Twentebad aan duurzaamheid bijgedragen, maar ook meer *going concern*, zoals bij het onderhoud van gemeentelijk vastgoed. Binnen de sector Fysiek is vanuit het principe van circulaire economie, oftewel C2C, binnen het budget voor afvalbeleid gewerkt aan duurzaamheidsdoelstellingen. Er is binnen sectorbeleid ook onbedoeld aan duurzaamheid bijgedragen, bijvoorbeeld als gevolg van wetgeving die 'dwingt' tot het inkopen van duurzame bestrijdingsmiddelen.¹¹¹

¹⁰⁹ Beleidsbegroting 2015-2018, p. 67.

¹¹⁰ Beleidsbegroting 2015-2018, p. 69.

¹¹¹ Bron: interviews.

Resultaten in het licht van de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen'

De duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' is vanwege het uitblijven van vaststelling door de raad 'in de lucht blijven hangen', maar tegelijkertijd in de communicatie naar de raad weldegelijk voorgesteld als relevant beleidsdocument. Om die reden heeft de rekenkamercommissie zich ingespannen om de in de begrotingen beschreven resultaten te relateren aan de aspiraties van de duurzaamheidsagenda.

De rekenkamercommissie heeft gepoogd om projecten uit de facetagenda Duurzaamheid¹¹² en het hoofdstuk 'Beheer openbare ruimte en duurzaamheid'¹¹³ te herleiden naar acties uit de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen'. De in de verantwoordingsdocumenten beschreven resultaten zijn vergeleken met de inhoud van de in de duurzaamheidsagenda benoemde acties. Op basis van deze vergelijking heeft de rekenkamercommissie zich een beeld proberen te vormen van de mate waarin de duurzaamheidsagenda, afgaand op de verantwoordingsdocumenten, tot uitvoering is gekomen. Tabel 4 brengt dit visueel in beeld met een overzicht van acties die geïmplementeerd (groen), deels geïmplementeerd (oranje) en niet meer genoemd/niet geïmplementeerd (rood) zijn (zie Bijlage 4 voor een uitgebreidere weergave).

Door projecten te herleiden naar acties uit de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' wordt zichtbaar hoe de behaalde resultaten te waarderen zijn in het licht van wat de gemeente bij het opstellen van de duurzaamheidsagenda voor ogen stond. Om een indruk te krijgen of mogelijk ook aan de bovengemeentelijke verplichtingen is bijgedragen, heeft de rekenkamercommissie vanuit een eigen analyse en interpretatie resultaten gerelateerd aan prestatievelen voortvloeiend uit de motie Millenniumdoelstellingen (MD), het VNG-akkoord 2007-2011 (VNG), het Manifest Duurzaam Inkopen (MDI), het SER-akkoord 2013 (SER), de bijbehorende VNG-ondersteuningsstructuur (VNG ond) en de woonafspraken met Provincie Overijssel (WA).¹¹⁴

¹¹² 'Programmalijn 1: Voorkomen van schade en schaarste' van de facetagenda Duurzaamheid lijkt te corresponderen met de invalshoek 'Klimaat en energie' van de duurzaamheidsagenda. 'Programmalijn 2: Duurzaam produceren en consumeren' van de facetagenda Duurzaamheid lijkt te corresponderen met de invalshoek 'Duurzame economie' van de duurzaamheidsagenda. 'Programmalijn 3: Kwaliteit van de leefomgeving' van de facetagenda Duurzaamheid lijkt te corresponderen met de invalshoek 'Duurzame leefomgeving' van de duurzaamheidsagenda.

¹¹³ Hierin zijn de resultaten betrokken met betrekking tot alle drie feitenkaarten, voor zover deze herleidbaar zijn tot speerpunten en acties uit de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen'.

¹¹⁴ De verplichtingen die voortvloeien uit het programma Nieuwe Energie Overijssel (NEO) en Green Deal 'Gasloze wijk' (DG) zijn aangegaan na de looptijd van de duurzaamheidsagenda en zijn daarom niet in het overzicht betrokken.

Legenda

* = Projecten uit begrotingen die naar speerpunten en acties uit de duurzaamheidsagenda konden worden herleid

Binnen de looptijd geïmplementeerd

Binnen de looptijd deels geïmplementeerd

Niet geïmplementeerd/niet (meer) in verantwoordingsdocumenten over gerapporteerd

Speerpunten Duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' 2012-2016	Acties deel III van duurzaamheidsagenda	Verband met aangegane verplichtingen ¹¹⁵					
		MD	VNG	MDI	SER	VNG Ond	WA
Invalshoek Duurzame economie¹¹⁶							
1 MVO en bedrijventerreinen	1.1 Pact MVO jaarlijks vier bijeenkomsten. Gemeente waar nodig ondersteuning*	X			X		
	1.2 Industrierterrein Twentekanaal Green Deal 4 icoon-projecten. Gemeente ondersteunt en faciliteert*						
	1.3 Industrierterrein Westermaat: Waterschap, Odin en Warmtenet onderzoeken kansen samenwerking						
	1.4 Duurzame sportevenementen FBK-games*						
	1.5 Promotieactiviteiten Fair Trade werkgroep Hengelo. Gemeente ondersteunt*						
2 Afvalloze maatschappij	2.1 Visie op route van afval naar grondstof opstellen*						
	2.2 Overzicht vaststellen van projecten voor optimalisatie grondstoffeninzameling						
	2.3 Regionale afvalvisie met Twence*						
	2.4 Communicatie aan burgers en bedrijven t.b.v. sluitende grondstoffenrotonde						
3 Informatie, communicatie, educatie	3.1 Inzetten op natuur- en milieueducatie*						
	3.2 Opschalen WET naar regionaal netwerk als onderdeel van Twentse Duurzaamheidsagenda*					X	
4 Gemeentelijke organisatie	4.1 Waarborgen C2C centraal in bouwproces Lange Wemen d.m.v. eisen en duurzaamheidsadviseur*	X					
	4.2 Duurzame toepassingen en bedrijfsvoering stadskantoor onderdeel communicatietraject						
	4.3 Aanscherpen inkoop-beleidsdoelstellingen duurzaamheid en SROI o.a. pilot aanbesteding*	X	X				
	4.4 Interne opleiding en advisering C2C						
	4.5 Overwegen Fair Trade in aanbesteding en catering plek geven						
5 Burgerinitiatieven ondersteunen	5.1 Gemeente ondersteunt 4 burgerinitiatieven voortgekomen uit symposium*						
Invalshoek Klimaat en energie							
		MD	VNG	MDI	SER	VNG Ond	WA
6 Ontwikkelen Energieactieplan	6.1 Met Twence energiescan uitvoeren, o.b.v. scan scenario's uitwerken. Scan is input voor in 2013 opstellen energieactieplan Energie-scan*		X		X		
7 Bestaande woningvoorraad en ener-	7.1 Met Welbions concrete projecten in komende vijf jaar voor terugdringen energieverbruik in woningen*		X		X		X

¹¹⁵ MD = Millenniumdoelstellingen; VNG = VNG-akkoord 2007-2011; MDI = Manifest Duurzaam Inkopen; SER = SER-akkoord 2013; VNG ons = VNG-ondersteuningsstructuur; WA = de woonafspraken met Provincie Overijssel.

¹¹⁶ Het project 'Afvalloze maatschappij' wordt in de Duurzaamheidsagenda niet onder de invalshoek Klimaat en energie maar onder de invalshoek Duurzame economie geschaard.

gieneutrale nieuwbouw	7.2 Voortzetten energieloket*					X	X
	7.3 Met Welbions actieve buurtgerichte benadering gericht op bewustzijn over eigen energieverbruik*		X				
	7.4 Verleiden en stimuleren bouwers en consumenten tot kleinschalige pilots innovatief bouwen. Met Welbions inzet op enkele passieve woningen in Medaillon		X				X
	7.5 Zicht krijgen op deel bestaande woningvoorraad dat zich leent voor opplussen naar bepaald niveau van levensloopbestendigheid						
8 Gemeentelijke organisatie	8.1 In kaart brengen vervoersbewegingen eigen medewerkers, samenstelling wagenpark, alternatieve vormen duurzaam transport*		X				X
	8.2 Interne energiemakelaar coördineert behalen besparingen op energie en besteden via intracting						
	8.3 Uitvoeringsprogramma beleidsplan openbare verlichting*		X		X		
	8.4 Energiemaatregelen bij vernieuwing dak Twentebad i.k.v. grootonderhoud*						
9 Warmtenet*	9.1 Na contracten in 2013 starten met aanleg hoofdinfrastructuur*				X		
	9.2 Aansluiten Eaton op warmtenet als eerste stap uitrol op westermaat						
	9.3 Realiseren pyrolyseproject op campus UT*		X				
	9.4 Onderzoek naar realiseren warmtenetprojecten uit green deal rijk-provincie*						
	9.5 Doorgaan met uitrol in o.a. Veldwijk*						
10 Verkeer en vervoer... ¹¹⁷	10.1 Opstellen beleid over elektrische mobiliteit*		X		X?		
	10.2 n.a.v. beleidskeuzes vervolgacties oppakken						
	10.3 Met BIT onderzoeken mogelijkheden voor biobrandstoffen op industrieterrein Twentekanaal				X		
11 Burgerinitiatieven ondersteunen... ¹¹⁸	11.1 Ondersteunen en faciliteren burgerinitiatieven*				X		
	11.2 Communiceren over voordelen en mogelijkheden alternatieve brandstoffen						
Invalshoek Duurzame leefomgeving		MD	VNG	MDI	SER	VNG Ond	WA
12 Duurzame stedelijke ontwikkeling	12.1 Uitgangspunten opstellen om duurzaamheid bij gebiedsontwikkeling vorm te geven		X				X
	12.2 Stimuleren duurzaam (ver)bouwen door met stakeholders in de stad mogelijkheden op gebied van levensbestendig bouwen en renoveren zichtbaar te maken		X		X		
	12.3 Borgen kwaliteit van leefomgeving d.m.v. milieumaatregelen*						
13 Groen, Biodiversiteit en Klimaat-adaptatie	13.1 Opstellen Groenplan Hengelo en bijbehorende uitvoeringsplannen*						
	13.2 Uitvoering gemeentelijke Waterplan*						
	13.3 Actualisering en uitvoering gemeentelijke rioleringsplan*						
	13.4 Burgers en bedrijven stimuleren, enthousiasmeren en faciliteren m.b.t. stedelijk groen en water*						

Tabel 4. Overzicht van acties uit de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' die via de beleidsbegroting tot uitvoering zijn gekomen in de periode 2012-2016 en de bovengemeentelijke verplichtingen waarmee de gerealiseerde projecten en activiteiten in verband te brengen zijn.

¹¹⁷ Het project 'mobiliteit: alternatieve brandstoffen' wordt in de Duurzaamheidsagenda niet onder de invalshoek Duurzame economie maar onder de invalshoek Klimaat en energie geschaard.

¹¹⁸ Speerpunt 11 is gelijk aan speerpunt 5. Het aantal acties dat deels is geïmplementeerd komt daarmee op 11 acties.

3.2 Inzicht in doelbereik

Deelvraag 6: Hoe heeft de gemeente inzicht in de bereikte resultaten met betrekking tot het duurzaamheidsbeleid?

De gemeente rapporteert via planning en control-documenten over projecten waarmee uitvoering wordt gegeven aan het duurzaamheidsbeleid. In de periode tot de coalitiewisseling in 2014 vindt rapportage plaats via de facetagenda Duurzaamheid, daarna via het hoofdstuk 'Beheer openbare ruimte en Duurzaamheid'. De in de periode 2011-2014 gehanteerde indicatoren zijn door inconsistent gebruik en het ontbreken van streefwaarden beperkt van waarde voor het monitoren van het doelbereik. Vanaf 2014 bieden de indicatoren goed inzicht, maar is de afbakening van het duurzaamheidsbeleid onduidelijk en daarmee welke monitor- en verantwoordingsinformatie inzicht in de bereikte resultaten bieden.

De rekenkamercommissie heeft de uitgevoerde projecten in verband proberen te brengen met de acties in de duurzaamheidsagenda. Door het ontbreken van een één-op-één koppeling van acties aan doelstellingen biedt het overzicht van bereikte resultaten geen inzicht in het doelbereik.

De raad heeft na het verstrijken van de looptijd van de duurzaamheidsagenda geen integraal overzicht of evaluatierapport ontvangen van de bereikte resultaten en daarmee gepaard gaande uitgaven. Daardoor is niet duidelijk in hoeverre de gemeente op koers ligt in het realiseren van haar duurzaamheidsdoelstellingen.

Inzicht in doelbereik in periode 2011-2014

Het college legt in de planning en control-documenten verantwoording af aan de raad over de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid. In de periode 2011-2014 is dit gedaan in het hoofdstuk over de facetagenda Duurzaamheid. Een uitzondering vormt het jaarverslag 2014, waarin de facetagenda niet meer is opgenomen vanwege de overgang naar een andere begrotingsopzet.

Jaarverslagen

In de jaarverslagen 2012 en 2013 wordt in de facetagenda Duurzaamheid per programmalijn een beschrijving gegeven van de resultaten (overwegend prestaties; zie ook Paragraaf 3.1). In elke programmalijn staat een van de drie hoofddoelen uit de concept duurzaamheidsagenda 'Hengelo verleiden tot duurzaamheid' centraal. Omdat deze doelen niet SMART (specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdsgebonden) geformuleerd zijn, bieden de bereikte resultaten geen inzicht in het doelbereik. De facetagenda Duurzaamheid biedt geen inzicht in de kosten van de uitvoering.

Financiële tussenrapportages

In de 1^e en 2^e beleidsrapportage 2012 wordt bij de facetagenda Duurzaamheid inhoudelijk verslag gedaan van gerealiseerde projecten. De navolgende beleidsrapportages kennen een nieuwe opzet, waarin de raad aan de hand van een PowerPointpresentatie mondeling wordt geïnformeerd over de voortgang en afwijkingen in de uitvoering. In de 1^e beleidsrapportage 2013 wordt het Energiebeleid als majeure ontwikkeling in het facetbeleid besproken. Daarbij is gewezen op het risico dat de doelstelling van het klimaatconvenant met de toenmalige inspanningen niet wordt gerealiseerd.¹¹⁹ Voor

¹¹⁹ Beleidsrapportage 2013-1, p. 14.

andere projecten binnen de vier programmalijnen is een stoplichtenmodel gehanteerd. De genoemde projecten liggen op koers (stoplicht staat op groen)¹²⁰, met uitzondering van de vertraagde uitbouw van Warmtenet (stoplicht staat op oranje).¹²¹ De 2^e beleidsrapportage 2013 schetst een vergelijkbaar beeld, maar nu is ook de Energiescan oranje, omdat de fase van het opstellen van een energieactieplan wegens een tekort aan capaciteit is uitgesteld.¹²² In de 1^e en 2^e beleidsrapportage 2014 wordt niet meer over de facetagenda Duurzaamheid gerapporteerd, maar over de hoofdfuncties. Het thema duurzaamheid is daarbij niet aan de orde gesteld.

Indicatoren

In de begrotingen 2012 en 2013 wordt gewezen op het belang van een goede set van indicatoren als hulpmiddel voor het monitoren van de facetagenda Duurzaamheid. Daarbij wordt als belangrijke beperking genoemd dat duurzaamheid uit de aard van het onderwerp niet altijd cijfermatig te benaderen is.¹²³

In de begroting van 2012 is als voorlopige opgave van indicatoren opgenomen: % nuttige toepassing van huishoudelijk afval, afkoppelen verhard oppervlak in hectaren (ha), aansluitingen op Warmtenet in aantal woningen en vierkante meter (m²) overige aansluitingen. In 2013 is de set uitgebreid met nieuwe indicatoren. Voor het monitoren van de prestaties met betrekking de aansluitingen op Warmtenet is een verfijning aangebracht naar gebieden en wordt niet meer gekeken naar aantallen woningen, maar het percentage aansluitingen in een gebied. Het is de rekenkamercommissie opgevallen dat voor de nieuw geïntroduceerde indicatoren in het geheel geen streefwaarden zijn geformuleerd.

In de periode 2012-2014 zijn in de jaarverslagen geen overzichten opgenomen met de gerealiseerde waarden. Wel worden in de jaarverslagen van 2012 en 2013 bij de geleverde prestaties of gerealiseerde effecten her en der in de toelichting waarden genoemd. Bij de prestaties met betrekking tot het Warmtenet is het de rekenkamercommissie opgevallen dat het jaarverslag 2013 over aantallen spreekt, terwijl in de begroting de indicator in een percentage aansluitingen in een gebied is gewijzigd.

Inzicht in doelbereik na de coalitiewisseling in 2014

Na de coalitiewisseling in 2014 volgen de verantwoordingsdocumenten de lijn van de nieuwe begrotingsopzet, waarbij over duurzaamheid wordt gerapporteerd in het hoofdstuk 'Beheer openbare ruimte en duurzaamheid'.

Jaarverslagen

De jaarverslagen 2015 en 2016 beschrijven per feitenkaart welke resultaten (meestal prestaties, soms effecten) zijn bereikt in relatie tot de beleidsvoornemens in de begroting. Tevens worden de financiële prestaties inzichtelijk gemaakt. Er wordt een overzicht gegeven van de baten en lasten per

¹²⁰ Het betreft de activiteiten met betrekking tot: afvalloze maatschappij, prestatieafspraken toekomstbestendige woningvoorraad, energiescan, Openbare Verlichting, Duurzaamheidsvisie Belangenvereniging Industrierrein Twentekanaal, hoofdgroenstructuur in procedure, verbreed GRP in procedure, start omloopleiding beekherstel, Doorontwikkeling WET naar regionale samenwerking bewustwording, Energybattle en Energieloket.

¹²¹ Beleidsrapportage 2013-1, p. 15.

¹²² Beleidsrapportage 2013-2, p. 12.

¹²³ Beleidsbegroting 2012, p. 81; Beleidsbegroting 2013, p. 75.

activiteit, waaronder de activiteit ‘beleid maken en advies geven over milieu, bodem, geluid en duurzaamheid’. Er is binnen deze activiteit geen uitsplitsing naar thema, waardoor er geen inzicht is in baten en lasten voor specifiek duurzaamheid.

Financiële tussenrapportages

In de 1^e beleidsrapportage 2017 wordt gerapporteerd dat het energieactieplan ter vaststelling aan de raad is aangeboden.¹²⁴ De beleidsrapportages 2015 en 2016 en de 2^e beleidsrapportage 2017 gaan niet in op het duurzaamheidsbeleid, zoals dit zijn beslag krijgt in het hoofdstuk ‘Beheer openbare ruimte en Duurzaamheid’.

Indicatoren

In de begrotingen 2015, 2016 en 2017 is een overzicht van prestatie-indicatoren opgenomen. Daarbij is geen uitsplitsing naar feitenkaarten gemaakt. De rekenkamercommissie heeft uit het overzicht de volgende voor duurzaamheid relevante indicatoren afgeleid:

- Deelname subsidieregeling Groene pet, in 2015 uitgedrukt in m², in 2016 in aantal aanvragen;
- Aantal elektrische auto’s in Hengelo;
- Aantal openbare laadpalen voor elektrische auto’s;
- Aantal adressen met zonnepanelen en geïnstalleerd vermogen (alleen in begroting 2015).

De jaarverslagen geven inzicht in de gerealiseerde waarden afgezet tegen de streefwaarden. De rekenkamercommissie constateert dat in het jaarverslag 2016 niet meer wordt gerapporteerd over het aantal elektrische auto’s.

¹²⁴ Beleidsrapportage 2017-1, p. 16.

3.3 Bevindingen

Het is lastig te bepalen in hoeverre de gemeente op weg is de doelen uit de duurzaamheidsagenda te realiseren. Daarvoor zijn meerdere oorzaken.

De gemeente rapporteert via planning en control-documenten over projecten en activiteiten waarmee uitvoering wordt gegeven aan het duurzaamheidsbeleid. Voor enkele thema's uit het duurzaamheidsbeleid zijn indicatoren opgenomen, maar deze zijn door inconsistent gebruik en het ontbreken van streefwaarden van weinig waarde voor het monitoren van de bereikte resultaten. Na de coalitiewisseling bieden de indicatoren wel goed inzicht. Door de onduidelijkheid over de reikwijdte van het duurzaamheidsbeleid is moeilijk te bepalen aan de hand van welke monitor- en verantwoordingsinformatie de raad zicht kan houden op het duurzaamheidsbeleid.

De rekenkamercommissie heeft de resultaten waarover onder de noemer van duurzaamheid is gerapporteerd naar acties uit de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' trachten te herleiden (zie Paragraaf 3.1). Doordat de acties niet één-op-één aan doelstellingen zijn gekoppeld in de duurzaamheidsagenda, bieden de bereikte resultaten geen inzicht in het doelbereik. Het wordt daarmee niet duidelijk of de gemeente doelstellingen met het zichtjaar 2015 heeft bereikt noch of zij in haar beleid op weg is de doelstellingen voor 2020 en 2030 te realiseren. Doordat bij het opstellen van de duurzaamheidsagenda geen nulmeting is gedaan, is er ook geen zicht op de voortgang ten opzichte van de uitgangssituatie. Uit de toelichting bij projecten in de verantwoordingsdocumenten en mondelinge beleidsrapportages blijkt dat er op onderdelen sprake van uitstel of vertraging is (geweest).

De raad heeft na het verstrijken van de looptijd van de duurzaamheidsagenda geen integraal overzicht of evaluatierapport ontvangen van de bereikte resultaten en daarmee gepaard gaande uitgaven. Daardoor is niet duidelijk in hoeverre de gemeente op koers ligt in het realiseren van haar duurzaamheidsdoelstellingen en hoe zij presteert met betrekking tot de aangegeven bovengemeentelijke verplichtingen.

Betrokkenheid van de raad

Dit hoofdstuk beschrijft de betrokkenheid van de raad bij het duurzaamheidsbeleid. Het gaat in op de kaderstelling door de raad, de controle op de uitvoering en de mate waarin de raad bij de invulling van beide rollen door het college is gefaciliteerd. Het hoofdstuk geeft daarmee antwoord op de deelvragen 7 en 8, welke we hieronder in samenhang beantwoorden.

Deelvraag 7: Hoe heeft de raad invulling gegeven aan zijn kaderstellende en controlerende rol ten aanzien van het duurzaamheidsbeleid?

Deelvraag 8: Wordt de raad voldoende gefaciliteerd in zijn kaderstellende en controlerende rol?

De raad heeft ingestemd met een facetagenda Duurzaamheid voor de periode 2011-2014. De gemeente heeft daaraan verdieping willen geven met de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen'. De duurzaamheidsagenda is 'in de lucht komen te hangen' na bespreking met de raadscommissie Fysiek, waar de toenmalig wethouder t een uitwerking op het thema energie en bijbehorende financiële paragraaf toezegt. Vanwege een bezuiniging op de duurzaamheidstaken is het voornemen tot het opstellen van een energieactieplan pas twee jaar later in de beleidsbegroting opgenomen. De raad heeft vanaf dat moment de gelegenheid gekregen en genomen voor een actieve bijdrage aan de invulling van het energieactieplan, maar parallel daaraan ingestemd met een nieuwe bezuiniging op de uitvoering van duurzaamheidstaken. Als gevolg daarvan is de koers verlegd en verdere vertraging in de beleidsvorming opgetreden. In september 2017, vijf jaar na het verzoek vanuit de commissie Fysiek, heeft de raad het programma Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021 vastgesteld.

Met betrekking tot bepaalde aspecten van het duurzaamheidsbeleid, zoals de afvalinzameling en het Warmtenet, heeft de raad zijn kaderstellende en controlerende rol (zeer) actief opgepakt. Alleen niet vanuit een integraal kader, zoals mogelijk was geweest als de duurzaamheidsagenda ter vaststelling aan de raad zou zijn vastgelegd. Door het uitblijven van de vaststelling is specifiek beleid in raadsvoorstellen niet in de context van een duurzaamheidsagenda geplaatst. Ook is er geen integrale rapportage over het duurzaamheidsbeleid aangeboden of gevraagd. Dit laatste bemoeilijkt ook de controlerende rol van de raad, evenals de afwezigheid van hoogwaardige monitor- en verantwoordingsinformatie.

4.1 Kaderstelling en controle

Kaderstelling duurzaamheidsagenda

De raad heeft een aantal kaders voor het duurzaamheidsbeleid gesteld. De Evaluatie Hengelo 2030 en het coalitieakkoord 'Investeren in verbinding' bevatten beide een duurzaamheidsparagraaf. De punten waarop wordt ingezet, zijn onderdeel geworden van de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen'. Deze duurzaamheidsagenda is niet voor vaststelling aan de raad voorgelegd, hoewel dat wel het voornemen was.

Zowel de conceptversie 'Hengelo Verleiden tot duurzaamheid' als de duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' zijn alleen oriënterend besproken in de commissie Fysiek. Vanuit de commissie Fysiek is bij de bespreking van 'Hengelo verleiden tot duurzaamheid' inhoudelijk aandacht gevraagd

voor de economische kant van duurzaamheid en voor het thema verkeer en vervoer.¹²⁵ Procesmatig zijn vraagtekens geplaatst bij de het realiteitsgehalte, verwijzend naar de beperkt beschikbare ambtelijke capaciteit.¹²⁶

De gemeente is over de concept duurzaamheidsagenda 'Hengelo verleiden tot duurzaamheid' met bedrijven en burgers in dialoog gegaan. De duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' combineert meningen, inzichten en projecten van de gemeente, bedrijven en burgers. De raad is op 11 september 2012 door middel van een raadsbrief over 'Hengelo Verduursamen' geïnformeerd. In de brief geeft het college aan opiniërend met de raad van gedachten te willen wisselen over zijn ambities op het thema energie alvorens een definitieve duurzaamheidsagenda aan te bieden.¹²⁷ Op 16 oktober 2012 is 'Hengelo Verduursamen' oriënterend besproken in de vergadering van de commissie Fysiek. Vanuit de commissie Fysiek is de behoefte geuit aan meer duidelijkheid over de status van het document en het vervolgtraject. Concreet wordt voorgesteld om de nota te splitsen in een globale agenda en een gedetailleerde uitwerking in een aparte uitvoeringsnota. Ook wordt gevraagd om een financiële paragraaf toe te voegen, zodat duidelijk wordt wat in de begroting is afgedekt en waar additionele financiering nodig is. De toenmalig verantwoordelijk wethouder zegt toe om wat naar voren is gebracht naar de programmabegroting te vertalen en op een aantal zaken, waaronder energie een uitwerking te maken. De energievisie wil de wethouder in een Informele Bijeenkomst Raad (IBR) bespreken.¹²⁸

De raad heeft via de beleidsbegrotingen inhoudelijke en financiële kaders met betrekking tot het duurzaamheidsbeleid gesteld. In de periode 2011-2014 krijgt dit gestalte via de facetagenda Duurzaamheid en na de coalitiewisseling op basis van het hoofdstuk 'Beheer openbare ruimte en duurzaamheid'. De begrotingsbehandelingen hebben niet geleid tot voorstellen vanuit de raad. Na de coalitiewisseling in 2014 is in de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid een focus aangebracht op aspecten van Klimaat en Energie. De raad heeft door vaststelling van de begroting met de impliciete versmalling van de duurzaamheidsagenda ingestemd.

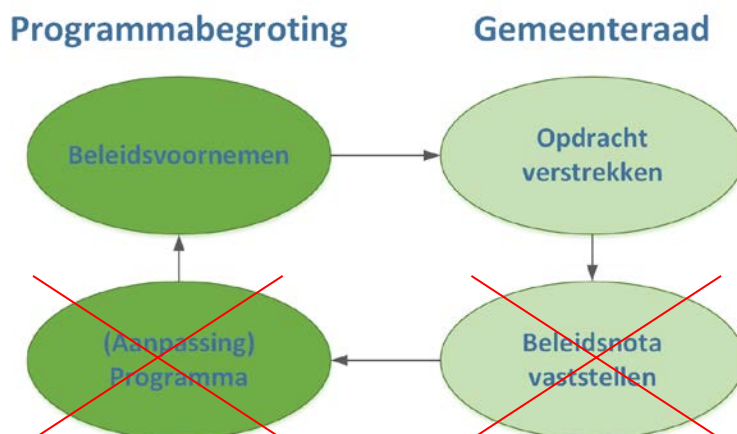
¹²⁵ Raadsbrief Duurzaamheidsagenda *Verduursamen*, zaaknummer 12G201331/489749, 11 september 2012, p. 1.

¹²⁶ Notulen vergadering commissie Fysiek van de gemeente Hengelo d.d. 14 juni 2011, agendapunt 7 'Duurzaamheidsagenda "Hengelo verleiden tot duurzaamheid" (11G200618)', p. 4.

¹²⁷ Raadsbrief Duurzaamheidsagenda *Verduursamen*, zaaknummer 12G201331/489749, 11 september 2012.

¹²⁸ Conceptnotulen vergadering commissie Fysiek van de gemeente Hengelo d.d. 16 oktober 2012, agendapunt 10 "Duurzaamheidsagenda, geactualiseerde versie (12G201331)", pp. 13-14.

Beleids- en Begrotingscyclus

Figuur 7. De rol van de raad bij de duurzaamheidsagenda.

Kaderstelling bezuinigingen

Naar aanleiding van de kadernota 2013 is een proces op gang gekomen waarin het college met inbreng vanuit de raad een dekkingsplan heeft opgesteld om het 'gat' in de begroting 2013-2016 te dichten.¹²⁹ Aanvankelijk was een kaderstellende rol meer vooraan in het proces beoogd, maar uiteindelijk heeft het college het voortouw genomen. In november 2012 heeft de raad het dekkingsplan 'Koersvast in krappe tijden' voor de begroting 2013-2016 vastgesteld.¹³⁰ Daarmee is onder meer ingestemd met het beëindigen van educatieve en communicatieve taken op het gebied van duurzaamheid en het schrappen van 2 FTE binnen het team Duurzaamheid.

De raad heeft op 22 oktober 2014 ingestemd met het procesvoorstel bezuinigingstraject 2016 en verder.¹³¹ De raad is actief betrokken bij het opstellen van de bezuinigingsvoorstellen. De besluitvorming hierover heeft plaatsgevonden in de vergadering van 10 juni 2015 met het vaststellen van de Kadernota maatschappelijke 2016-2019. Als onderdeel van de bezuinigingsmaatregelen is besloten om de formatie van het team Duurzaamheid terug te brengen van 3,95 FTE naar 1 FTE, het Millenniumbudget te schrappen en de duurzaamheidstaken anders te organiseren.¹³² In de nieuwe coördinatiestructuur is het team Duurzaamheid vervangen door een procesregisseur. Daarmee vindt een verschuiving plaats van een beleidsrol met initiërende en stimulerende taken naar een coördinerende rol.¹³³

Kaderstelling energieactieplan

De samenloop van de toezegging van een uitwerking op het thema energie en de bezuinigingen in het kader van het dekkingsplan 'Koersvast in krappe tijden' heeft tot gevolg gehad dat het opstellen

¹²⁹ Memo procesvoorstel Bezuinigingen, 23 augustus 2012.

¹³⁰ Raadsbesluit Koersvast in krappe tijden: dekkingsplan bij de beleidsbegroting 2013-2016, vergadering d.d. 7 november 2012, agendapunt F2, zaaknummer 12G201489.

¹³¹ Raadsbesluit Procesvoorstel bezuinigingstraject 2016 en verder, zaaknummer 1033051, 22 oktober 2014.

¹³² Raadsadvies Kadernota maatschappelijke takenverkenning 2016-2019; Bezuinigingsvoorstellen 2016-2019, Feitenkaart 62: Afval, milieu en duurzaamheid, bezuinigingsvoorstel 6.2.7a: Duurzaamheid, 2015.

¹³³ Raadsbrief Tussenrapportage Energie Actieplan 2016-2020, zaaknummer 1105271, november 2015.

van een energieactieplan werd uitgesteld. In 2015 is het opgenomen in de beleidsbegroting. Vervolgens heeft de raad een Plan van Aanpak vastgesteld, waarna een inventarisatie van lopende en voorgenomen projecten op het gebied van energie heeft plaatsgevonden. Deze inventarisatie is in november 2015 met de raad gedeeld en in januari 2016 met de raad besproken. De andere organisatie waarmee de raad in het bezuinigingstraject 2016 en verder heeft ingestemd, heeft ertoe geleid dat de koers werd verlegd. In september 2017 is een aangepast energieactieplan, omgedoopt in Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021, door de raad vastgesteld. Het raadsbesluit is geamendeerd met de volgende aanvulling: *“Voor het uitvoeren van het Energieactieplan zijn de geformuleerde doelstellingen leidend. Wanneer blijkt dat het voor het realiseren van deze doelstellingen nodig is, worden additionele middelen vrijgemaakt. Het college legt dan voorstellen daartoe voor aan de raad.”*

Kaderstelling en controle op andere aspecten van het duurzaamheidsbeleid

Met betrekking tot bepaalde aspecten van duurzaamheid, zoals de afvalinzameling en het Warmtewet, heeft de raad zijn kaderstellende en controlerende rol (zeer) actief opgepakt.¹³⁴ Maar niet vanuit een integraal kader, zoals de gemeente bij het opstellen van de duurzaamheidsagenda voor ogen stond. Na de toezegging van een uitwerking op het thema energie is geen definitieve duurzaamheidsagenda aan de raad aangeboden. Door ‘Hengelo Verduursamen’ wel te noemen in de planning en control-documenten is het ‘in de lucht komen te hangen’. In raadvorstellen voor specifiek beleid dat in de duurzaamheidsagenda is voorzien, wordt zeer beperkt aan het duurzaamheidsbeleid gerefereerd.

4.2 Informatievoorziening aan de gemeenteraad

Kwaliteit van de informatie algemeen

De kwaliteit van de kaderstelling en controle door de gemeente is niet alleen afhankelijk van de rolinvulling door de raadsleden, maar ook van de kwaliteit van beschikbare informatie. Doordat de duurzaamheidsagenda niet door de raad is vastgesteld, zijn de beleidsbegrotingen leidend geworden voor de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid.

Een actieve invulling van de controlerende rol wordt bemoeilijkt door het ontbreken van een integrale rapportage. In het raadsvoorstel voor een facetagenda Duurzaamheid wordt de introductie van de Hengelose duurzaamheidsbalans als mijlpaal genoemd, waarmee het college jaarlijks integraal verantwoording over het duurzaamheidsbeleid wil afleggen. Na het opnemen van een duurzaamheidsbalans in het analysedeel van ‘Hengelo Verduursamen’ heeft dit geen verder vervolg gekregen. De raad heeft zelf ook niet op een integrale rapportage aangedrongen. Als gevolg daarvan is de raad uitsluitend via de planning en control-documenten over het duurzaamheidsbeleid geïnformeerd.

Ook de afwezigheid van hoogwaardige monitor- en verantwoordingsinformatie maakt het voor de raad lastig om zijn controlerende rol te vervullen. In de periode 2011-2014 bevat de facetagenda Duurzaamheid informatie over voorgenomen en gerealiseerde projecten en activiteiten, maar er wordt geen inzicht geboden in de bijdrage ervan aan de duurzaamheidsdoelen. De in deze periode gehanteerde prestatie-indicatoren bieden weinig inzicht; ze worden niet consistent gebruikt, ze worden in de jaarverslagen onvolledig en onoverzichtelijk gepresenteerd en voor een groot aantal zijn geen streefnormen geformuleerd. Na de coalitiewisseling in 2014 zijn nieuwe prestatie-indicatoren

¹³⁴ Bron: interviews.

opgesteld. De tot duurzaamheidsprojecten herleidbare indicatoren zijn beperkt in omvang, maar worden consistent gehanteerd en in overzichtelijke tabellen gepresenteerd. Door de onduidelijkheid over de afbakening van het duurzaamheidsbeleid is niet helder welke resultaten en indicatoren op andere beleidsvelden inzicht bieden in duurzaamheidsprestaties.

Kwaliteit van informatie specifiek

De wijze waarop raadsvoorstellen vanuit het college aan de raad worden geformuleerd, wordt in de periode 2011-2014 als een belangrijk aspect van de programmasturing gezien. *“Bij relevante projecten of activiteiten uit een programma, die afzonderlijk aan uw raad worden voorgelegd, stellen wij ons voor dat in een aparte paragraaf duidelijk wordt gemaakt hoe het betreffende voorstel bijdraagt aan de realisering van de programmadoelen. Op die manier zijn de afzonderlijke beleid/project/activiteitvoorstellen beter in hun context te plaatsen.”*¹³⁵

Bij diverse speerpunten in de duurzaamheidsagenda is de ontwikkeling van een visie of beleid als actie genoemd (zie Bijlage 4). Doordat vaststelling door de raad is uitgebleven, zijn raadsvoorstellen over specifiek beleid niet in de context van de duurzaamheidsagenda geplaatst, met uitzondering van het Energieactieplan. De raad zoomt daardoor in op aspecten van het duurzaamheidsbeleid zonder dit in de context van duurzaamheid te kunnen bezien.

Duurzame economie	Klimaat en energie	Duurzame leefomgeving
1. Inkoopbeleid en aanbestedingscriteria 2. Beleid elektrische mobiliteit	3. Hengelse visie op route van afval naar grondstof 4. Regionale afvalvisie 5. Energieactieplan 6. Intracting 7. Beleidsplan Openbare verlichting 8. Woonvisie	9. Uitgangspunten voor duurzaamheid bij gebiedsontwikkeling 10. Gemeentelijk beleid voor de aanpak van voormalige stortplaatsen 11. Beleid voor bodemenergie 12. Groenplan Hengelo (hoofdgroenstructuur, snippergroen) 13. Gemeentelijk Waterplan 14. Gemeentelijke Rioleringsplannen (GRP)

Tabel 5. Overzicht van acties in de duurzaamheidsagenda ‘Hengelo Verduursamen’ die de ontwikkeling van een visie of beleidsdocument inhouden.

4.3 Bevindingen

De duurzaamheidsagenda is niet aan de raad ter vaststelling voorgelegd. De raad heeft uitsluitend via de beleidsbegrotingen kaders gesteld. Door het ontbreken van een directe koppeling met de duurzaamheidsagenda en de daarin beschreven visie en doelstellingen heeft de raad niet of nauwelijks het duurzaamheidsbeleid kunnen sturen of controleren. De raad heeft in september 2017 inhoudelijke en financiële kaders voor het klimaat- en energiebeleid vastgesteld. Daarmee heeft de raad pas na de looptijd van de duurzaamheidsagenda en voor een beperkt deel ervan een rol van betekenis gespeeld.

¹³⁵ Raadsvoorstel Politieke programma’s voor de nieuwe begrotingsopzet, 11G200631/421655, 2011.

De informatievoorziening is ontoereikend geweest om rond specifieke aspecten van de duurzaamheidsagenda de kaderstellende rol vanuit een integraal perspectief invulling te geven. De raad heeft zelf geen initiatieven genomen om meer integraal over het duurzaamheidsbeleid te worden geïnformeerd.

Geraadpleegde bronnen

Documenten algemeen

- Gemeente Hengelo, Coalitieakkoord 2010-2014 'Investeren in verbinding', 21 april 2010.
- Gemeente Hengelo, Evaluatie Structuurvisie Hengelo 2030. Van Groei naar kwaliteit, maart 2011.
- Gemeente Hengelo, Coalitieakkoord 2014-2018 'Samen aan de slag voor een energiek en aangenaam Hengelo!', april 2014.
- Gemeente Hengelo, Notitie 'Samen Zichtbaar Beter' d.d. 3 maart 2006.
- Organogram versie augustus 2010.
- Gemeente Hengelo Uitwerking methodiek Intracting, raadsvergadering 9 september 2008, agendanummer C13, zaaknummer 234153.
- Raadsbrief Onderzoeksprogramma 2017 en onderzoeksprotocol, 30 januari 2017.

Documenten duurzaamheidsagenda

- Gemeente Hengelo, Hengelo verleiden tot duurzaamheid. Gemeente, bedrijven en inwoners trekken samen op naar een toekomstbestendig Hengelo. Duurzaamheidsagenda 2011-2014, 25 mei 2011.
- Notulen vergadering commissie Fysiek van de gemeente Hengelo d.d. 14 juni 2011, agendapunt 7 'Duurzaamheidsagenda "Hengelo verleiden tot duurzaamheid" (11G200618)', pp. 3-7.
- Besluitenlijst Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Hengelo, agendapunt A3 Hengelo verleiden tot Duurzaamheid, zaaknummer 11G200618, 31 mei 2011.
- Gemeente Hengelo, Hengelo *Verduursamen*, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012.
- Advies voor beslissing van Burgemeester en wethouders, Hengelo *Verduursamen*, zaaknummer 12G201331, 2012.
- Besluitenlijst Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Hengelo d.d. 11 september 2012, agendapunt A6, zaaknummer 12G201331.
- Raadsbrief Duurzaamheidsagenda *Verduursamen*, zaaknummer 12G201331/489749, 11 september 2012.
- Conceptnotulen vergadering commissie Fysiek van de gemeente Hengelo d.d. 16 oktober 2012, agendapunt 10 Duurzaamheidsagenda, geactualiseerde versie (12G201331), pp. 13-14.

Documenten energieactieplan

- Behandelvoorstel Opstellen Energie Actieplan, zaaknummer 1069971, 2015.
- Gemeente Hengelo, Plan van Aanpak Energie Actieplan 2016-2020, maart 2015.
- Raadsbrief Opstellen Energie Actieplan 2016-2020, zaaknummer 1068512, 1 april 2015.
- Presentatie 'Energiek aan de slag met het Energie actieplan. Hengelo op weg naar een duurzame toekomst', zaaknummer 1069971, 21 april 2015.
- Raadsbrief Tussenrapportage Energie Actieplan 2016-2020, zaaknummer 1105271, november 2015.
- Presentatie Energie Actieplan 2016-2020 Tussenrapportage, zaaknummer 1106778, Politieke Markt 12 januari 2016.
- Gemeente Hengelo, Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021, april 2017.
- Raadsbrief Opbrengst politieke markt over programma Nieuwe Energie Hengelo, zaaknummer 2128515, 20 juni 2017.

- Raadsadvies EnergieActieplan /Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021, 2114374, 2017.
- Raadsbesluit EnergieActieplan /Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021, 26 september 2017.
- Amendement EnergieActieplan NEH 2017-2021, vergadering d.d. 26 september 2017, agendapunt C01-A02, zaaknummer 2162510.

Documenten begrotingsopzet

- Raadsbesluit Hoofdlijnen nieuwe begrotingsopzet, vergadering d.d. 25 januari 2011, agendapunt B3a, zaaknummer 10G202046.
- Samenvatting Raadsvoorstel Politieke programma's voor de nieuwe begrotingsopzet, zaaknummer 11G200631/421655, 2011.
- Raadsbesluit Politieke programma's voor de nieuwe begrotingsopzet, vergadering d.d. 1 juni 2011, agendapunt B5, zaaknummer 11G200631.
- Raadsadvies Nieuwe opzet begroting, 2 juli 2014, zaaknummer 1019524.
- Raadsbesluit Nieuwe opzet programmabegroting, vergadering d.d. 2 juli 2014, agendapunt B06, zaaknummer 1019524.

Documenten planning en control-cyclus

- Gemeente Hengelo, Beleidsbegroting 2012-2015.
- Gemeente Hengelo, Beleidsbegroting 2013-2016.
- Gemeente Hengelo, Beleidsbegroting 2014-2017.
- Gemeente Hengelo, Beleidsbegroting 2015-2018.
- Gemeente Hengelo, Beleidsbegroting 2016-2019.
- Gemeente Hengelo, Beleidsbegroting 2017-2021.
- Gemeente Hengelo, Jaarverslag 2011.
- Gemeente Hengelo, Jaarverslag 2012.
- Gemeente Hengelo, Jaarverslag 2013.
- Gemeente Hengelo, Jaarverslag 2014.
- Gemeente Hengelo, Jaarverslag 2015.
- Gemeente Hengelo, Jaarverslag 2016.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2011-2.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2012-1.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2012-2.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2013-1.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2013-2.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2014-1.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2014-2.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2015-1.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2015-2.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2016-1.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2016-2.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2017-1.
- Gemeente Hengelo, Beleidsrapportage 2017-2.

Documenten bezuinigingsmaatregelen

- Memo procesvoorstel Bezuinigingen 23 augustus 2012.

- Ambtelijke voorstellen t.b.v. samenstelling van het dekkingsplan door het college van B&W, heidagen 3 en 4 september 2012.
- Gemeente Hengelo, Dekkingsplan Begroting 2013-2016.
- Raadsbesluit Koersvast in krappe tijden: dekkingsplan bij de beleidsbegroting 2013-2016, vergadering d.d. 7 november 2012, agendapunt F2, zaaknummer 12G201489.
- Raadsbrief Toelichting formatieve consequenties bezuinigingen, zaaknummer 1003439, 2 juli 2013.
- Raadsbesluit Procesvoorstel bezuinigingstraject 2016 en verder, zaaknummer 1033051, 22 oktober 2014.
- Brief Peiling gemeenteraad maatschappelijke takenverkenning, zaaknummer 1045961, 25 november 2014.
- Bezuinigingsvoorstellen 2016-2019, Feitenkaart 62: Afval, milieu en duurzaamheid, Bezuinigingsvoorstel 6.2.7.a duurzaamheid, 2015.
- Brief Maatschappelijke takenverkenning 2016-2019, zaaknummer 1066128, maart 2015.
- Raadsadvies Kadernota maatschappelijke takenverkenning 2016-2019, 2015.
- Raadsbesluit Maatschappelijke takenverkenning 2016-2019/kadernota, zaaknummer 1070834, 10 juni 2015.
- Raadsbesluit Kadernota, optie Nieuw Beleid 18-NB-6.1 Duurzaamheid & Energietransitie 'Intensivering klimaatdoelen Energieakkoord 2016', 18 juli 2017.

Aangegane bovengemeentelijke verplichtingen

- Gemeente Hengelo, Motie Millenniumgemeente, vergadering van 4 juli 2007.
- Gemeente Hengelo Gemeente Hengelo, Rapportage Motie Millenniumdoelstellingen, raadsvergadering d.d. 11 december 2011, agendanummer B7, zaaknummer 184414.
- Gemeente Hengelo, Invulling Millenniumdoelstellingen, raadsvergadering d.d. 27 mei 2008, agendanummer B6.
- VROM, *Klimaatakkoord Gemeenten en Rijk 2007 – 2011. Samen werken aan een klimaatbestendig en duurzaam Nederland*, Ministerie van VROM, Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Klimaatakkoord zoals dat 12 november 2007 is gesloten tussen gemeenten en rijksoverheid, 2007.
- Prestatieafspraken Wonen 2010-2015 gemeente Hengelo 2010-2015, 28 januari 2010.
- Verlenging prestatieafspraken Wonen 2010-2015, onderdeel Wonen, Zorg en Welzijn, voorschot 2014, 8 juli 2014.
- Bestuursovereenkomst woonafspraken Twente 2016-2020
- Gemeente Hengelo, Manifest Professioneel Duurzaam Inkopen, 20 augustus 2013, zaaknummer 1002249/504757.
- Sociaal Economische Raad (SER), *Energieakkoord voor duurzame groei*, september 2013.
- Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Ledenbrief Ondersteuningsprogramma Energie, 20 maart 2014.

Communicatie naar raad over in 'Hengelo Verduursamen' benoemd specifiek beleid

- Raadsadvies 'Twents inkoop- en aanbestedingsbeleid', zaaknummer 1013670.
- Samenvatting raadsvoorstel en –besluit 'Algemene inkoopvoorwaarden gemeente Hengelo', zaaknummer 271539.
- Raadsbrief 'Verdere uitrol van laadnetwerk voor elektrische auto's in Hengelo', zaaknummer 1101778.

- Samenvatting raadsvoorstel 'Naar een afvalloos Hengelo', zaaknummer 1001178.
- Raadsadvies 'Vorbereidingskrediet afvalloos Hengelo', zaaknummer 1007486.
- Raadsadvies 'Afvalloos Twente', zaaknummer 1007652.
- Raadsadvies 'Scenariokeuze afvalloos Hengelo', zaaknummer 1075410.
- Samenvatting raadsvoorstel 'Beleidsplan openbare verlichting', zaaknummer 12G200954.
- Samenvatting raadsvoorstel 'Woonvisie 2012-2022', zaaknummer 11G201829.
- Raadsadvies 'Geluidsanering en EU-omgevingslawaaai (geluidkaarten en actieplan)', zaaknummer 2113886.
- Samenvatting raadsvoorstel 'Vaststelling Groenplan Hengelo en bijbehorende kaart hoofdgroenstructuur', zaaknummer 13G200315.
- Raadsadvies 'Gemeentelijk Rioleringsplan 2018-2022', zaaknummer 2148168.

Aangehaalde literatuur

- Ecorys, *Beleidsdoorlichting Artikel 4.2 VWS. Opleidingen, beroepenstructuur en arbeidsmarkt. Overkoepelende eindrapportage*, in opdracht van Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Rotterdam, 20 oktober 2016.
- Brundtland Commission, *Our Common Future, Report of the World Commission on Environment and Development*, 2 augustus 1987.
- Rekenkamer Houten, *De toekomst van duurzaam Houten*, januari 2017.
- KplusV, *Rapportage evaluatie Klimaatakkoorden*, in opdracht van het ministerie VROM, Arnhem, 19 mei 2010.

Geïnterviewde sleutelpersonen in ambtelijke organisatie

- Gemeentesecretaris
- Sectorhoofd sector Fysiek
- Sectorhoofd sector Middelen
- Programmaregisseur facetagenda Duurzaamheid
- Medewerker team Duurzaamheid

Bijlage 1: Overzicht van ambities en doelstellingen in de duurzaamheidsagenda

Duurzame economie

	2015	2020	2030
Bedrijven	<p><i>Een belangrijk deel van alle Hengelose bedrijven doet actief aan duurzaam ondernemen. Ze zijn zich bewust van de invloed van hun handelen op mens en natuur.</i>¹³⁶</p>		
	<ul style="list-style-type: none"> - De eerste pilots bij Duurzaamheidsvisie Twentekanaal zijn uitgevoerd 	<ul style="list-style-type: none"> - Er is een goed functionerende grondstoffenbank inclusief bijbehorend regionaal afvalloket waar burgers en bedrijven terecht kunnen voor informatie over hergebruik materialen. - Alle bedrijventerreinen werken aan verduurzaming - Iedereen die het onderwijs verlaat met een diploma heeft een vak of een module gehad over duurzame ontwikkeling 	<ul style="list-style-type: none"> - Al het afval in sectoren zoals landbouw, overheid en industrie wordt gebruikt als secundaire grondstof voor energie, voedsel en/of materialen. De materialen die we gebruiken leveren geen milieudruk meer op, maar leveren een bijdrage aan een gezonde leefomgeving. Ze zijn 100% her te gebruiken. - Alle bedrijventerreinen in Hengelo zijn bezig met duurzame ruimtelijke ordening, productieprocessen en arbeidskansen.
Overheid	<p><i>Er is een breed draagvlak voor gemeentelijk duurzaamheidsbeleid en uitvoering van dit beleid, zowel intern bij de gemeente als in de samenleving.</i>¹³⁷</p>		
	<ul style="list-style-type: none"> - Duurzaam Stadskantoor is af - 50 % medewerkers van de gemeente heeft kennis van en een positieve houding t.o.v. duurzaamheid en kan die in eigen vakgebied toe passen - Hengelo voldoet aan de eisen van een Fair Trade-gemeente - Diftar is geoptimaliseerd (Uitgangspunt hierbij zijn de gestelde doelen uit het Landelijke Afvalplan 2) - Het educatiecentrum van de gemeente maakt onderdeel uit van een regionaal netwerk op het gebied van duurzaamheidscommunicatie. 	<ul style="list-style-type: none"> - Volgens het convenant met de VNG koopt de gem. organisatie 100% duurzaam in. 	<ul style="list-style-type: none"> - Vervuilende productie en consumptie worden belast, groene diensten & productie worden beloond.
Burgers	<p><i>Burgers zijn zich bewust van de invloed die hun manier van consumeren heeft op de directe leefomgeving, de aarde en mensen in ontwikkelingslanden. Men maakt een bewuste afweging tussen de beschikbare alternatieven (gedrag, consumptie etc.)</i>¹³⁸</p>		
	<ul style="list-style-type: none"> - Het burgerinitiatief 'Nuttig hergebruik leegstaande panden' is uitgevoerd (uitvloeisel van symposium 'Duurzame partners voor een duurzame stad') - Het burgerinitiatief 'Duurzaam repareren van afgedankte elektrische apparaten' is uitgevoerd. (uitvloeisel van symposium 'Duurzame partners voor een duurzame stad') - Initiatieven van burgers op gebied van duurzaamheid vormen structureel onderdeel van het uitvoeringsprogramma van de duurzaamheidsagenda. 		

¹³⁶ Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 19.

¹³⁷ Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 19.

¹³⁸ Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 20.

Klimaat en energie

	2015	2020	2030
Bedrijven	<i>Het is vanzelfsprekend geworden dat bedrijven verantwoordelijkheid nemen voor hun energieverbruik en CO2-uitstoot. Zowel op het gebied van productie en transport als voor het bedrijfspand met zijn faciliteiten...</i> ¹³⁹		
		<ul style="list-style-type: none"> - In Hengelo wordt klimaatneutraal gebouwd, d.w.z. dat huizen van energie worden voorzien zonder het gebruik van fossiele brandstoffen. Daarnaast zijn alle nieuwe huizen energieleverend. - Er worden steeds meer voertuigen op duurzame brandstoffen als elektriciteit, waterstof, groen gas geleverd. Ook het bijbehorende netwerk van (grote en kleine) tankstations voor deze brandstoffen is aanwezig. 	<ul style="list-style-type: none"> - 50% van de energiebehoefte op industrieterrein Twentekanaal wordt lokaal opgewekt en 50% groen ingekocht, dus Twentekanaal 100% CO2 neutraal.
Overheid	<i>Hengelo is één van de klimaatneutrale steden van Nederland, dat wil zeggen dat er geen fossiele brandstoffen meer gebruikt worden...</i> ¹⁴⁰		
	<ul style="list-style-type: none"> - Het bedrijfsvervoersplan gemeente Hengelo is in werking - Het gemeentelijk energieactieplan is vastgesteld en de uitvoering van verschillende projecten loopt. - De gemeente Hengelo heeft 20% energie bespaard in haar gebouwen - De aanleg van de hoofdinfrastructuur van het warmtenet is begonnen. Daarbij wordt het bestaande net uitgebreid naar nieuwe terreinen. - De warmte voor het warmtenet is voor een groot deel afkomstig uit duurzame bronnen - De CO2-reductie bereikt met het warmtenet is 50% t.o.v. de referentiesituatie (gas) - Het warmtenetbedrijf zelf is verzelfstandigd in een BV met in elk geval de gemeente Hengelo en provincie Overijssel als aandeelhouders - De gemeente heeft beleid vastgesteld t.a.v. elektrisch vervoer. - Randvoorwaarden voor een netwerk van elektrische laadpunten en andere duurzame brandstoffen zijn benoemd en er is een begin gemaakt met de aanleg van dit netwerk 	<ul style="list-style-type: none"> - Volgens klimaatconvenant met de VNG stoot de gemeente Hengelo 30 % minder CO2 uit ten opzichte van 2007 - Volgens hetzelfde convenant is in Hengelo 40% van het totaal energieverbruik duurzame energie en heeft gemeente 30% energieverbruik voor openbare verlichting bespaard 	
Burgers	<i>Burgers zijn goed geïnformeerd over hun mogelijkheden op het gebied van energie efficiëntie en – opwekking. Er zijn talloze privé- of gezamenlijke initiatieven ontstaan...</i> ¹⁴¹		
	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn 250 huishoudens zelf producent van hun eigen energie door gebruik van o.a. zonnepanelen, windturbines en/of aardwarmte enz. - Er zijn 1.000 bestaande woningen geïsoleerd en verduurzaamd - Het vervolgproject / burgerinitiatief 'Duurzame Energie in de wijk' is gerealiseerd (uitvloeisel van symposium 'Duurzame partners voor een duurzame stad') 	<ul style="list-style-type: none"> - Huishoudens verbruiken 30% minder fossiele energie dan in 2007 - Burgers schaffen steeds meer voertuigen aan die rijden op duurzame brandstoffen als elektriciteit, waterstof, groen gas. 	-

¹³⁹ Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 20, 21.

¹⁴⁰ Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 21.

¹⁴¹ Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 21.

Duurzame Leefomgeving

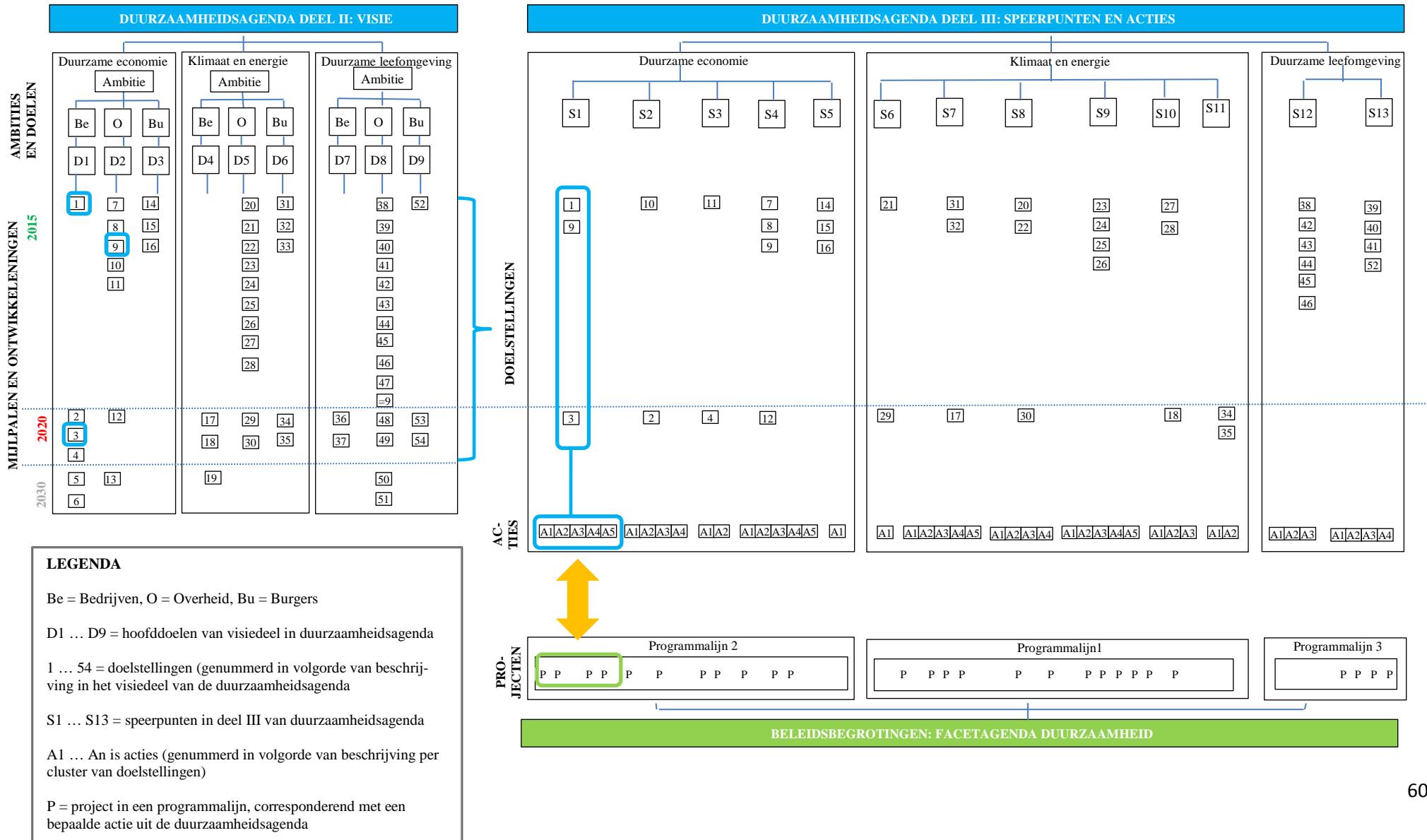
	2015	2020	2030
Bedrijven	<i>Bedrijven en bedrijventerreinen sluiten beter aan op hun landschappelijke context. Op veel plekken zijn bedrijfsinitiatieven gaande die een belangrijke bijdrage leveren aan de verduurzaming van de leefomgeving.</i> ¹⁴²		
		<ul style="list-style-type: none"> - (lokaal) duurzaam verbouwd voedsel neemt een aanzienlijk marktaandeel in - Vergroening bedrijventerreinen is een feit 	
Overheid	<i>Het Hengelose landschap is schoon, mooi, contrastrijk en kleurrijk. Mensen voelen zich er mee verbonden. Groen in de stad draagt bij aan meer biodiversiteit, regulatie van wateroverlast en beperkt de hitte-stress. Hengelo is klimaat en waterbuust.</i> ¹⁴³		
	<ul style="list-style-type: none"> - Bij plannen rondom gebiedsontwikkeling is duurzaamheid een uitgangspunt. - Het nieuwe Verbreed Gemeentelijk Rioleringsplan 2013-2017 en het Grondwaterplan dat onderdeel uitmaakt van het rioleringsplan zijn vastgesteld. Verschillende acties m.b.t. revitalisering, afkoppeling en aanleg nieuwe waterstructuren, realisatie van stuwgebieden uit voorgenoemde plannen en het waterplan zijn gerealiseerd. - Groenplan met hoofdgroenstructuur en uitwerkingsplannen zijn vastgesteld en ten dele uitgevoerd. - De binnenstad is groener - Bodemsaneringsprogramma 2010-2014 is uitgevoerd - Aanpak van de locaties waar bodemverontreiniging risico's voor mens of milieu oplevert - Verbreding van het Beleidsplan Ondergrond met onder andere de thema's bodemenergie en voormalige stortplaatsen - Verbinding leggen tussen boven- en ondergronds ruimtegebruik. - Actieplan bij geluidbelastingkaart af en in uitvoering - Hengelo voldoet aan de eisen van een Fair Trade-gemeente - 50% van de medewerkers van de gemeente hebben kennis van en een positieve houding t.o.v., duurzaamheid en kunnen die in hun eigen vakgebied toe passen 	<ul style="list-style-type: none"> - Uitvoering Rioolplan, Waterplan en Grondwaterplan loopt verder; nieuwe projecten zijn afgerond - Ecologische hoofdstructuur loopt door in het groen in de stad 	<ul style="list-style-type: none"> - Alle doelstellingen uit het Waterplan (looptijd 2005-2030) zijn gerealiseerd - Alle doelstellingen uit 'Hengelo 2030' zijn gerealiseerd
Burgers	<i>Op veel plekken in de samenleving zijn burgerinitiatieven gaande die een belangrijke bijdrage leveren aan de verduurzaming van Hengelo.</i> ¹⁴⁴		
	<ul style="list-style-type: none"> - Het burgerinitiatief om groenstructuren, moestuinen ed. in de wijk aan te leggen (uitvloeisel van symposium 'Duurzame partners voor een duurzame stad') is gerealiseerd en heeft geleid tot een netwerk van initiatieven. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hengelose bevolking is zich steeds meer bewust van het belang van afkoppeling. Regenwater wordt op veel plaatsen opgevangen en gebruikt voor bv. doorspoelen van toilet en besproeiing van tuinen. - Steeds meer daken (ook die van gemeentelijke gebouwen) hebben functies op het gebied van warmteopslag, waterberging, fijnstofbuffering, daktuinen, stadsnatuur, of energiewinning. 	

¹⁴² Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 23.

¹⁴³ Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 23.

¹⁴⁴ Hengelo Verduursamen, duurzaamheidsagenda 2012-2016, 11 september 2012, p. 24.

Bijlage 2: Reconstructie opbouw duurzaamheidsagenda 'Hengelo Verduursamen' en verhouding tot gerealiseerde projecten uit de facetagenda Duurzaamheid

Bijlage 3: Overzicht van projecten waarmee uitwerking is gegeven aan de facetagenda Duurzaamheid¹⁴⁵

	Projecten in begroting 2012	Projecten in begroting 2013	Projecten in begroting 2014
Programmalijn 1: Voorkomen van schaarste en schade	Uitbouw warmtenet	Uitbouw warmtenet	Uitbouw warmtenet
	Van afval naar grondstof	Van afval naar grondstof	Van afval naar grondstof
	Openbare verlichting	Openbare verlichting	Openbare verlichting
	Toekomstbestendige woningvoorraad. Corporatie	Toekomstbestendige woningvoorraad	Toekomstbestendige woningvoorraad
	Toekomstbestendige woningvoorraad. Particulier woningbezit		
	Energieactieplan	Energieactieplan	
Programmalijn 2: Duurzaam produceren en consumeren	Mobiliteit: alternatieve brandstoffen	Mobiliteit: alternatieve brandstoffen	Mobiliteit: alternatieve brandstoffen
	Mobiliteitsplan: verkeersregulatie		
	Energieoket particulieren		Energieoket particulieren
	Duurzaam bedrijventerrein Twentekanaal	Duurzaam bedrijventerrein Twentekanaal	Duurzaam bedrijventerrein Twentekanaal
	Energiebesparing bij supermarkten	Energiebesparing bij supermarkten	Energiebesparing bij supermarkten
	Duurzaamheid bij FBK games	Duurzaamheid bij FBK games	Duurzaamheid bij FBK games
	MVO	MVO	MVO
	Fairtrade Werkgroep Hengelo	Fairtrade Werkgroep Hengelo	Fairtrade Werkgroep Hengelo
	Duurzame renovatie stadhuis	Duurzame nieuwbouw /Lange Wemen	Duurzame nieuwbouw /Lange Wemen
	Duurzame nieuwbouw /Lange Wemen		
	Bedrijfsvervoersplan (BVP)		
	Inkoopbeleid	Inkoopbeleid	Inkoopbeleid
	Algemeen personeelsbeleid		
Duurzame onderwijshuisvesting	Duurzame onderwijshuisvesting	Duurzame onderwijshuisvesting	
Programmalijn 3: Kwaliteit van leefomgeving	Uitvoering Groenplan	Uitvoering Groenplan	Uitvoering Groenplan
	Uitvoering Water- en rioleringsplannen	Uitvoering Water- en rioleringsplannen	Uitvoering Water- en rioleringsplannen
	Gezonde omgeving industrieterrein Twentekanaal		Weusthagpark
Programmalijn 4: Investeren in bewustwording	Leren & inspireren Intern	Leren & inspireren	Leren & inspireren
	Leren & inspireren Extern		
	Verleiden & stimuleren	Verleiden & stimuleren	Verleiden & stimuleren
	Communiceren & faciliteren	Communiceren e& faciliteren	
	Scholen voor duurzaamheid	Scholen voor duurzaamheid	Scholen voor duurzaamheid
	Bewustwording duurzame acties wijkprogramma's		

¹⁴⁵ De beleidsbegrotingen houden een verschillende volgorde aan in de presentatie van projecten. Hier is omwille van een eenvoudig vergelijk de volgorde van de begroting 2012 aangehouden.

Bijlage 4: Implementatie acties uit de duurzaamheidsagenda en verband met aangegane duurzaamheidsverplichtingen

Legenda
Binnen de looptijd geïmplementeerd
Binnen de looptijd deels geïmplementeerd
Niet geïmplementeerd/niet (meer) in verantwoordingsdocumenten over gerapporteerd

Duurzaamheidsagenda 2012-2016	Acties deel III van duurzaamheidsagenda	2011-2013 ¹⁴⁶	2014-2016 ¹⁴⁷	Verband met aangegane verplichtingen ¹⁴⁸					
				MD	VNG	MDI	SER	VNG Ond	WA
Speerpunten en acties invalshoek Duurzame economie									
1 MVO en bedrijventerreinen	1.1 Pact MVO jaarlijks vier bijeenkomsten. Gemeente waar nodig ondersteuning	Vier bijeenkomsten in 2013	Geen informatie in planning en control-documenten	X			X		
	1.2 Industrierrein Twentekanaal Green Deal 4 icoonprojecten. Gemeente ondersteunt en faciliteert	Project Zonnepanelen	Geen informatie in planning en control-documenten						
	1.3 Industrierrein Westermaat: Waterschap, Odin en Warmtenet onderzoeken kansen samenwerking	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen						
	1.4 Duurzame sportevenementen FBK-games	Uitvoering krijgt vorm in de voorbereiding van evenementen	Geen informatie in planning en control-documenten						
	1.5 Promotieactiviteiten Fair Trade werkgroep Hengelo. Gemeente ondersteunt	Geen informatie in planning en control-documenten	Ondersteuning Fairtrade Werkgroep						
2 Afvalloze maatschappij ¹⁴⁹	2.1 Visie op route van afval naar grondstof opstellen	Gemeentelijke afvalvisie vastgesteld	Actie al gerealiseerd						
	2.2 Overzicht vaststellen van projecten voor optimalisatie grondstoffeninzameling	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen						
	2.3 Regionale afvalvisie met Twence	regionale afvalvisie vastgesteld	Actie al gerealiseerd						

¹⁴⁶ In de jaarverslagen en beleidsrapportages wordt van 2011 t/m 2013 gerapporteerd over de uitvoering van de facetagenda Duurzaamheidsagenda.

¹⁴⁷ Met het oog op de looptijd van de duurzaamheidsagenda staan in deze kolom prestaties uit de jaarverslagen van 2014 t/m 2016. In het jaarverslag 2014 is over duurzaamheid gerapporteerd onder de hoofdfunctie Cultuur en recreatie. In de jaarverslagen 2015 en 2016 wordt over in enge zin gerapporteerd in het hoofdstuk Beheer openbare ruimte en duurzaamheid. In bredere zin geven ook andere begrotingshoofdstukken inzicht in prestaties die verband houden met acties uit de duurzaamheidsagenda.

¹⁴⁸ MD = motie Millenniumdoelstellingen; VNG = VNG-akkoord 2007-2011; MDI = Manifest Duurzaam Inkopen; SER = SER-akkoord 2013; WA = woonafspraken met Provincie Overijssel; NEO = programma Nieuwe Energie Overijssel; GD = Green Deal 'Gasloze wijk'.

¹⁴⁹ Het project 'Afvalloze maatschappij' wordt in de Duurzaamheidsagenda niet onder de invalshoek Klimaat en energie maar onder de invalshoek Duurzame economie geschaard.

Duurzaamheidsagenda 2012-2016	Acties deel III van duurzaamheidsagenda	2011-2013 ¹⁴⁶	2014-2016 ¹⁴⁷	Verband met aangegane verplichtingen ¹⁴⁸						
				MD	VNG	MID	SER	VNG Ond	WA	
	2.4 Communicatie aan burgers en bedrijven t.b.v. sluitende grondstoffenrotonde	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen							
3 Informatie, communicatie, educatie	3.1 Inzetten op natuur- en milieueducatie	WET-project, Scholen voor Duurzaamheid	Vanaf 2016 educatieve werkzaamheden beëindigd							
	3.2 Opschalen WET naar regionaal netwerk als onderdeel van Twentse Duurzaamheidsagenda	regionaal netwerk t.b.v. duurzaamheidscommunicatie	Actie al gerealiseerd					X		
4 Gemeentelijke organisatie	4.1 Waarborgen C2C centraal in bouwproces Lange Wemen d.m.v. eisen en duurzaamheidsadviseur	Duurzaamheidseisen in Programma van Eisen	Actie al gerealiseerd	X						
	4.2 Duurzame toepassingen en bedrijfsvoering stadskantoor onderdeel communicatietraject	(nog) geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	(nog) geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen							
	4.3 Aanscherpen inkoop-beleidsdoelstellingen duurzaamheid en SROI o.a. pilot aanbesteding	in 2013 ondertekening Manifest Duurzaam Inkopen	In 2014 heeft de raad het Twents inkoop- en aanbestedingsbeleid vastgesteld. Belangrijk in kwaliteit-deel zijn o.a. Duurzaamheid en SROI. ¹⁵⁰ In 2015 keuzes gemaakt om te kunnen sturen op deze inkoopdoelstellingen. In 2016 beleidsmatige aandacht voor Maatschappelijk Verantwoord Inkopen. ¹⁵¹	X	X					
	4.4 Interne opleiding en advisering C2C	Eenmalig genoemd in beleidsbegroting, geen uitvoering gekregen	Eenmalig genoemd in beleidsbegroting, geen uitvoering gekregen							
	4.5 Overwegen Fair Trade in aanbesteding en catering plekken	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen							
5 Burgerinitiatieven ondersteunen	5.1 Gemeente ondersteunt 4 burgerinitiatieven voortgekomen uit symposium	Eén van de vier initiatieven is in 2014 wat de gemeente betreft afgerond	Geen informatie in planning en control-documenten							
Speerpunten en acties invalshoek Klimaat en energie										

¹⁵⁰ Hierover is in een ander begrotingshoofdstuk dan Beheer openbare ruimte en duurzaamheid gerapporteerd.

¹⁵¹ Hierover is gerapporteerd in paragraaf 6.7 'De bedrijfsvoering'.

Duurzaamheidsagenda 2012-2016	Acties deel III van duurzaamheidsagenda	2011-2013 ¹⁴⁶	2014-2016 ¹⁴⁷	Verband met aangegane verplichtingen ¹⁴⁸					
				MD	VNG	MDI	SER	VNG Ond	WA
6 Ontwikkelen Energie-actieplan	6.1 Met Twence energiescan uitvoeren, o.b.v. scan scenario's uitwerken. Scan is input voor in 2013 opstellen energieactieplan	Energiescan	Energieactieplan		X		X		
7 Bestaande woningvoorraad en energie-neutrale nieuwbouw	7.1 Met Welbions concrete projecten in komende vijf jaar voor terugdringen energieverbruik in woningen	afspraken terugdringen energiegebruik in de woningen, gezamenlijk en integraal uitvoeringsprogramma	Geen informatie in planning en control-documenten		X		X		X
	7.2 Voortzetten energieloket	Uitvoering energieloket	Geen informatie in planning en control-documenten				X	X	
	7.3 Met Welbions actieve buurtgerichte benadering gericht op bewustzijn over eigen energieverbruik	actieve buurtgerichte marktbenadering uitgevoerd in 2013	Actie al gerealiseerd		X				
	7.4 Verleiden en stimuleren bouwers en consumenten tot kleinschalige pilots innovatief bouwen. Met Welbions inzet op enkele passieve woningen in Medaillon	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen		X				X
	7.5 Zicht krijgen op deel bestaande woningvoorraad dat zich leent voor opplussen naar bepaald niveau van levensloopbestendigheid	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen						
8 Gemeentelijke organisatie	8.1 In kaart brengen vervoersbewegingen eigen medewerkers, samenstelling wagenpark, alternatieve vormen duurzaam transport	Enmalig genoemd in beleidsbegroting, geen uitvoering gekregen	Enmalig genoemd in beleidsbegroting, geen uitvoering gekregen		X				X
	8.2 Interne energiemakelaar coördineert behalen besparingen op energie en besteden via intracting	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen						
	8.3 Uitvoeringsprogramma beleidsplan openbare verlichting	In 2012 beleidsplan vastgesteld en vervolgens uitvoeringsplan opgesteld	Uitvoeringsprogramma in uitvoering		X		X		
	8.4 Energiemaatregelen bij vernieuwing dak Twentebad i.k.v. grootonderhoud	Uitgevoerd in 2012	In 2016 verschillende energie besparende maatregelen uitgevoerd						
9 Warmtenet	9.1 Na contracten in 2013 starten met aanleg hoofdinfrastructuur	Uitbouw warmtenet vertraagd t.o.v. planning	Aanleg hoofdleiding in uitvoering				X		
	9.2 Aansluiten Eaton op warmtenet als eerste stap uitrol op westermaat	Verkenning haalbaarheid aansluiting Westermaat en Kanaalzone	Geen informatie in planning en control-documenten						
	9.3 Realiseren pyrolyseproject op campus UT	Realiseren decentrale duurzame energievoorzieningen o.a. houtkachel Twentebad en pyrolyseproject op campus UT	Actie al gerealiseerd		X				

Duurzaamheidsagenda 2012-2016	Acties deel III van duurzaamheidsagenda	2011-2013 ¹⁴⁶	2014-2016 ¹⁴⁷	Verband met aangegane verplichtingen ¹⁴⁸						
				MD	VNG	MDI	SER	VNG Ond	WA	
	9.4 Onderzoek naar realiseren warmtenetprojecten uit green deal rijk-provincie	Onderzoek in 2013 uitgevoerd	Actie al gerealiseerd							
	9.5 Doorgaan met uitrol in o.a. Veldwijk	Uitbouw warmtenet vertraagd t.o.v. planning	Geen informatie in planning en control-documenten							
10 Verkeer en ver- voer ¹⁵²	10.1 Opstellen beleid over elektrische mobiliteit	In 2013 contouren verkend in samenhang met Twentse duurzaamheidsagenda	Uitrol laadstructuur en opstellen bijbehorende randvoorwaarden ¹⁵³		X		X			
	10.2 n.a.v. beleidskeuzes vervolgacties oppakken	(nog) geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	(nog) geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen							
	10.3 Met BIT onderzoeken mogelijkheden voor biobrandstoffen op industrieterrein Twentekanaal	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen				X			
11 Burgerinitiatieven ondersteunen	11.1 Ondersteunen en faciliteren burgerinitiatieven	Eén van de vier initiatieven is in 2014 wat de gemeente betreft afgerond	Geen informatie in planning en control-documenten				X			
	11.2 Communiceren over voordelen en mogelijkheden alternatieve brandstoffen	Eenmalig genoemd in beleidsbegroting, geen uitvoering gekregen	Eenmalig genoemd in beleidsbegroting, geen uitvoering gekregen							
Speerpunten en acties invalshoek Duurzame leefomgeving										
12 Duurzame stedelijke ontwikkeling	12.1 Uitgangspunten opstellen om duurzaamheid bij gebiedsontwikkeling vorm te geven	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen		X					X
	12.2 Stimuleren duurzaam (ver)bouwen door met stakeholders in de stad mogelijkheden op gebied van levensbestendig bouwen en renoveren zichtbaar te maken	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen	Geen vertaling naar uitvoeringspraktijk gekregen		X		X			
	12.3 Borgen kwaliteit van leefomgeving d.m.v.: – Bewaken geluidskwaliteit – Onderzoeken effecten luchtkwaliteit – Bodemonderzoeken en saneren – Gemeentelijk beleid voor stortplaatsen – Gebiedsgerichte aanpak grondwaterverontreiniging – Deelname Impuls Lokaal Bodembeheer 2012 in regionaal samenwerkingsverband ecosysteemdienstenbenadering	Geen informatie in planning en control-documenten	In 2015 uitvoering convenant Bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties. Binnen Regio Twente samengewerkt aan een factsheet ondergrond. In verband met het gebiedsgerichte grondwaterbeleid twee afkoopovereenkomsten gesloten. In 2016 uitvoering convenant							

¹⁵² Het project 'mobiliteit: alternatieve brandstoffen wordt in de Duurzaamheidsagenda niet onder de invalshoek Duurzame economie maar onder de invalshoek Klimaat en energie geschaard.

¹⁵³ Hierover is in een ander begrotingshoofdstuk dan Beheer openbare ruimte en duurzaamheid gerapporteerd.

Duurzaamheidsagenda 2012-2016	Acties deel III van duurzaamheidsagenda	2011-2013 ¹⁴⁶	2014-2016 ¹⁴⁷	Verband met aangegane verplichtingen ¹⁴⁸						
				MD	VNG	MDI	SER	VNG Ond	WA	
	– Ontwikkelen beleid voor bodemenergie		Bodem en ondergrond en uitvoeringgebiedsgerichte grondwaterbeheer.							
13 Groen, Biodiversiteit en Klimaatadaptatie	13.1 Opstellen Groenplan Hengelo en bijbehorende uitvoeringsplannen	In 2013 Groenplan vastgesteld	In 2015 groenplan en Nota Snipergroen geactualiseerd, snipergroenbeleid in uitvoering. Werkzaamheden Weusthagpark afgerond.							
	13.2 Uitvoering gemeentelijke Waterplan	In 2012 en 2013 uitvoering gegeven aan het Gemeentelijk Waterplan	Uitvoering verbreed Gemeentelijk Rioleringsplan							
	13.3 Actualisering en uitvoering gemeentelijke rioleringsplan	In 2012 en 2013 uitvoering gegeven aan het Gemeentelijk rioleringsplan (GRP).								
	13.4 Burgers en bedrijven stimuleren, enthousiasmeren en faciliteren m.b.t. stedelijk groen en water. Speerpunten: – Nuttig gebruik dakoppervlak – Bijdragen aan natuur in de stad – Communicatie over afkoppeling – Ondersteuning burgerinitiatieven	Subsidieregeling Groene Pet	Subsidieregeling Groene Pet, Regionaal samenwerkingsproject over afkoppeling							

Bijlage 5: Overzichten scores per gemeente en per indicator

Bron: *Natuur & Milieu, Quickscan duurzaamheid Nederlandse gemeenten. Energie, mobiliteit en afval in de G4 en G32, februari 2018, tabel 16, p. 30.*

Overzicht per gemeente bij welke indicatoren zij in de koplopers-, volgers- of achterblijversgroep valt, respectievelijk weergegeven in de kleuren groen, geel en rood. Wanneer dit door de kwantitatieve aard van de data mogelijk was, is er een rank aangegeven bij de gemeente, in de andere gevallen is het criterium gegeven waardoor de gemeente in een bepaalde groep is ingedeeld.

Gemeente	Score	1. Inkoop eigen elektriciteit	2. Milieuzone	3. Inkoop eigen vervoer	4. Zonne-stroom	5. Energie-labels van gebouwen	6. Aantal (semi) publieke laadpalen voor elektrische auto's	7. Relatief auto-gebruik	8. Uitstoot fijnstof door weg-verkeer	9. Huis-houdelijk restafval	10. Ambitie energie-, klimaat- of CO ₂ -neutraliteit	11. Green Deal Aardgas-vrije Wijken	12. Green Deal Zero Emission Stads-logistiek
Alkmaar	68%	Groen	Geen	20	21	14	14	11	5	-	-	Partij	Ja
Almelo	38%	Groen	Geen	26	12	18	37	21	9	16	-	Geen	Nee
Almere	67%	Groen	Geen	3	17	1	15	30	7	13	2022	Partij	Nee
Alphen aan den Rijn	42%	Geel	Geen	30	18	48	10	40	14	19	2050	Partner	Nee
Amersfoort	54%	Groen	Geen	23	28	11	7	27	20	25	2030	Partner	Nee
Amsterdam	71%	Geel	Uitgebreid	4	39	28	2	4	6	38	2040	Partij	Ja
Apeldoorn	46%	Groen	Geen	11	16	13	17	32	31	4	2047	Geen	Nee
Arnhem	33%	Rood	Vrachtverkeer	27	32	24	6	22	33	29	2050	Geen	Ja
Breda	50%	Groen	Vrachtverkeer	15	24	20	9	33	21	10	2044	Partner	Nee
Delft	55%	Geel	Vrachtverkeer	24	36	42	21	1	3	-	2050	Partij	Ja
Den Haag	42%	Geel	Vrachtverkeer	25	40	34	5	7	15	40	2040	Partij	Nee
Deventer	42%	Groen	Geen	12	3	27	27	31	35	1	2030	Geen	Ja
Dordrecht	33%	Groen	Geen	21	33	40	11	13	23	32	2050	Geen	Nee
Ede	64%	Groen	Geen	-	10	12	19	14	2	18	2050	Partner	Nee
Eindhoven	41%	Groen	Vrachtverkeer	-	26	36	16	10	36	15	2045	Geen	Nee
Emmen	25%	Rood	Geen	7	2	15	42	41	25	31	2050	Geen	Nee
Enschede	38%	Groen	Geen	28	13	16	41	20	22	23	-	Partner	Ja
Gouda	33%	Geel	Geen	18	34	8	39	8	16	28	2040	Partner	Nee

Gemeente	Score	1. Inkoop eigen elektriciteit	2. Milieuzone	3. Inkoop eigen vervoer	4. Zonnestroom	5. Energie-labels van gebouwen	6. Aantal (semi) publieke laadpalen voor elektrische auto's	7. Relatief auto-gebruik	8. Uitstoot fijnstof door wegverkeer	9. Huis-houdelijk restafval	10. Ambitie energie-, klimaat- of CO ₂ -neutraliteit	11. Green Deal Aardgas-vrije Wijken	12. Green Deal Zero Emission Stads-logistiek
Groningen	67%	Groen	Geen	9	27	19	24	3	13	14	2035	Partij	Ja
Haarlem	38%	Geel	Geen	31	37	39	34	18	19	37	2030	Partij	Ja
Haarlemmermeer	50%	Geel	Geen	6	14	3	1	24	38	17	2040	Partner	Nee
Heerlen	18%	Rood	Geen	-	15	41	38	39	37	9	2040	Geen	Nee
Helmond	27%	Groen	Geen	-	29	9	31	36	32	22	2045	Geen	Nee
Hengelo	42%	Groen	Geen	13	9	21	29	12	30	6	-	Partner	Nee
Hoorn	45%	Groen	Geen	-	23	4	32	28	12	24	2040	Geen	Nee
Leeuwarden	38%	Rood	Geen	2	5	30	23	19	41	21	-	Partij	Nee
Leiden	33%	Rood	Vrachtverkeer	19	38	35	12	2	34	34	2050	Partij	Nee
Lelystad	59%	Groen	Geen	-	4	2	13	29	8	20	2025	Geen	Nee
Maastricht	46%	Rood	Vrachtverkeer	16	22	33	35	15	40	2	2030	Partij	Ja
Nijmegen	42%	Geel	Geen	29	25	22	33	16	42	3	2045	Partij	Ja
Oss	42%	Geel	Geen	17	11	5	30	42	10	12	2045	Geen	Nee
Roosendaal	50%	Groen	Geen	32	7	10	28	26	26	7	2050	Geen	Nee
Rotterdam	55%	Geel	Uitgebreid	-	42	29	4	6	18	39	-	Partij	Ja
Schiedam	36%	Geel	Geen	-	41	37	25	9	4	36	-	Partij	Nee
's-Hertogenbosch	46%	Geel	Vrachtverkeer	5	19	7	8	38	39	26	2050	Geen	Nee
Sittard-Geleen	27%	Rood	Geen	-	8	23	36	35	29	5	2040	Geen	Nee
Tilburg	54%	Geel	Vrachtverkeer	8	20	31	20	17	28	11	2045	Partner	Ja
Utrecht	75%	Groen	Uitgebreid	1	31	26	3	5	17	33	2030	Partij	Ja
Venlo	38%	Rood	Geen	10	6	17	40	37	24	8	2030	Geen	Nee
Zaanstad	42%	Groen	Geen	22	30	38	26	25	1	35	2020	Partij	Nee
Zoetermeer	33%	Geel	Geen	14	35	32	22	34	11	30	2030	Partij	Nee
Zwolle	45%	Rood	Geen	-	1	6	18	23	27	27	2050	Partner	Ja